

T.C

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE YAPILAN KALKINMA PLANLARINDAKİ
KENTLEŞME POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cihan ARSLAN

ARDAHAN, 2016

T.C
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE YAPILAN KALKINMA PLANLARINDAKİ
KENTLEŞME POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cihan ARSLAN

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Abdulsamet YAMAN

ARDAHAN, 2016

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. Abdulsamet Yaman danışmanlığında, Cihan ARSLAN tarafından hazırlanan bu çalışma 21 / 11 / 2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. İhsan KURTBAŞ İmza: .....

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Atıl Cem ÇİÇEK İmza: .....

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Abdulsamet YAMAN İmza: .....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 28 / 11 / 2016.

Enstitü Müdürü

Yrd. Doç. Dr. Levent Küçük

BİLDİRİM

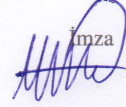
Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tarih

28.11.2016

Cihan ARSLAN

 İmza

ÖNSÖZ

Ülkelerin gelişmişliklerini gösteren birçok etken vardır. Kentleşme olgusu da bu etkenlerden biridir. Bu sebeple ülkeler arzu edilebilir bir gelişme sağlamak için, kentleşme olgusuna gereken önemi vermelidir. Türkiye’de yapılan kalkınma planları incelendiği zaman, kentleşme olgusuna artan oranda yer verildiği gözlemlenmiştir.

Ülkelerin gelişmelerini sağlamada önemli olan diğer bir etkende kalkınma planlarıdır. Kalkınma planları ile kentleşme politikaları arasında sıkı bir ilişki vardır. Hem kalkınma planlarının, hem de kentleşme politikalarının temel amacı ülkelerin gelişmesine yardımcı olmaktır. Bu durum Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) aşamasında anlaşılmış ve artık kalkınma planlarında kentleşme politikalarına ayrıntılı bir şekilde yer vermeye başlanmıştır. Hızla artan kentleşme oranı sonucunda oluşan sorunlara alınan tedbirler ve önlemler gün geçtikçe yetersiz kalmıştır. Fakat son zamanlarda kentleşme sürecinin düzenli ve dengeli yaşanabilmesi için, gerçekçi önlemler alınmaya başlanmıştır.

Bu tez çalışmasında Türkiye’de yapılan kalkınma planlarında kentleşme politikalarına, geçmişten günümüze ne derece ve nasıl yer verildiği değerlendirilmiş, bu politikaların daha çok sorun çözücü ve etkili olabilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Tez çalışmam boyunca bilgi ve birikimlerinden yararlandığım danışman hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Abdulsamet YAMAN’a, yüksek lisans eğitim dönemim boyunca benden yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen çok değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Yüksel KOÇAK, Yrd. Doç. Dr. Atıl Cem ÇİÇEK, Yrd. Doç. Dr. İhsan KURTBAŞ ve Yrd. Doç. Dr. Selçuk AYDIN hocalarıma ve eğitim hayatım boyunca her zaman yanımda olan kıymetli aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Cihan ARSLAN

KASIM-2016

*“ GELİŞMELERİ DURMUŐ ULUSLARIN,
YAŐAMLARI DA DURMUŐ DEMEKTİR. ”*

Edmund Burke

İÇİNDEKİLER

ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR	VIII
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	2
1.2. Araştırmanın Önemi	2
1.3. Araştırmanın Amacı.....	3
1.4. Problem.....	3
1.5. Araştırmanın Sorunsalları	3
1.6. Araştırmanın Yöntemi.....	3
1.7. Araştırmanın Bilgi, Derleme ve İşleme Araçları.....	3
1.8. Araştırmanın Kavram Tanımları	4

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KENTLEŞME SÜRECİ, KALKINMA PLANLARI VE KALKINMA PLANLARI İLE KENTLEŞME POLİTİKALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

1. KENT KAVRAMI.....	5
2. KENTLEŞME KAVRAMI.....	7
2.1. Kentleşmenin Nedenleri.....	8
2.1.1. Ekonomik Nedenler	8
2.1.2. Teknolojik Nedenler	8
2.1.3. Siyasal Nedenler	8
2.1.4. Sosyo-Psikolojik Nedenler.....	9
3. KENTLİLEŞME KAVRAMI VE KENTLEŞME POLİTİKALARI	9
3.1. Kentlileşme Kavramı	9

3.2. Kentleşme Politikaları	9
4. TÜRKİYE’DE KENTLEŞME SÜRECİ.....	11
4.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Kentleşme Süreci.....	11
4.1.1. Selçuklular Döneminde Kentleşme Süreci.....	11
4.1.2. Osmanlı Dönemi Kentleşme Süreci	12
4.2. Cumhuriyet Sonrasında Kentleşme Süreci	12
4.2.1. 1923–1950 Arası Dönemde Kentleşme Süreci	13
4.2.2. 1950-1960 Arası Dönemde Kentleşme Süreci.....	14
4.2.3. 1960-1980 Döneminde Kentleşme Süreci	14
4.2.4. 1980 ve Sonrası Dönemde Kentleşme Süreci.....	16
5. KALKINMA	17
5.1. Kalkınma Kavramı	17
5.2. Kalkınma Planları.....	18
5.3. Kalkınma Planları ve Kentleşme Politikaları Arasındaki İlişkisi	20

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE YAPILAN BİRİNCİ- BEŞİNCİ (DAHİL) KALKINMA PLANLARI VE BU PLANLARDAKİ KENTLEŞME POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1. BİRİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1963-1967)	22
2. İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1968 - 1972).....	24
2.1. Bölgesel Gelişme	24
2.2. Şehirleşme.....	24
2.3. Yerleşme	25
2.4. Gecekondu Sorunu.....	26
3. ÜÇÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1973-1977).....	26

3.1. Şehirleşme.....	27
3.2. Planlı Dönemdeki Gelişmeler.....	27
3.3. Uzun Dönemli Gelişme Yönü.....	28
3.4. Şehirleşme.....	29
3.5. Uzun Dönemli Gelişme Yönü.....	30
3.6. Çevre Sorunları.....	31
4. DÖRDÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1979-1983).....	33
4.1. Kentleşme.....	33
4.2. Belediyeler.....	34
4.3. Çevre Sorunları.....	35
4.3.1. Su Kirlenmesi.....	35
4.3.2. Hava Kirlenmesi.....	36
4.3.3. Toprak Erozyonu ve Kirlenmesi.....	36
4.3.4. Gürültü.....	36
4.3.4. Dinlenme Yeri.....	36
4.4. Kentleşme.....	36
5. BEŞİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1985-1989).....	37
5.1. Yerleşme - Şehirleşme.....	38
5.2. Konut.....	39
5.3. Mahalli İdareler.....	40
5.4. İçme Suyu- Kanalizasyon.....	41
5.5. Çevre Sorunları.....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE YAPILAN ALTINCI-ONUNCU (DAHİL) KALKINMA PLANLARI VE BU PLANLARDAKİ KENTLEŞME POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1. ALTINCI BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1990 – 1994).....	44
1.1. Çevre Sorunları.....	44
1.2. Yerleşme - Şehirleşme.....	45
1.3. Konut.....	46
1.4. İçme suyu - Kanalizasyon.....	47
1.5. Mahalli İdareler.....	48
2. YEDİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1996-2000).....	49
2.1. Mahalli İdarelerin Güçlendirilmesi Reformu.....	49
2.2. Kentsel Altyapı.....	51
2.3. Metropollerle İlgili Düzenlemeler.....	52
2.4. Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi.....	53
3. SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (2001 – 2005).....	55
3.1. Yerleşme ve Şehirleşme.....	55
3.2. Konut.....	56
3.3. İçme Suyu - Kanalizasyon Arıtma Sistemleri.....	57
3.4. Katı Atık Yönetimi.....	58
3.5. Kentiçi Ulaşım.....	59
3.6. Çevre.....	60
3.7. Doğal Afetler.....	60
3.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerleşme ve Şehirleşme Özel İhtisas Raporu.....	60
4. DOKUZUNCU BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (2007-2013).....	61

4.1. Kentiçi Ulaşım	61
4.2. Çevrenin Korunması ve Kentsel Altyapının Geliştirilmesi	62
4.3. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerleşme ve Şehirleşme Özel İhtisas Raporu	63
5. ONUNCU BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (2014-2018).....	67
5.1. Mekansal Gelişme ve Planlama.....	68
5.2. Kentsel Dönüşüm ve Konut	69
5.3. Kentsel Altyapı	70
5.4. Mahalli İdareler	71
5.5. Çevrenin Korunması	72
5.6. Toprak ve Su Kaynakları Yönetimi	73
SONUÇ	76
KAYNAKÇA	80

ÖZET

Kent ve kentleşme kavramları, ülkelerin gelişmişliklerini gösteren ve aynı zamanda insanların gelişimini etkileyen önemli kavramlardır.

Türkiye'deki kentleşme sürecine bakıldığı zaman, Cumhuriyet öncesinde Osmanlı ve Selçuklu zamanında tam anlamıyla kentleşmeye yönelik adım atılmadığı görülmektedir. Cumhuriyet sonrasında ise, sanayileşmeyle aynı döneme denk gelen kentleşme Türkiye'nin sermaye yetersizliği sebebiyle ikinci plana atılmıştır. Nihayet 1980 ve sonrası dönemde ise kentleşmeye gereken önem yavaş yavaş verilmeye başlanmıştır.

Temel amacı ülkelerin gelişmesine katkıda bulunmak olan kalkınma planları ile kentleşme politikaları arasında amaç bakımından bir ilişki bulunmaktadır. Bundan dolayı kalkınma planlarındaki kentleşme politikalarının değerlendirilmesi, varsa eksikliklerin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Bu bağlamda üç bölümden oluşan tez çalışmamızın birinci bölümünde kent, kentleşme, kentleşme, Türkiye'de kentleşme süreci, kalkınma, kalkınma kavramları hakkında bilgi verilmiş, ikinci ve üçüncü bölümlerde ise, planlı dönemden günümüze kadar yapılan on kalkınma planında kentleşme politikalarına ne derece ve nasıl yer verildiği tarihsel, betimsel yöntemler kullanılarak ve literatür taraması yapılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuç kısmında ise, özellikle oluşturulan ilk beş kalkınma planında kentleşmeye ilgili yeteri kadar çalışma yapılmadığı görülmüştür. Daha sonra yapılan kalkınma planlarında ise, sürdürülebilirlik ilkesi göz ardı edildiği tespit edilmiştir. Bu politikaların daha etkili olabilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kent, Kentleşme, Türkiye'de Kentleşme, Kalkınma Planları, Kentleşme Politikaları

ABSTRACT

Concepts of city and urbanization are important concepts that show the level of development of a country, and that also affect the development of people at the same time.

When the urbanization process in Turkey is examined, it can be seen that there are no decisive steps taken towards urbanization before the Republic during the Ottoman and Seljuk periods. After the Republic, urbanization which coincided with the industrialization period was neglected due to insufficient capital of Turkey. Finally after 1980, necessary emphasis was given to urbanization gradually.

There is a relationship in terms of purpose, between development plans, the main purpose of which is to contribute to the development of countries and urbanization policies. Therefore, evaluation of urbanization policies in the development plan, and identification of the shortcomings, if there are any, is aimed.

Within this context, in the first part of our thesis study consisting of three parts, information on the concepts of city, urbanization, being an urbanite, urbanization process in Turkey, and development has been provided; and in the second and third parts, how and to what degree urbanization policies were represented in the ten development plans that have been established since the planned period until today is demonstrated by using historical, descriptive methods and literature searches. In the conclusion part, it is seen that especially in the first five development plans, there are not enough studies on urbanization. In the latter development plans, however, it was found that the principle of sustainability was neglected. Recommendations have been made to make these policies more effective.

Key Terms: City, Urbanization, Urbanization in Turkey, Development Plans, Urbanization Policies

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

AR-GE: Araştırma geliştirme

BYKP: Beş Yıllık Kalkınma Planı

Doç.: Doçent

Dr.: Doktor

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DSİ: Devlet Su İşleri

IDÇS: İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

OSB: Organize Sanayi Bölgeleri

TCDD: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları

TBMM: Türkiye Büyük Milet Meclisi

TMMOB: Türk Mühendis ve Mimar Odaları

Birliği vb.: ve benzerleri

vd.: ve diđerleri

Yrd.: Yardımcı

1. GİRİŞ

Çeşitli görüşlere sahip akademisyenler tarafından kent kavramı hakkında birçok tanım yapılmıştır. Yapılan bu tanımlamaların her birinde farklı ölçütler kullanılmıştır. Bu ölçütler doğrultusunda bir kent tanımı yapmaya çalışırsak kent, tarımsal faaliyetlerin yanı sıra tarım dışı faaliyetlerin de yapıldığı, nüfusu on bin ve üzeri olan, teknolojik gelişmelerin yakından takip edildiği, insanların sürekli etkileşim içinde bulunduğu ve denetim mekanizmasının işlediği mekanların adıdır.

Kentleşme kavramı ise, kısaca bu kentlerin ve kentlerde yaşayan insan sayılarının artmasını ifade etmektedir. Fakat kentleşmeyi sadece kent ve kentte yaşayan insan sayısının artmasıyla ifade etmek doğru bir tanımlama değildir. Bunun yanında kentleşme, insanların tarım dışı faaliyetlerde bulunması, kente göç eden insanların her türlü barınma ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması, temiz yaşanabilir bir çevrenin oluşturulması ve ekonomik-toplumsal olarak da ülkenin gelişmesinin sağlanmasını ifade etmektedir. Modern anlamda sanayi devrimiyle ortaya çıkan kentleşmeye karşı olumlu bakış açılarının yanı sıra olumsuz bakış açısıyla yaklaşanlar da vardır. Çünkü bazı gruplara göre kentleşme, çevrenin ekolojik dengesinin bozulmasına sebep olan bir süreçtir. Kentleşme olgusu detaylı olarak incelendiğinde teknolojik, siyasi, sosyo-psikolojik ve ekonomik nedenlerin kentleşmeyi gerekli kılan etmenler olduğu görülmektedir. Kentleşme evresinden sonra gerçekleşecek olan kentlileşme süreci, kentleşme sonucu insan ilişkilerinde kente özgü davranışlarda bulunulmasını anlatan bir süreçtir. Kentlileşme kavramı fiziksel olmaktan ziyade sosyolojik ve psikolojik olarak değerlendirilmesi gereken bir süreçtir.

Kentleşme politikalarının temel amacı, kentleşme süreci sonrasında oluşan sorunların çözümüne odaklanarak, bu sorunları ortadan kaldırmak, böylece düzenli kentleşmeyi oluşturmak ve aynı zamanda ülkenin ekonomik ve toplumsal olarak güçlenmesini sağlamaktır. Türkiye’de kentleşme süreci dört bölümde incelenebilir. 1923-1950 yılları arasındaki dönem kentleşme açısından oldukça zayıf bir dönemdir. Benzer şekilde 1950-1960 dönemi de kentleşme için pek parlak geçmemiştir. 1960-1980 yılları arasında ise yavaş yavaş kentleşmeye önem verilmeye başlanmıştır. 1980 ve sonrasında ise yeterli olmamakla beraber kentleşmeye yönelik somut adımlar atılmıştır.

Ülkelerin kentsel olarak da gelişmesini ifade eden kalkınma kavramı, en temel anlamıyla ulusun her yönüyle arzu edilir seviyeye gelmesini ifade etmektedir. Kalkınma kavramı sadece fiziksel bir değişim ve gelişim süreci değil aynı zamanda sosyolojik bir süreçtir. Çünkü kalkınma sonucu bireylerin yeni düzene uyum sağlamaları amacıyla da çalışmalar yapılmaktadır. Planlama kavramı ise, bir işi gerçekleştirmek, sonuca ulaşmak için yürütülen faaliyet olarak tanımlanabilir. Buradan hareketle kalkınma planları, bir ülkede mevcut sosyal, ekonomik ve siyasal yargılar doğrultusunda toplumun ulaşmak istediği amaçlara varması için kaynakların en uygun biçimde yönetilmesi sürecidir.

Kalkınma planları ile kentleşme politikaları arasındaki ilişkiye bakıldığında zaman şunlar söylenebilir; kalkınma planlarındaki temel amaç ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasal olarak gelişmesini sağlamaktır. Kentleşme politikalarındaki temel amaç da ülkenin gelişimini sağlamaktır. Bu bağlamda kalkınma planları ve kentleşme politikaları ortak amaçla hareket etmektedir. Bunun yanında kalkınma planları ve kentleşme politikaları arasındaki ilişki yasal olarak da ifade edilmiş, 1961 Anayasasınının 166. maddesinde kentleşme ve kalkınma kavramlarının iç içe olduğu belirtilmiştir.

Tez çalışmamızda ülkelerin son zamanlarda giderek daha fazla önem verdiği kentleşme ile ilgili kavramlar açıklanmış, daha sonrasında bir ilişki içerisinde olduğu düşünülen kalkınma kavramları ve kalkınma planları hakkında bilgi verilerek, ülkemizin planlı dönem boyunca oluşturduğu kalkınma planlarında kentleşme politikalarına nasıl yer verildiği tarihsel ve betimsel metodlar kullanılarak incelenmiş ve sonuç kısmında ise kentsel gelişimlerin daha iyi yaşanabilmesi için planlamalarla ilgili önerilerde bulunulmuştur.

1.1. Araştırmanın Konusu

Ülkemizde yapılan kalkınma planlarındaki kentleşme politikalarına bakıldığında zaman, kentleşme evresine ilk planlama döneminde yeteri kadar önem verilmediği gözlemlenmiştir. Zamanla kentsel politikaların ülkemizin gelişim sağlaması için göz ardı edilemeyecek bir süreç olduğu anlaşılmıştır. Sonraki süreçte yeterli olmamakla beraber bu politikalara ağırlık verilmiştir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Kentlerde artan nüfusla beraber yaşam ve çevre ile ilgili sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların çözümü için kentleşme olgusu büyük bir önem taşımaktadır. Araştırma

Türkiye’ de uygulanan kentleşme politikalarının eksikliklerini ve bu eksikliklerin nasıl giderileceğini ortaya çıkarmayı amaçladığından dolayı önemlidir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmada kalkınma planlarında yer alan kentleşme politikalarına ne derece yer verildiği ve kentleşme politikalarının daha etkili olabilmesi için neler yapılması gerektiğinin değerlendirmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye’nin planlı dönem boyunca uyguladığı kalkınma planları incelenmiş ve bu planlamalardaki kentleşme politikalarına ilişkin çalışmalar belirtilmiştir.

1.4. Problem

Konu oluşturulurken ülkemizde kentleşme planları ile ilgili sorunların hala devam etmesi, bu sorunlara kalıcı çözümlerin bulunamaması problem olarak belirlenmiştir.

1.5. Araştırmanın Sorunsalları

Sorunsal 1: Türkiye’deki kentleşme politikalarına kalkınma planlarında yer verilmektedir.

Sorunsal 2: Kalkınma planları ve bu planlamalarda yer alan kentleşme politikaları ülkelerin gelişimini sağlamada son derece önemli bir yere sahiptir.

1.6. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada, tarihsel ve var olan bir olay ya da durumu, olduğu gibi tanımlayan bir yöntem olan betimsel (Gökçe, 1999: 65-66; Karasar, 1982: 80) araştırma metodu kullanılmış, yazılı kaynaklar taranarak bilgi toplanmış ve elde edilen veriler çözümlenmeye çalışılmıştır. Çalışmaya konu olan kalkınma planlarındaki kentleşme politikaları temin edilerek detaylı bir şekilde incelenmiştir.

1.7. Araştırmanın Bilgi Derleme ve İşleme Araçları

Araştırma ile ilgili bilgi toplanırken, konu ile doğrudan ve dolaylı olarak ilgili eser ve internet sayfaları incelenmiş, elde edilen bilgiler ışığında yapılan yorumlarla ilgili konu işlenmeye çalışılmıştır.

1.8. Araştırmanın Kavram Tanımları

Kent: Nüfusu 10.000 ve üzeri olan, tarımsal faaliyetlerin yanı sıra tarım dışı faaliyetlerin de yapıldığı, insanların bir arada bulunduğu, heterojen bir yapıya sahip, sosyal aktivitelerin yapıldığı ve teknolojik gelişmelerden yararlanan mekanların tümü.

Kentleşme: Kentlerde yaşayan insan sayısının ve buna paralel olarak kentlerin sayısının artması.

Kentleşme: Kırdan kente göç eden insanların, kentteki sosyal hayata ayak uydurma süreci.

Kentleşme politikaları: Kırdan göçler sonucunda oluşan kentlerde sağlıklı, temiz, sorunsuz yaşam alanlarının oluşturulması ve göçe maruz kalan insanların yeni yaşamlarına adaptasyon sağlamaları için uygulanan politikaların tümü.

Kalkınma: Az gelişmiş veya gelişmemiş ülkelerin sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan gelişim sağlayarak gelişmiş ülkelerle aynı düzeye gelme çabaları.

Kalkınma planları: Ülkelerin gelişimlerini sağlamaları amacıyla sosyal ve iktisadi olarak istenilen hedeflere ulaşmak için oluşturulan planların tümü.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KENTLEŞME SÜRECİ, KALKINMA PLANLARI VE KALKINMA PLANLARI İLE KENTLEŞME POLİTİKALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

1. KENT KAVRAMI

Kent kavramı hakkında yapılan tanımlamalarda farklı nitelikler ve ölçütler vurgulanmaktadır. Kullanılan bu ölçütleri şöyle sıralamak mümkündür (Tek, 1999: 6):

Nüfus ölçütü

Yönetmel ölçüt

Ekonomik ölçüt

Toplumbilimsel ölçüt

Türkiye’de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı başta olmak üzere bazı kamu kurum ve kuruluşları kent tanımı yapılabilmesi için 10.000’lik nüfus ölçütü olarak kullanılmaktadır (Sehur, 1991: 3–4). Kullanılan bu ölçüte göre bir mekana kent diyebilmek için nüfusunun en az on bin olması gerekmektedir.

Belirli bir yönetmel birimin içindeki alanlara kır, bu alanlar dışındakilere ise kent denilmektedir. Nüfusları ne olursa olsun, il ve ilçe nüfusunu kentsel nüfus olarak değerlendiren, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) yayınlarında ise yönetmel ölçütün belirlendiği ve kullanıldığı söylenebilir (Tek, 1999: 7).

Bir başka tanımlamada üretim biçimini ve ekonomiyi ölçüt olarak kullanan Prof. Dr. Mübeccel Kıray kent kavramını, “*tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve daha önemlisi, hem tarımsal hem de tarım dışı üretimin ve dağıtımın yapıldığı kentsel fonksiyonların toplandığı belirli, teknolojik gelişme seviyelerine göre büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme birimleri*” olarak tanımlamaktadır (Kıray, 1972: 9).

Prof. Dr. Mübeccel Kıray’ın bu tanımlamasından yola çıkarak, bir mekana kent denilebilmesi için nüfus ölçütünden ziyade o mekanda tarımsal faaliyetlerin yerine tarım

dışı faaliyetlerin de yapılması gerektiği ve mekânın heterojen, bütüncül bir yapıya sahip olması gerektiğini sonucuna varılabilir.

Başka bir kent tanımı da farklı nitelikler barındırmakla birlikte Prof. Dr. Ruşen Keleş tarafından yapılmıştır. Prof. Dr. Ruşen Keleş'e göre "*kent, sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun yerleşme, barınma, gidiş geliş, çalışma, dinlenme ve eğlenme gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşlarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimleridir*" (Keleş, 1980: 68).

Prof. Dr. Ruşen Keleş tarafından yapılan bu tanımlama ise, kentin yukarıda saydığımız nüfus ölçütü ve tarım dışı ekonomik faaliyete bulunma niteliğinin yanı sıra insanların sosyal gereksinimlerini de karşılaması gerektiğine, sürekli olarak toplumsal gelişme göstermesine ve birden fazla küçük komşuluk birimlerinden oluştuğuna değinilmektedir. Bu tanımlama ise toplumbilimsel ölçüte örnek olarak gösterilebilir.

Kent hakkında yapılan bu farklı tanımlamalardan yola çıkarak kentin temel özelliklerine ve kırsal alanlardan farkına ulaşmak mümkündür. Nüfus yoğunluğu, heterojen yapı, tarım dışı faaliyetler, sürekli teknolojik gelişmeler ve sosyal aktiviteler kentlerin temel özellikleri olmakla birlikte kırsal alanlarla, kent ayrımını ortaya koyan temel niteliklerdir.

Yukarıda değinilen nitelikleri de içerisine alacak şekilde genel bir tanımda ise kent, tarım dışı üretimin ağırlık kazandığı, yapılan üretimlerin denetlendiği, koordineli dağıtımın yapıldığı, teknolojik gelişmelerin olduğu, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşmenin görüldüğü yerleşme türüdür diyebiliriz (Mimarlar Odası, 1971: 9).

Modernizmden postmodernizme geçiş aşamasında ekonomik, toplumsal ve sosyal değişimlerin yanı sıra kentlerde de değişimler meydana gelmiştir. Modern dönemde sanayiye dayanan kent, postmodern dönemde bilim ve teknolojiye dayanmıştır. Modern dönemde önemli olan mekan kavramı postmodern dönemde önemini yitirmiştir. Postmodern dönemde kentler sınırları aşmış küreselleşmiş ve böylece mekan kavramı ortadan kalkmış, kentler mekansızlaşmıştır. Postmodern dönemde kentlerin temel ögesi görüntü olmuştur. Çevre sorunları küresel anlamda çözülmeye çalışılmıştır. Kentlerde sınıf farklılıklarını ortadan kaldırarak herkesin kentleşme sürecine katılması amaçlanmıştır (Kaypak, 2013: 87-88).

2. KENTLEŞME KAVRAMI

“Kentleşme dar anlamda, kentlerin ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatır. Kentsel nüfus, doğumlar ile ölümler arasındaki farkın doğum lehine olması sonucunda ve köylerden kente olan göçler neticesinde artar. Kısacası dar anlamda kentleşme demografik bir anlam taşır” (İsbir, 2005: 4).

Kentleşme nüfusun artması, insanların tarım dışı faaliyetlerde bulunması ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan bir olaydır. Ülkelerin gelişmişlik seviyesi ile kentleşme kavramı arasında bir paralellik bulunmaktadır. Kentleşmiş bir ülke geliştirmekte olan ya da gelişmiş bir ülke statüsünü kazanmaktadır. Bu bağlamda kentleşme kavramı, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin bir göstergesi olduğundan dolayı ülkeler için büyük bir önem arz etmektedir.

Keleş'e göre kentleşme, *“sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak, kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan; insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir”* (Keleş, 1976: 74).

Kentleşme kavramı, Sanayi Devrimi'nin getirdiği sanayileşme sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu sebeple kentleşme modern dönemdeki ayırıcı nitelikli bir olaydır. Sanayileşme beraberinde ortaya çıkan kentleşme ile kırsal alanlarda yaşayan insanlar kentsel alanlara göç etmeye başlamışlardır (Fıratlı, 1999: 58).

Genel olarak kentleşme tanımlarına bakıldığında, nüfusun artması, teknolojik gelişmenin varlık göstermesi ve ekonomik gelişmelerin yaşanması gibi olumlu durumlar göze çarpmaktadır. Fakat bunların dışında kentleşmeyi olumsuz olarak açıklayan kuramlar da vardır. Bunlardan biri olan Toplumsal Çevrebilim Kuramı, kentleşmeye olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Kuramın savunucuları kentleşmenin doğal yaşama zarar verdiğini, kentleşen yerlerde, aşırı derecede teknolojik yapıya bağımlı olan insanların sosyalliğini kaybedeceğini ve bunun yanında tarımsal faaliyetlerin azalacağını ifade etmişlerdir (Bal, 2003: 7). Bu sebeplerden dolayı kentleşmeye karşı toplumsal çevrebilim kuramı savunucuları tarafından olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşmıştır.

2.1. Kentleşmenin Nedenleri

Kentleşmenin ortaya çıkmasında çeşitli nedenler vardır. Bu nedenleri ekonomik, teknolojik, siyasal ve psiko-sosyolojik nedenler şeklinde sıralayabiliriz. Bu nedenlere baktığımız zaman genellikle kentlerin çekici özelliğine dayanan ve kentlerin üstünlüğünden dolayı ortaya çıkan nedenler olduğu görülmektedir.

2.1.1. Ekonomik Nedenler

Ekonomik nedenlerde kentlerin sunduğu ekonomik üstünlüklerle karşılaşmaktadır. Kentlerdeki iş bölümü ve uzmanlaşma, üretimi kolaylaştırıp, gelirleri artırma yolunda kolaylıklar sağlamaktadır. Kentlerin uzman ihtiyacı vardır. Gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelerde tarımsal gelirler köylüye yetmeyecek düzeydedir. Bu sebepten ve aynı zamanda köydeki toprakların parçalanmış olması köylüyü kente iten nedenlerdendir. Bu durum kentleşme hızını etkilemektedir (Kamu Yönetimi Kaynak, 2015).

2.1.2. Teknolojik Nedenler

Kentleşme sürecinin etkileyen nedenlerden biri de teknolojik faaliyetlerdir. Artan üretimin ucuz taşınmasını sağlayan teknolojik gelişmeler, kentleşmenin hızlanmasında önemli bir yere sahiptir. 17. yüzyılda buhar ile çalışan makinelerin sanayide kullanılması, çeşitli üretim yönetim ve dağıtım etkinliklerinin belirli alanlarda toplanmasına yol açmıştır. Elektrik ise, kentteki nüfusun çevreye yayılmasına ve sanayi kuruluşlarının uzak yerlerde kurulmasına da yardımcı olmuştur (Ekodialog, 2016).

2.1.3. Siyasal Nedenler

Bir ülkedeki yönetim yapısı, siyasal kararlar, hukuki yapı ve uluslar arasındaki ilişkiler kentleşme sürecinde etkili olan faktörlerdendir. 1946 yılında İngiltere’de kabul edilen “Yeni Kentler Yasası” veya Türkiye’deki 6306 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Kanunu” bunlara örnektir. Bunun yanında seyahat, ticaret ve toprak mülkiyeti yasaları da kentleşme sürecini etkileyen siyasi nedenlerdendir (Ekodialog, 2016).

2.1.4. Sosyo-Psikolojik Nedenler

Sosyal ve psikolojik nedenler kent ve kırsal arasındaki ayrımlar sonucunda ortaya çıkan nedenlerdir. Kırsal bulunamayacak ortamların, kentlerde bulunması ve kentin daha özgürlükçü bir havasının olması bu nedenlerin en önemlilerindedir (Kamu yönetimi kaynak, 2015).

3. KENTLİLEŞME KAVRAMI VE KENTLEŞME POLİTİKALARI

3.1. Kentleşme Kavramı

Kentleşme kavramının temelinde “kentli” kavramı vardır. “*Kentli, kentte yaşayan ve kentin kendine özgü kültürünü benimsemiş olan, kırsal yaşam biçimlerinden farklı bir yaşam biçimi sürdüren, geçimini tarım ve hayvancılık dışı faaliyetlerden kazanan kişi*” anlamına gelmektedir (Erten, 1999: 30). Ruşen Keleş’in tanımına göre ise kentleşme, “*kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması sürecidir*” (Keleş, 1998: 80).

“*Kentleşme, kırsaldan kente göç sonucu, kişinin kente özgü işlerde çalışması, kente özgü davranış kalıplarına uyum sağlaması ve kentin sunduğu fırsat ve imkânlardan faydalanması şeklinde ortaya çıkan bir değişim sürecidir. Kentleşme hem kentlerin büyümesi ve kent sayısının artması, hem de kentlilerde gözlenen değişimleri anlatan bir kavramdır*” (Görmez, 1997: 20).

Kentleşme süreci bunun yanında, kente göç eden bireylerin toplumsal olarak gelişmelerini de ifade eden bir kavramdır. Kente göç eden bireyin sürekli ilişki içinde bulunduğu aile, iş arkadaşları, çevre vb. kişilerle ilişkilerinde kente özgü kuralları benimsemesini anlatmaktadır. Bütün bunlar bireyin kendini kentin bir parçası olarak kabul etmesini sağlayacaktır. Bireyin kendini kentin bir parçası olarak görme süreci kentten kente değişiklik gösterebilmektedir. Her kent için farklı bir kentleşme sürecinin olduğu söylenebilir (Bal, 2006: 70).

3.2. Kentleşme Politikaları

Kentleşme kavramı ve ekonomik kalkınma arasında bir ilişki vardır. Sanayileşme sürecindeki düzenli kentleşme, ekonomik kalkınmayı hızlandırıcı bir etkiye sahiptir.

Bunun aksi, dengesiz gerçekleşen kentleşme süreci ise, ekonomik ve sosyal sorunlara sebep olabilmektedir. Bu sorunların çözümü için ülkelerin düzenli kentleşme evreleri oluşturmaları bir zorunluluktur. Tam da bu amacı gerçekleştirmek için ülkelerin kentleşme politikalarına yeteri kadar önem vermeleri gerekmektedir. Kentleşmeye yönelik uygulanan politikalar şöyledir (Feyonmi, 2015):

“Serbest Piyasa Düşüncesine Dayalı Politika; günümüzde, birçok toplumsal ve ekonomik politikalar alanında olduğu gibi, kentleşme konusunda da "bırakınız yapsınlar" felsefesi artık geçerli değildir. Nitekim kamu otoriteleri kentleşme sürecine çeşitli araçlarla müdahale ederek, sürecin ekonomik yararlarını arttırma ve toplumsal sakıncalarını giderme yollarını aramaktadırlar.

Kırsal Nüfusu Kırdan Tutmaya Yönelik Politika; Bu politikada aşırı derecede nüfus çeken kentlerdeki bu hızlı nüfus artışını azaltmak amaçlanmaktadır. Bunu gerçekleştirmek için de kırsal alanlar daha çekici bir hale getirilmektedir.

Yaygınlaştırma Politikası; Burada ise nüfusu kırdan da kentte tutmaktan ziyade nüfusun kıra ve kente eşit şekilde dağıtılması amaçlanmaktadır.

Metropol Yaratma Politikası; Bu politika yaygınlaştırma politikalarının tersine kentte nüfus yoğunluğu yaratarak, metropoller oluşturmayı amaçlamaktadır.

Orta Yol Politikası: merkezî yaygınlaştırma politikası; bu politika ekonomik rasyonelliği oluşturmanın yanında toplumsal adaleti sağlamayı amaçlamaktadır. Bu iki amacı gerçekleştirmek için kentleşmeden faydalanmaktadır.”

Türkiye’deki kentleşme politikalarını dört bölümde inceleyebiliriz. İlk bölüm 1923–1950, ikinci bölüm, 1950–1960, üçüncü bölüm 1960–1980 ve dördüncü bölüm 1980 sonrası dönem kentleşme politikaları olarak adlandırmak mümkündür. Bu dönemlere Türkiye’de kentleşme süreci başlığı altında ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

4. TÜRKİYE'DE KENTLEŞME SÜRECİ

Türkiye'nin kentleşme süreci ne yazık ki ülkenin sermaye birikiminin az olduğu bir dönemde başlamıştır. Bu dönem aynı zamanda sanayi devrimine denk gelmektedir.

Sermayesi az olan Türkiye, elinde bulunan sermayeyi de sanayi devriminin gelişmeleri doğrultusunda harcamış ve kentleşme sürecine ilk etapta yeteri kadar önem verememiştir. Bu durum Türkiye'nin günümüzde dahi bu süreci tam olarak gerçekleştirememesinin temel nedenleri arasında sayılabilir. 1950 yılı Türkiye'nin kentleşme süreci için önemli bir tarihtir. Türkiye'nin kentleşme süreci 1950'den önce ve 1950'den sonra olmak üzere iki grupta incelenebilir. 1950 den önce yukarıda söylenildiği gibi, sanayi devriminin etkisine yoğunlaşmış ve kentleşmeye yeteri kadar önem verilmemiştir. 1950 yılından sonra ise, kentleşme olgusu Türkiye için hız kazanmaya başlamış köyden kente olan göçler artmış ve bu durum kentleşme oranının artışının temel noktasını oluşturmuştur (Çiftçi, 2010; 42).

Söz konusu köyden kente yapılan göçleri de etkileyen önemli faktörler vardır. Bu nedenleri Keleş şöyle açıklamıştır: *“Türkiye’ye özgü kentleşme nedenleri itici, çekici ve iletici olmak üzere üç başlık altında incelenebilir. İtici güçler, genellikle nüfusu kırdan kentlere doğru iten yani tarımdan köy dışına iten etmenlerdir. iletici güçler, kırdan kente giden nüfusu taşıyan araçlardır yani ulaşım araçlarındaki gelişmeler ve olanaklardır. Çekici güçler ise nüfusu kentlere doğru çeken ekonomik imkanlar ve toplumsal etkilerdir”* (Keleş, 2008: 69).

4.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Kentleşme Süreci

Cumhuriyet dönemi öncesindeki kentleşme sürecini incelediğimiz zaman göze çarpan bir gelişme olduğu söylenemez. Cumhuriyetten önce en dikkat çekici politika iskan politikasıdır. Bu politika ile fetih edilen yerlere Türkler yerleştirilmekte, böylece o bölgelerin elde tutulması amaçlanmaktadır (İskan Politikası Nedir, 2015).

4.1.1. Selçuklular Döneminde Kentleşme Süreci

Selçuklu Devleti zamanındaki kentleşme politikalarını incelediğimiz zaman, yukarıda bahsettiğimiz gibi oluşturulan iskan politikaları mevcuttur. Bu politikalar ile yeni topraklara yerleştirilen Türk nüfusu kendi ihtiyaçları doğrultusunda yerleştikleri bu bölgelerde yeni kentler kurmuşlardır. Yeni oluşturulan bu kentlerdeki ortak özellik, genellikle bu kentlerin yönetim, siyasi, askeri ve ticari amaçla kurulmuş olmasıdır.

Şehir merkezindeki yapı incelendiğinde ise, Türkler bu dönemde Anadolu'ya göç etmiş ve göç ettikleri bölgelerde yaşayan çeşitli kültürlerin etkileriyle yollar, hamamlar, çarşılar, vb. yapılar oluşturmuşlardır (Kejanlı, 2010: 291).

4.1.2. Osmanlı Dönemi Kentleşme Süreci

Osmanlı Devleti döneminde “iltizam” adı verilen sistem uygulanmıştır. Bu sistemde toprak mülkiyeti devletin elinde olmasıyla birlikte toprağı kullanma hakkı vatandaşlara verilmiştir. İltizam sisteminin bozulmasıyla birlikte toprakların özel mülkiyete dönüştürülmesi merkezi iktidarı zayıflamaya başlamıştır. Özel mülkiyet köylüyü topraktan ayırmış, kentler işsiz insanlarla dolmuş, bu durum da Osmanlı kentlerinde değişime neden olmuştur. 16. yüzyılda başlayan ve 18. yüzyılda yoğunlaşan kırdan kopuşla birlikte Tanzimat Dönemi'ne girilmiştir. Yeni şartlara uyum için değişim çabaları başlamış ve devletin yerleşim yapısında önemli değişimler meydana gelmiştir (Niray, 2002: 10). İltizam sistemiyle devlet, toprağı işleyen halktan vergi toplamış, ileriki zamanlarda bu vergilerin artması halkı topraktan soğutmuş ve halkın ağır vergilerden dolayı toprağı işlememesine sebep olmuştur. Bu olumsuzluklar yenileşmeyi ve böylece de yeni kentlerin oluşumunu beraberinde getirmiştir.

Yeni ilişkiler, yeni alt yapı sorunlarını ortaya çıkarmıştır. İhtiyaçlar doğrultusunda bankalar, bedestenler, hamamlar vb. iş hanları oluşturulmaya başlanmıştır. Bu değişim sadece kentlerde değil aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin toplumsal yapısında da görülmüştür. Kentlerde yeni sınıflar oluşmuş ve sağlık koşullarının iyileşmesiyle kentlere göçler artmıştır. Özellikle Müslümanlar tarafından gerçekleştirilen bu göçler kentlerin büyümesine neden olmuştur (Tekeli, 1998: 2).

4.2. Cumhuriyet Sonrasında Kentleşme Süreci

Bu dönemde kentleşme kavramına tam olmasa da gereken önemin verilmeye başlandığı söylenebilir. 1923–1980 yılları arası dönemde kentleşme Cumhuriyet öncesi döneme göre yeni yeni kendini göstermiş, özellikle 1980 ve sonrası dönemde kentleşme Türkiye'de büyük bir hız kazanmıştır. Bu sınıflandırmanın yapılmasında ülkenin siyasal hareketliğı etkili olmuştur.

4.2.1. 1923–1950 Arası Dönemde Kentleşme Süreci

Bu dönemde Türkiye’de yaşanan kentleşme hızının oldukça yavaş olduğu belirtilmiştir. Ayrıca kırsal ve kent nüfus artış hızının farklı olduğu görülmüştür. Bu dönemdeki nüfus hareketlerinde Türk-Rum mübadelesinin etkisi olmuştur. Cumhuriyet döneminde kentleşme çabaları II. Dünya Savaşı’na denk geldiği için yavaş seyretmiştir (Niray, 2002: 12).

1920’lerin başında 13,6 milyon olan ülke nüfusunun 10,3’ü köylüdür. Bu köylü nüfus arasında dengesiz bir gelir dağılımı vardır (Köymen, 1999: 1-2). Bu dönemde köyler özellikle eğitim ve öğretim bakımından oldukça geri kaldıklarından ötürü çok kötü bir durumda bulunmaktadır. Ege gibi bazı bölgeler ihraç ettikleri ürünlerden dolayı, pazarla bütünleşmişlerdir. Fakat aynı şey Anadolu’nun köyleri için geçerli değildir (Kurt, 2003: 60-61).

Bu dönemde Türkiye’de çoğu devlet gibi az maliyetle en çok yararı sağlayacak işi yaparak bu sorunları ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. 1950’lere kadar bu böyle devam etmiştir. Bunu gerçekleştirmek adına ilk adım olarak Köy Kanunu çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra 1925 yılında Aşar Vergisi kaldırılmıştır (Kurt, 2003: 61). Yapılan bu düzenleme ile köylünün belini büken, özellikle ekonomik anlamda, köylüyü zor durumda bırakan aşar vergisinin yükü sırtlarından alınmıştır.

1923-1950 yılları arasında Dünya’da yaşanan 1929 ekonomik buhran, tarımı ve dolayısıyla da köylü halkı etkilemiştir. Bu krizin etkilerini ortadan kaldırmak için bazı önlemler alınmıştır (Toprak, 1988: 23). Ayrıca tarıma dayalı eğitimler verilmiş ve 1933 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulmuştur (Toprak, 1988: 25). Bu dönemde halk evleri ve köy enstitüleri oluşturulmuştur. Yapılan bütün bu politikalar köylü halkı bulunduğu olumsuz durumlardan kurtarmak için gerçekleştirilmiştir. Siyasi iktidar da nüfusun belirli bölgelerde yoğunlaşmaması için bu dönemde ayrıca bazı politikalar uygulamıştır. Ankara başkent yapılmış, Anadolu’nun birkaç kentinde fabrika kurulmuş ve birçok kente, İstanbul ve Bursa ile demir yolu ulaşım ağı kurulmaya çalışılmıştır (Keleş, 2008: 406).

Görüldüğü üzere bu dönem aralığındaki politikalar kentsel olmaktan ziyade kırsal politika olarak nitelendirilebilir. Çünkü bu dönemde kentsel anlamda güçlü ve kalıcı

politikalara pek fazla rastlanılmamış, kırsal kalkınma önem kazanmıştır. Köylü halkın sorunlarını çözecek politikalar oluşturulmuştur.

4.2.2. 1950-1960 Arası Dönemde Kentleşme Süreci

1950'li yıllarda Türkiye'de kentleşme, sanayileşme ile birlikte gelişme göstermiş ve sanayileşmeyle birlikte kentlerdeki fabrika sayılarında artış olmuştur. Fabrikaların artması sonucu kırdan işsiz kalan insanlar kentlere gelerek iş bulmaya çalışmışlardır. Bunun beraberinde de kırdan kente göç yaşanmıştır. Dolayısıyla da kentleşme süreci etkili bir şekilde başlamıştır (Koçak ve Terzi, 2012: 165).

Bu dönemde kentleşme Türkiye için ciddi bir sorun haline gelmiştir. Çünkü ikinci dünya savaşı sonrasında ülkenin siyasi yapısında değişimler yaşanmıştır. Çok partili dönemle beraber yeni liberal söylemler ortaya çıkmıştır. Liberalleşme ile özel kesime önem verilmiş, bu durum kırsal alanlardaki tarımsal faaliyetleri etkilemiş ve bu da ülkede nüfusunun hareketlenmesine neden olmuştur (Niray, 2002: 12).

Bu dönem 1948 Sanayi Devrimi sonrasına denk geldiğinden dolayı, tarımda makineleşme ile kır nüfusu hızlı bir şekilde kentlere göç etmeye başlamıştır. Böylece kırsal nüfusta hızlı bir düşüş, kentsel nüfusta ise hızlı bir artış yaşanmış ve bunların beraberinde gecekondular sorunu ortaya çıkmıştır. Kırdan göç eden halk konut yetersizliğine karşı çareyi gecekondular oluşturmakta bulmuş ancak bu durum çarpık kentleşmeye sebep olmuştur. 1950-1960 yılları arasındaki kentleşmeyle yaşanan dönüşüme kentler hazırlıksız yakalanmış, bunun sonucunda altyapı başta olmak üzere birçok alanda farklı, plansız ve düzensiz bir görüntü ortaya çıkmıştır (Çiftçi, 2010: 47).

4.2.3. 1960-1980 Döneminde Kentleşme Süreci

1960-1980 yılları arasındaki kentleşme süreci önemli bir noktadır. Bu dönemde 27 Mayıs askeri darbesinden sonra 1961 Anayasası kabul edilmiş ve bu anayasada yer alan sosyal devlet ilkesi gereğince devlete vatandaşlara karşı sorumlu olduğu bazı görevler yüklenmiştir (Soysal, 1969: 29).

Kabul edilen 1961 Anayasası sayesinde devlet vatandaşların barınma ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü kılınmıştır. Bu sayede gecekondulaşmanın azda olsa önüne geçilmiştir. Bu dönemde Türkiye'de kentleşme hızlı bir gelişme sürecine girmiş, kent sayıları giderek artmıştır. Bu dönem, tarım dışı faaliyetlerin arttığı ve kalkınmanın

yüksek olduğu yıllar olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde tarım dışı faaliyetlerde gelişme çok daha önemli boyutlara ulaşmış ve işgücü talebi, tarım kesimi üzerinde baskı oluşturmuştur. Ayrıca bu dönemde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurularak ve kalkınmanın planlı olduğu döneme geçilmiştir. Birinci BYKP (1963-1967), “Bölgelerarası Dengeye” ağırlık verilmiş ve bu dengenin sağlanması için yatırımların yapılmasına dikkat çekilmiştir (Çalışkan, 2006: 59).

Bu yıllarda kent merkezinde planlamaya ağırlık verilerek, kent merkezlerindeki sanayi bölgeleri kent dışına çıkarılmaya başlanmıştır. Organize sanayi bölgelerinin oluşturulmasıyla ticari faaliyetlere daha çok ağırlık verilmiştir. Konut ve ulaşım sorunlarını çözmek amacıyla çalışmalar yapılmıştır (Osman, 1998: 142).

1960’lı yılların başında ortaya çıkan işgücü açığı kırdan kente gelenlerle giderilmeye çalışılmıştır. Fakat bu dönemde kırdan kente gelen işgücünün ikamet ettiği gecekondular sosyal bir olgu olarak kökleşmeye başlamıştır (Çiçek, 2016: 20). İşgücü sorunu giderilmeye çalışılırken, gecekondular sorunu ortaya çıkmıştır.

1960’lı yılların sonuna doğru endüstriyel kalkınma ile kentleşme arasında bir ilişki olduğu söylenmektedir. Kırsal alanlardaki iş gücünün kırlara yönelmesiyle üretimin artacağı varsayılmıştır. Yerleşim alanları da kentsel alanlara kaymaya başlamıştır (Tatlıdil, 1997: 430).

1970’li yıllara gelindiğinde kentleşme projesi olarak adlandırılan yık-yap sisteminin hızlandığı görülmüştür. Bu sistem kentleşme projesinin yanı sıra tarihsel ve kültürel sahalara, aynı zamanda yeşil alanlara büyük zarar vermiştir. Konut sıkıntısının gidermeye çalışan yapsatçı sistem ile alt yapı yetersizliği sorunu devam etmiştir (Tekeli, 2009: 123).

1970’lerin başında tarım dışı iş gücü talebi oldukça yavaşlamış, yatırımlar durma seviyesine gelmiştir. Bunlara kentlerdeki yetersiz konut sayısı, ekonomik kriz, alt yapı sorunları da eklenince kentleşme sürecinde bir durgunluk yaşanmaya başlanmıştır. Giderek artan kent nüfusu, konut yetersizliğinden dolayı gecekondular sayısının artmasına ve kentteki çevre kirliliğinin oluşmasına neden olmuştur (Tekeli, 2009: 130).

Bu dönemin başlarında kentleşmeye yönelik adımların atıldığı görülmektedir. 1970 yılına gelindiğinde ise artan nüfusa yeteri kadar cevap veremeyen kentlerde bozulmalar

başlamış ve bu durum yeni başlayan kentleşme sürecinin bir soruna dönüşmesine neden olmuştur.

4.2.4. 1980 ve Sonrası Dönemde Kentleşme Süreci

1980'lerden sonra çeşitli sebeplerle kırları terk ederek kentlere yerleşen insanların barınma sorunları ortaya çıkmış ve insanlar bu sorunu kendi yöntemleriyle çözmeye çalışmışlardır. Böylece kentlerin etrafındaki gecekondu yapıları hızla artmıştır (Koçak, 2014: 1416).

1980 ve sonrası dönem Türkiye için kentleşme anlamında bir dönüm noktasıdır. Çünkü kentleşme süreci bu dönemde hızlı bir gelişme içerisine girmiştir. 1980 ve sonrası dönemin kentleşme süreci için bu kadar çok önemli oluşunda birçok neden vardır.

Tekeli, bu nedenler içerisinde üç tanesinin çok önemli olduğunu ifade etmiştir. Birincisi, bu dönemde nüfus hareketleri ve kentleşme süreci doygunluk noktasına gelmiştir. İkincisi, dünya artık küresel politikalarla yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Üçüncü neden ise 12 Eylül askeri müdahalesi sonucunda yeni siyasi yapıların görülmesi ve bunun sonucunda oluşan liberalizasyon hareketlerinin Türkiye'de kentleşmeye farklı açılar getirmiş olmasıdır (Tekeli, 2009: 128).

“Bu döneme detaylı bakıldığında 1980-1985 arasında binde 62,2 olan kentsel nüfus artış hızı, 1985-1990 yılları arasında binde 43'e 1990-2000 yılları arasında binde 26,8'e gerilediği görülmektedir. Kentsel nüfus artışındaki bu azalmaya rağmen kent nüfusu 40 milyonu aşmıştır. 1980 ve sonrasında geleneksel kent diyebileceğimiz, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi kentlere yenileri eklenmiştir. Bu dönemde kentleşmeyi etkileyen faktörler arasında terör olayları, turizm ve sanayi de girmiştir”

(Işık, 2005: 65). 2010 yılına gelindiğinde bu kentsel nüfus artış hızının binde 69,6 olduğu görülmekte, 2030 da ise tahmini kentsel nüfus artış hızının 77,7 olacağı düşünülmektedir (Marmara, 2015).

Bu dönemde kentleşmeye farklı bir açıdan bakılmış, kentleşmenin sanayileşmenin ve kalkınmanın doğal bir sonucu olduğu düşünülmüştür. Bu sebepten dolayı kentleşmenin ekonomik gelişmeye katkısının olacağı düşünülerek, kentleşme en iyi şekilde idare edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu dönemde kırlardan kentlere yaşanan göçlerin yanı sıra, kentler arasında da göçler yaşanmaya başlanmıştır (Keleş, 2008: 84).

Söz konusu dönemde 2002 ve sonrasında ise kentleşme alanında ilklere imza atılmıştır. Türkiye tam manasıyla kentleşme evresine girmiş, hükümet bu konuda birçok yasa çıkarmış ve uygulamaya koymuştur. Ayrıca Toplu Konut İdaresi aracılığıyla sağlıklı alanlarda uygulanan kentsel dönüşüm politikaları ile hemen hemen ülkenin her şehrinde sağlıklı yerleşim alanları oluşturulmaya çalışılmıştır.

Dönem hakkında genel bir değerlendirme yapacak olursa şunlar söylenebilir; bu dönemde kentleşme kavramına farklı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. İlk zamanlar sanayi devriminden dolayı yeteri kadar sermaye olmayışından gerekli önem verilmeyen kentleşme olgusuna gereken önem verilmeye başlanmıştır. Kentleşme sanayinin gölgesinde kalmaktan kurtulmuştur. Ayrıca bu dönemde kentleşmenin sadece fiziksel değil aynı zamanda sosyo-psikolojik bir yönünün bulunduğu da düşünülmüştür.

5. KALKINMA

5.1. Kalkınma Kavramı

En temel anlamıyla kalkınma, ulusun her yönüyle arzu edilebilir bir hale gelmesini ifade etmektedir (Berber, 2006: 7). Kalkınma kavramı ilk ortaya çıktığı andan itibaren zaman içerisinde bir değişime uğramış, farklı ölçütler barındırmaya başlamıştır. 1950'lerde ortaya çıkan kalkınma kavramı ilk zamanlar büyüme kavramıyla eşdeğer olarak görülmüştür. Daha sonraki süreçte ise kalkınmanın sadece büyüme olmadığı aynı zamanda kalkınmanın sosyal bir boyutunun olduğu da anlaşılmıştır (Battal, 2011: 10).

Maddi refahın, yani kalkınmanın temeli antik yunan filozoflarına kadar dayanmıştır. Uzun yıllar boyunca maddi refah olarak bakılan ekonomik büyümeye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyolojik bir açıdan da bakılmaya başlanmıştır (Öztürk, 2007: 84). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kalkınma iktisadının ayrı bir dal olarak ortaya çıkmasında, savaş sonrası ekonomik sıkıntılarını gidermeye çalışan ve yeni bağımsız olmuş az gelişmiş ülkelerin, iktisadi gelişmelerini sağlama amacı etkili olmuştur (Çakmak,2003: 50). Türkiye ise kalkınma politikalarının ortaya çıkışını soğuk savaş koşullarına ve iki farklı sistemin rekabetinin sonucuna bağlamıştır (Türkey, 2006: 116).

İktisatçılar kalkınmayı sadece fiziksel gelişme büyüme olarak değil bunun yanında, az gelişmiş bir ülkedeki sosyal, toplumsal ve ekonomik yapının da gelişmesi, yenileşmesi

olarak adlandırmıştır. Mili gelirin artması, üretim faktör ve miktarlarında değişim, sanayinin milli gelir ve ihracattaki payının artması kalkınmanın temel öğeleridir (Han ve Kaya, 2008: 148).

Kalkınma kavramı iktisat, sosyoloji ve kamu yönetimi bilimleriyle de bir ilişki içerisindedir. Kalkınma kavramına farklı dönemlerde farklı tanımlar atfedilmiştir. Örneğin Marx tarafından kalkınma tarihsel şartlardaki değişimlerle açıklanırken Milner tarafından kalkınma o dönemdeki hükümet faaliyeti olarak değerlendirilmiştir (Yavilioğlu, 2002: 65).

Kalkınma kavramının süreç içerisindeki genel bir değerlendirmesi yapılacak olursa şunları söylememiz mümkün olacaktır: Genel olarak kalkınma yukarıda değindiğimiz gibi ulusun her yönüyle ilerlemesini, gelişmesini ifade etmektedir. Toplumsal şartların değişmesi ve gelişmesiyle beraber ilk başlarda sadece maddi refah olarak bilinen kalkınma kavramına ilerleyen zamanlarda sadece maddi refah olarak bakılmamıştır.

Toplumsal gelişme ve yenileşmeyle kalkınma kavramının sosyal bir yönünün olduğu da ortaya çıkmıştır. Yani kalkınma kavramı bir ulusun, bir ülkenin sadece maddi bakımında değil aynı zamanda toplumsal ve sosyal olarak da gelişmesini ifade eden bir terim haline gelmiştir.

Kalkınma kavramı sadece sayısal verilerle açıklanması yeterli olan bir kavram değildir. Kalkınma kavramı bu sayısal değişimin yanı sıra, bir fiziksel ve toplumsal değişimi de beraberinde getiren bir süreçtir. Kalkınma ölçüsü olarak kullanılacak ekonomik ve sosyal ölçütler şunlardır; “*Ekonomik ölçütler, milli gelir düzeyindeki reel artış, kişi başına düşen reel milli gelir artışı ve gelir dağılımıdır. Sosyal ölçütler, okuma-yazma oranı, bebek ölüm oranları, kişi başına düşen doktor sayısı, kişi başına düşen protein miktarı, okullaşma oranı, gazete, dergi okuma oranları ve kişi başına düşen kağıt tüketimidir*” (Kamu yönetimi kaynak, 2015).

5.2. Kalkınma Planları

Planlama kavramının genel tanımına bakıldığında şunu söylemek mümkündür; plan, bir işi gerçekleştirmek, bir sonuca ulaşmak için yapılan her türlü çaba faaliyet olarak tanımlanabilir (Ekodialog, 2016).

İlk olarak planlama, Sovyetler’de ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkışından itibaren planlama bir Sovyet yönetim biçimi olarak kabul edilmiş ve bu sebepten çok benimsenmiştir.

Fakat zaman içinde Sovyet endüstrileşme başarıları, sistemden soyutlanarak planlama uygulamasına bağlandığı için planlama da inkar edilemez bir saygınlık kazanmış ve bütün ülkelere yayılmaya başlamıştır (Küçük, 1978: 15).

Kalkınma planlaması, uzun dönemli kalkınma politikasının belli kurallara göre düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Geniş anlamıyla kalkınma planlaması, bir ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasal durumunun, belirli bir dönemde toplumun ulaşmak istediği amaçlara ve hedeflere en uygun bir biçimde varması için, kaynakların yöneticiler tarafından etkili bir şekilde kullanılmasını ifade etmektedir (Han vd., 1999: 378-379).

Türkiye’deki planlama sürecine bakıldığında akla ilk gelen beş yıllık kalkınma planlarıdır. Bu beş yıllık planlamalardan hareketle, kalkınma planlarının Cumhuriyet’ten sonra ortaya çıktığı söylenebilir. Aslından bu kalkınma planları Osmanlı zamanında ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında da varlığını göstermiştir. Bu dönemde 1 Ocak 1913 tarihinde çıkarılan “Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati” adlı kanun ile ülke sanayisinin gelişmesini, canlanmasını sağlamak amaçlanmıştır. Kanunla beraber “*toplam değeri 1000 Türk lirasını aşan sanayi kuruluşları için beş dönüme kadar bedelsiz arazi tahsisi, makine teçhizat ile ham ve yardımcı maddelerin gümrük vergi ve harçlarından muafiyeti, fabrikaların kurulması ve işletilmesi ile ilgili vergi, resim ve harçlardan muaf tutulması imkanları sağlanmıştır*” (TMMOB, 2007: 100). Görüldüğü gibi kalkınma planları Cumhuriyet’ten sonra beş yıllık kalkınma planları adı altında oluşturulmaya başlanmış ve öncesinde de planlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Kalkınma planlaması beş çalışma aşamasından oluşur bunlar maddeler halinde şöyle sıralanabilir (Özdemir, 2014: 27):

*“Durum değerlemesi ya da bilgi toplama,
Kalkınma stratejisi ve hedeflerin
belirlenmesi, Kalkınmanın programlanması,
Kalkınma planının uygulanması,
Kalkınma planının değerlendirilmesi ve başarının ölçülmesi”*

Kalkınma planlarının olabilecek yararları ise (Abuşoğlu ve İnan, 1989: 7):

“Ülkenin çeşitli bölgelerinde bulunan kaynakların iktisadi faaliyet içerisinde değerlendirilerek yüksek kalkınma hızının gerçekleştirilmesi,

Ülkede nüfus –kaynak dengesinin sağlanması,

Bölgelerarası refah seviyesi farklılıklarının giderilmesi,

Düalist özelliğe sahip ekonomik yapının bütünleşmesi,

İktisadi mekânın ve şehirleşme olayının iktisadi gelişmeye en elverişli biçimde düzenlenmesi” şeklinde sıralanabilir.

5.3. Kalkınma Planları ve Kentleşme Politikaları Arasındaki İlişkisi

Türkiye’de kentlere bakıldığında zaman, kentlerimizin son dönemde hızlı bir değişim ve dönüşüm içerisine girdiğini söylenebilir. Kentlerimizdeki bu hızlı değişimin en iyi şekilde gerçekleşebilmesi için, bu değişimi yönlendirecek yasal ve eylemsel araçların bulunması gerekmektedir. İşte bu amacı gerçekleştirmek için kamu politikaları devreye girmektedir. Bu değişimin sağlıklı ve düzenli yaşanması için, kentsel politikaların oluşturulması kaçınılmazdır (Planlama.org, 2016).

Kalkınma planlarındaki temel amacın, ülkenin sosyal ve ekonomik olarak gelişip ilerlemesini sağlamak olduğu görülmektedir. Kentlerin gelişmesini ve sorunlarından kurtulmasını sağlamak elbette ülkenin sosyal ve ekonomik olarak gelişmesine büyük katkı sağlayacaktır. Bu sebeple kalkınma planlarında, ülkenin gelişmesine katkı sağlayan kentleşme ile ilgili düzenlemeler yer almakta, bu düzenlemeler ile kentleşme politikalarına kalkınma planlarında yer verilmektedir.

Oluşturulan kalkınma planları ile ülkenin sosyal ve ekonomik sorunlarına planlamacı bir anlayış çerçevesinde çözüm getirilmesi amacı güdülmektedir. Beş yıllık dönemler için hazırlanan bu planlamalarda genel olarak uygulanması istenen kentleşme politikalarının ilkeleri yer almaktadır (Uzel, 1987: 20).

Kentleşme politikaları, ilk kalkınma planından son kalkınma politikasına kadar hepsinde kamu politikaları için en önemli konu olmuştur. Bu konuya anayasalarda da yer verilmiştir. 1961 Anayasası 166. maddede ekonomik ve toplumsal kalkınma için kaynak kullanımında planlamadan bahsedilmiş, kalkınma ve kentleşme kavramlarının

birbiriyle iç içe olduğu belirtilmiştir. Yine aynı şekilde 1982 anayasasının 23. maddesinde yerleşme özgürlüğü hakkının sınırlanabileceğinden bahsedilmiştir (Planlama.org, 2016).

Görüldüğü gibi kalkınma planları ve kentleşme politikaları arasındaki ilişki sadece sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak amacıyla zorunlu kılınmamış aynı zamanda yasal bir dayanağa da oturtulmuştur. 1963-2018 arası dönemi kapsayan 55 yıllık süreçte oluşturulan kalkınma planlarındaki kentsel politikalara, artan oranda yer verildiği söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YAPILAN BİRİNCİ - BEŞİNCİ (DAHİL) KALKINMA PLANLARI VE BU PLANLARDAKİ KENTLEŞME POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye’de sosyal ve ekonomik gelişimin sağlanması amacıyla günümüze kadar 1963-2018 yılları aralığını kapsayan toplam on tane bölgesel kalkınma planı oluşturulmuştur. Bu bölümde ilk beş yıllık kalkınma planları dönemin ekonomik, siyasal olayları ve kentleşmeye yönelik yapılan çalışmalar göz önüne alınarak bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu dönemde askeri müdahalelerin ve ekonomik krizlerin yaşanması sebebiyle ilk beş yıllık kalkınma dönemi sınıflandırılması yapılmış, bu dönem kentleşme bakımından verimli geçmemiştir denilebilir. İlk beş yıllık bölgesel kalkınma planları incelenmiş ve bu planlamalarda kent, kentleşme ve kentsel gelişim süreçlerine ne derece önem verildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. BİRİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1963-1967)

Türkiye’nin planlı kalkınma dönemini başlatan ilk kalkınma planı olan Birinci BYKP 1963-1967 yıllarını kapsamaktadır. Bu planlı dönemde kent ve kentleşmeye yönelik pek fazla bir çalışma yer almadığı görülmektedir. Bu planlamadaki temel amaç dengeli bir ekonomik ve sosyal gelişme sağlamakla beraber milli gelirden bir büyüme elde etmek olmuştur. Planda konuyla alakalı olarak sadece büyük şehir bölgeleri başlığı adı altında konuya değinilerek uygulanacak politikalar şu şekilde sıralanmıştır:

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, gecekondularda yaşayan insanlara yeni yerleşim yeri bulmadan evlerin yıkılmaması kararı alınmıştır. Planın iyileştirme, ortadan kaldırma ve önleme olmak üzere üç temel üzerine kurulduğu görülmektedir (Çakır, 2011: 219).

Nüfusun aşırı şekilde toplandığı büyük şehirlerle ilgili yapılan çalışmaların, Bölge Planlaması ile ilgili olduğu belirtilmiştir. Bu bölgelerde yeni çekim alanları oluşturularak nüfusun buralara toplanması amaçlanmıştır. Bunun yanında büyük çaplı yatırımlarda, metropoliten bölgelere nüfusun dengeli dağılmasını sağlayacağı düşünülmektedir (DPT, I. BYKP, 1963).

Alınan Önlem Ve Tedbirler (DPT, I. BYKP, 1963):

“Merkezdeki çalışmaların en önemlisi, çeşitli bölgelerin iktisadi ve sosyal durumlarını gösteren bazı verilerin yardımı ile yapılan indeksleme çalışmalarıdır.

Yatırımların yapılmasında ve hizmetlerin dağıtılmasında bölgelere öncelikler tanımayı ve böylece çeşitli bölgeler arasında bir seçme, yapmayı mümkün kılmak üzere iller, iktisadi çalışmalar hacmi, sosyal hizmetler seviyesi, ulaştırma ve haberleşme durumu ve belediye hizmetleri bakımından, belli indekslerden yararlanarak bir sıralamaya bağlanmış ve Türkiye ortalamalarına göre değerlendirilmiştir.

İllerin indeks değerlerine göre coğrafi bölgeler halinde gruplandırılması sonucunda, bölgeler iktisadi ve sosyal seviyelerine göre sıralanmıştır

Bu hedeflerin gerçekleşmesi için sağlık, eğitim ve başka hizmetlerin dağıtımında bölge sıralanması bir ölçü olarak kullanılacak ve bu husus yıllık programların hazırlanmasında dikkatle ele alınacaktır.”

Birinci BYKP'ye bakıldığı zaman, kent yerleşmelerinden ziyade köye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Köydeki nüfusun eğitimini ve yaşam standartlarını arttıracak önlemler alınmıştır. Köydeki içme suyu sıkıntısını giderme, elektriksiz evlere elektrik götürme, köyde ev yapanlara destek verme gibi mekansal gelişmeler sağlayacak çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalara köy (kır) kalkınması başlığı adı altında yer verilmiştir. Bunun dışında kentsel alanlara metropoliten bölgeler, büyük şehir bölgeleri başlığı altında yer verilmiştir. Şehirleşme başlığı adı altında toplum kalkınmasının ve bölge kalkınmasının birbiriyle ilişki içinde olduğu ve beraber değerlendirmeleri gerektiği belirtilmiştir. Merkezlerde yürütülen çalışmalarda temel amaç merkezler ile köyler arasındaki geri kalmış farklılıklarının ortadan kaldıracak önlemler almaktır. Bu planlama döneminde kentlerden ziyada kır kalkınmasına yönelik politikalar uygulandığından, kentleşme olgusu bakımından planlamada geri kalındığı söylenebilir.

2. İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1968 - 1972)

İkinci BYKP' ye bakıldığı zaman, birinci planlama gibi milli gelirden bir büyüme hedef alınmış ve ülkenin gelişimini arttıracak alanlarda, özellikle sanayi alanında gelişmeler sağlanması amaçlanmıştır. Bu planda konuyla ilgili olarak şehirleşme, bölgesel gelişme ve yerleşme kavramlarına değinilmiştir. İkinci kalkınma planında kent, kentleşme ve kentsel gelişim konusuna ilgili yer alan başlıklar şöyledir;

2.1. Bölgesel Gelişme

Planda az gelişmiş bölgelere kamu hizmet sektörünün daha fazla götürülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Az gelişmiş bölgelerde, daha fazla gelişmenin sağlanabilmesi için yaşam standartlarının iyileştirilmesi çalışmalarının hız kazanması gerektiği belirtilmiştir. Bu amaçla geri kalmış bölgelerde şehirleşme ve altyapı çalışmalarına önem verilmesi amaçlanmıştır. İktisadi faaliyetler az gelişmiş bölgelere yönlendirilmesi ve İktisadi Kamu Yatırımları çalışmaları belirtilen konularda proje üretmesi amaçlanmıştır. Özel sektör yatırımlarının az gelişmiş bölgelere yapması için özel sektöre teşviklerde bulundurulması belirtilmiştir. Bu amaçla özel kredi ve vergi indirimi gibi teşvikler önem taşımaktadır. Bu bölgelerde gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak için kaynak ve imkânları değerlendirici projeler ortaya konulması gerektiği belirtilmiştir (DPT, II. BYKP, 1968).

Bölgesel gelişmede geri kalmış alanlarda gelişmeyi arttıracak önlemler alınması kararlaştırılmıştır. Planda az gelişmiş ülkelerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Böylece kentleşme sürecinde meydana gelmesi muhtemel olan sorunların, hemen giderilmesi amaçlanmıştır. Bu bölgelerdeki alt yapı çalışmalarına daha fazla önem verilmiştir. Bu durum kırdan kente gerçekleşen göçlerin artık sorunlar yarattığının göstergesidir. Özel sektörün az gelişmiş bölgelere yönlendirilmesiyle, bu bölgelerdeki işsizlik sorunu giderilmeye çalışılmıştır.

2.2. Şehirleşme

Plana göre büyük şehirler iktisadi ve sosyal gelişmeye hız kazandırmıştır. Büyük şehirlerdeki büyümeyi engellemeyecek projelerin desteklenmesi amaçlanmıştır. Fonksiyonu az olan merkezlerin, bölge merkezleriyle bağlantı kurmaları amaçlanmıştır. Plana göre bölge merkezleri yatırımların artacağı ve haberleşme ağının büyük önem kazanacağı merkezler olacaktır. Bu merkezlerden çevreye gelişim yayılacaktır. Şehirler

ve köyler arasında olan kasaba birimi ise bu dönemde gelişme gösterdiği belirtilmiş, ama bu durum şehirlerin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Planda büyük şehirlerin daha fazla gelişmesi ve büyümesi amaçlanmıştır. Bu amacın bölgelerin çevresinin geliştirilmesiyle gerçekleşeceği belirtilmiştir. Şehir ile köy arası bir yerleşme olan kasabaların şehirlerin gelişimin olumsuz yönde etkileyeceği düşünüldüğünden dolayı, kasabalarının sayısının artmasının engellenerek sabit kalması gerektiği belirtilmiştir (DPT, II. BYKP, 1968).

Şehirleşmenin yalnızca modernleşme ve iktisadi kalkınma olmadığı, fakat sanayileşme ve modernleşmeden ayrı düşünülmeceği ifade edilmiştir. Şehirlerde sanayinin gelişmemesinden dolayı göçler istekle karşılanmamış ve şehirleşme sadece demografik bir özellik göstermekle kalmıştır (Taşdelen, 1986: 176).

2.3. Yerleşme

Plana göre yer seçiminde ham madde ve ulaşım kolaylığı önem kazanmıştır. Şehirleşmeye etkisi olacak büyük endüstrilerin yer seçimi Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)' nca yapılması kararı alınmıştır. Küçük sanayi tesislerinin geliştirilmesi, sanayiye geçiş aşamasından önemli bir noktaya sahip olduğu düşünülmektedir. Sanayileşme ile birlikte tarımda da bir bünye değişikliği yaşanmış, kırsal yerleşmelerde geleneksel fonksiyonlardan farklı olarak, şehirlere yerleşmeler başladığı görülmektedir. Bunun sonucunda bölgesel gelişmenin sağlanması için altyapı tesislerinin etkili bir araç olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın, şehirleşme konusunda etkili çalışmalar yapacak şekilde yeniden düzenlenmesi kararı alınmıştır.

Plana göre devlet ve belediyeler arasındaki iş birliği, şehirleşmeye uygun olarak yeniden oluşturulmalıdır. Şehir planlamalarının güzel ve sağlıklı şehirlerin oluşması için son derece önemli bir araç haline geldiği düşünülmektedir. Şehir planlamalarının uygulanmasında sürdürülebilirlik ilkesinin önemi üzerinde durulmuştur. Oluşturulan şehir planlamalarında ayrıntıdan kaçınılmalı, fonksiyonelliğe önem verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Şehirlerin gelişim alanlarında kamuca arazi stoku yapılması ve arazi stoku yapılan arsalarda, altyapı hizmeti oluşturulması kararı alınmıştır (DPT, II. BYKP, 1968).

Endüstrinin şehirlerin gelişiminde önemli bir etkiye sahip oluşu düşünülmüştür. Bu etkiden yararlanmak amaçlanmıştır. Alt yapının şehirleşme aşamasında son derece

önemli bir etken olduğu görülmektedir. Bu sebeple alt yapı çalışmalarına önem verilmelidir. Ayrıca ilgili kuruluşlar tarafından oluşturulacak projelerde esneklik ve devamlılık ilkelerinin göz önünde bulundurulması hedeflenmiştir. İkinci kalkınma planında kentleşmenin sanayileşmeyi ve kalkınmayı itici bir güç olduğu düşünülmüştür. Fakat bu durum uygulamada başarılı sonuçlar vermemiştir. Ayrıca ikinci kalkınma planında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yeniden düzenlenmesi, belediyelere ek gelir verilmesi ve kamuca arazi stoku gibi konularda da başarı sağlanamamıştır (DPT, III. BYKP, 1973).

2.4. Gecekondu Sorunu

Birinci BYKP' de önleme, ıslah ve tasfiye politikası gecekondu sorununda başarıya ulaşamamıştır. Diğer yandan, gecekondu sorunu, bir kar amacına dönüşmüştür. Bu sorunla ilgili olarak 1966 yılında çıkarılan "Gecekondu Kanunu" soruna tam olarak bir çözüm getirememiştir. Kendi evini yapana destek politikası da bu sorunun çözülmesinde yetersiz kalmıştır (DPT, II. BYKP, 1968).

İkinci planda gecekondu sorununda birinci plana benzer önlemler alınmıştır. Gecekondu yapımını önlemek temel amaç olmuştur. Kendi evini yapana destek verilmesi kararı alınmıştır. Arsa mülkiyeti sorununun çözülmediği takdirde, kentsel gelişimin yaşanamayacağı belirtilmiştir (Keleş, 2008: 395)

Plana göre artan göç oranları ile kentlerde konut sıkıntısı meydana gelmiştir. Kentlerde konutların yetersiz kalması kar sağlama amacına neden olmuştur. Bu konut sıkıntısının giderilmesine yönelik önlemler alındığı görülmektedir. Bu durum ikinci kalkınma planında kentlere olan göçlerin arttığını ve ortaya çıkan kentleşme sorunlarına yönelik çözümlerin aranmaya başlandığını göstermektedir. Sorunlar önleyerek düzenli şehirleşmenin sağlanması amaçlanmıştır.

3. ÜÇÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI 1973-1977

Üçüncü BYKP'nin temel amacı tüm kurumlarda uygulanabilir tedbirler alınması ve ekonomik-sosyal gelişimi sanayileşme ile beraber sağlamak olmuştur. Fakat bu planın sonucunda başarıya ulaşamadığı görülmektedir. Bunun da en önemli nedeni 1974

yılında yaşanan petrol krizidir. Bunun dışında Üçüncü BYKP’de konumuzla ilgili şu başlıklara değinilmiştir:

3.1. Şehirleşme

Plana göre 1950 yılından itibaren hızla artan şehirleşme oranı planlı dönemde de bu özelliğini sürdürmüş, plan döneminde toplam şehirli nüfusu bu dönemde %31 olmuştur. Hızlı şehirleşmenin doğal bir sonucu olarak altyapı sorunları ve arsa spekülasyonu artmıştır. Şehirselleşme yerleri 1960 yılında 148 iken, 1970 yılında 262’ye yükselmiştir. Toplumsal ve kültürel değişimin yaşanmasında şehirleşme önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Ayrıca plana göre sanayinin yoğunlaştırılması da bu etkiyi iyice arttırmaktadır. Fakat sadece bir yerde nüfus ve sanayinin yoğunlaşmasıyla gerçekleşen şehirleşme olumlu etkiler yaratmamaktadır. Nüfus ve sanayi bölgelerinin ülkenin tamamına dağılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca şehirleşmenin düzenli gerçekleştirilmesi için kamu harcamalarının da artırılması kararı alınmıştır (DPT, III. BYKP, 1973).

Şehirleşmenin sosyal, kültürel gelişimde ve sanayileşmede göz ardı edilemeyecek bir etkisinin olduğu belirtilmiştir. Fakat sanayi yoğunlaşmasının tam anlamıyla gerçekleşmediği, bu durumda şehirleşmeyi olumsuz etkilediğine değinilmiştir. Şehirleşme ekonomik ve toplumsal gelişmeye katkı sağlayacak şekilde yaşanmamaktadır (Taşdelen, 1986: 178).

Bu planda şehirleşme hızının giderek arttığı ve bu şehirleşmenin şehirlerde altyapı sorunuyla beraber, arsa fiyatlarının artmasına da sebep olduğu belirtilmiş, bu durum üçüncü kalkınma planında gerekli önlemlerin alınmasının zorunlu olduğunu göstermiştir. Birinci ve ikinci kalkınma planında bu konu ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Üçüncü BYKP’de şehirselleşme alanlarındaki sorunlara değinilmiştir. Yerleşme alanlarının sayısını her yıl giderek arttığı belirtilmiş, ancak bu şehirleşmenin gerçek anlamda bir şehirleşme olmadığı sadece nüfus bakımında bir artış olduğu planda belirtilmiştir. Çünkü ikinci kalkınma planında yeterli önlemler alınmadığından dolayı altyapı, gecekondulaşma ve istihdam sorunları giderek artmıştır.

3.2. Planlı Dönemdeki Gelişmeler

Plana göre 1950 yılı sonralarında tarım topraklarında sınırlara ulaşılması, makineleşmenin artması, karayolu ağının gelişmesi ve tarımsal faaliyetlerin canlanması

sonucunda kırlardan kentlere büyük bir göç dalgası başlamıştır. Ancak şehirlerde yeteri kadar sanayileşme ve düzenli kentleşmenin gerçekleşmemesi sebebiyle bu göç dalgasının sorunlara sebep olduğu belirtilmiştir (DPT, III. BYKP, 1973).

Plan incelendiği zaman 1950'lerden sonra gerek tarımda makineleşmenin artması, gerek karayolları ağının gelişmesi ve gerekse kırsal alanlardaki toprakların yetersiz kalması gibi nedenlerden dolayı şehirlere olan göçler giderek artmıştır. Fakat bu durum bize tam anlamıyla bu zamanda bir şehirleşmenin yaşanmadığını göstermektedir. Çünkü bu kırdan şehirlere doğru gerçekleşen göç akımı, düzensiz ve plansız bir göç dalgasıdır. Bu durum şehirlerde çeşitli sorunların yaşanmasına sebep olmaktadır.

3.3. Uzun Dönemli Gelişme Yönü

Planda yeni oluşturulacak yerleşimler kır ve kent arasındaki farkı ortadan kaldıracak ve insanların daha fazla toplumsal olarak katılımını, hizmet, iş gücü ve haberleşmenin ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılmasını sağlayacaktır. Uzun dönemde yerleşmelerin, insanların sosyal ve ekonomik olarak gelişmelerini sağlayacak ve kırlar ile şehirlerarasındaki gelişmişlik farklarını ortadan kaldıracak şekilde oluşturulması amaçlanmıştır (DPT, III. BYKP, 1973).

Alınacak önlem ve tedbirler (DPT, III. BYKP, 1973):

“Ekonomik, sosyal ve kültürel gelişim programlarının ülke düzeyine demet projeler halinde yansması ve böylece yatırımları en az kaynak kullanımı ile en kısa sürede gerçekleştirmek için belli yerleşim noktalarına yönelen projeler fonksiyon bakımından birbirlerini tamamlama ve mekan kullanımında tutarlılık açılarından toplu olarak incelenecektir.

Devlet Planlama Teşkilatı sektörel fizik master planlarının hazırlanmasında bu yaklaşımın ilgili bakanlıklarca da uygulanmasını sağlayacaktır.

Afetler ve kamulaştırmalar sonunda yeniden iskanla karşılaşan nüfusun yerleştirilmesi konusunda mevcut yasalar yeniden düzenlenerek ihtiyaçlara cevap verebilecek ve kamuyu en az yük altında bırakacak bir sistem geliştirilecektir.”

Yukarıda bahsedilen amacı gerçekleştirmek için planda ülkenin tamamında ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın yaşanması ve yerleşmeler oluşturulurken en az maliyetle en verimli şekilde oluşturulması amaçlanmıştır. Böylece yerleşme alanlarının ileriki zamanlarda bir gecekondulu sorunu yaratması durumu önlenecektir. Fakat ilerleyen plan döneminde benzer önlemlerin alınmış olması soruna kalıcı bir çözüm bulunmadığını göstermektedir.

3.4. Şehirleşme

Planda görüldüğü gibi 1950 yılından bu yana hızlı bir şehirleşme hareketi görülmektedir. Bu hızlı şehirleşme hareketi nüfusun belirli yerlerde yoğunlaşmasına neden olduğu belirtilmektedir. Şehirlerde verimli çalışma olanakları yaratılmadığı için hizmet ve diğer sektörlerde aşırı bir iş gücü birikimi olduğu görülmektedir. Plana göre arsa sıkıntısı arazi değerlerinin hızla artmasına ve nüfusun artmasıyla birlikte şehirlerde konut sıkıntısının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde büyük şehirlerdeki fiziki planlamalar istenilen şekilde gerçekleştirilmemiştir. Şehirleşme politikaları ve kalkınma planları arasında tutarlı ilişki oluşturulamamış ve şehirleşme politikalarının ülke kalkınmasında önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmamıştır (DPT, III. BYKP, 1973)

Plandaki gelişmeler şehirlere göçe sebep olurken, bu göç akımlarının şehirlerde ciddi sorunlar oluşturduğu gözlemlenmiştir. Bu sorunların başında istihdam, gecekondulaşma, alt yapı ve arazi fiyatlarının artması gelmektedir. Ayrıca bu sorunların ileriki zamanlara çevre kirliliğine de neden olacağı belirtilmiştir. Çevre sorunları, çevre kirliliği konusuna Üçüncü Kalkınma Planı'nda ilk defa değinilmiştir (DPT, III. BYKP, 1973).

Birinci BYKP' de şehirleşmenin bölge planlaması ile birlikte gerçekleştirildiği takdirde bir sorun yaratmayacağı fikrinin Üçüncü BYKP' de yanlış olduğunun farkına varılarak artık kentleşme politikalarında şehirleşme planlarına da yer verilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Böylelikle şehirlerin gelişmesini sağlamada ve sorunların çözülmesinde daha etkili olunacaktır. Bu durumda kentleşme ile ilgili daha az problemin ortaya çıkmasına yarar sağlayacaktır.

3.5. Uzun Dönemli Gelişme Yönü

Planda 1995 yılında ülke nüfusun yaklaşık olarak %75'inin şehirlerde yaşayacağı tahmin edilmiştir. Şehirleşme hızının aynı şekilde devam etmesi durumunda, 1986 yılında nüfusu 250.000'i aşacağı, şehir sayısının 16'ya ulaşacağı düşünülmüştür. Bu artışın aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmesi sanayi planı ile tutarlı kentleşme politikasının uygulanmasına bağlı olduğu belirtilmiştir. Planda uzun dönemde öngörülen tahmin şöyledir; şehirleşme oranlarının giderek artacağı ve bu artışın kentleşme politikaları ile destekleneceği zaman, düzenli ve dengeli bir şekilde yaşanacaktır. Günümüz şartlarında bu tahminin çok doğru olduğu tartışılmaz bir gerçektir (DPT, III. BYKP, 1973).

Alınan önlem ve tedbirler (DPT, III. BYKP, 1972):

“Kentın çevresiyle bütünleşmesinin sağlanması, şehir ve kır yerleşmeleri arasında devamlı ve karşılıklı fonksiyonel ilişkilerin gerçekleştirilmesi, kademeli şehirleşme yapısına geçişte birinci derecede ele alınacaktır.

Kente göç eden nüfusun illerde istihdamı ve şehir yaşantısı biçimine uyumlarını sağlamada sanayi ana planları ile şehir arasından ilişki kurulacaktır. Özellikle hafif endüstriyi toplayacak olan Organize Sanayi Bölgesi (OSB) ekonomik gelişme potansiyeli gösteren şehirlerde kademelenme önceliklerine göre, sanayileşmeyi düzenleyici bir araç olarak kullanılacaktır.

Planlı şehirleşmeyi sağlamak ve arsa fiyatlarını kontrol edebilmek amacıyla şehir gelişme alanları Arsa Ofisi tarafından kamulaştırılacaktır.

Büyükşehir alanlarında mevcut mahalli idare sistemini yeniden düzenleyen mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.”

Planda alınan tedbirlere bakılacak olunursa genel anlamda şehirleşmenin düzenli ve sosyal-ekonomik yönden gelişmesini sağlayacak şekilde yapılması gerektiği düşünülmektedir. Bunun dışında bu planlamada kentleşme kavramına üstü kapalı bir şekilde değinilmiştir. Şehirlere göç eden bireylerin şehirlere uyum sağlamaları amacıyla gerekli tedbirlerin alınması, uygun iş imkânlarının ve sosyal imkânların sağlanması

gerektiği belirtilmiş ve bu amaçları gerçekleştirmek için önlemler alınmıştır. Bunun yanında şehirleşmeye artık gereken önemin verilmesi gerektiği ifade edilmiş, şehirdeki yatırımların birbirini tamamlayıcı nitelikte olması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Oluşturulacak şehir planlarının, her şehrin kendi özelliğine göre yapılması ve bu planlamalarda esneklik ilkesinin göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir.

Planlı şehirleşme için Arsa Ofisi'ne kamulaştırma hakkı verilmiş ve bu kurumun maddi gelirleri artırılması amaçlanmıştır. Büyükşehirlerde mahalli idarelerin mevzuatının gözden geçirilerek yeniden daha aktif ve daha şeffaf bir şekilde düzenlenmesi gerektiği bu planlamada düzenli kentleşme için alınan diğer tedbirlerdendir.

3.6. Çevre Sorunları

İnsanların belirli bir düzen içinde mekanlara yerleşmeleri sonucunda, çevre ile insan ilişkileri oluşmaya başlamıştır. Çoğu toplumların çevreyi yeterince kullanamaması veya aşırı kullanması sonucunda çevre sorunları ortaya çıkmaktadır. Plana göre gelişmiş ülkelerde özellikle sanayi faaliyetlerinin yoğunluğu ve doğal kaynakların aşırı kullanımı sonucunda doğanın dengesi bozulmakta ve bu durumda çevre kirliliğine neden olmaktadır. Bütün bunların ülkenin kalkınma sorunuyla ilintili olduğu belirtilmiştir. Bu durumların ülkenin kalkınmasını olumsuz olarak etkilediği düşünülmektedir. Plana göre ülkemizde son on yıl içerisinde, sanayi projelerinin kentsel alanlar içinde yapılması, hava, su ve kıyı kirliliğine neden olmaktadır. Bunun yanında çevrenin yanlış kullanılması ve atıklar ülkemizde çevre kirliliğine sebep olan diğer etmenlerdir. Planda çevre sorunları farklı kurumların yardımıyla çözülmeye çalışılmıştır. Ancak konunun artık uluslararası alanda ve bir sistem içerisinde incelenmesi gerektiği düşünülmektedir (DPT, III. BYKP, 1973).

Alınan önlem ve tedbirler (DPT, III. BYKP, 1973):

“Çevre sorunlarının kalkınmaya ayrılmış fonları olumsuz yönde etkilemeksizin çözülmesi esastır. Çevre sorunları ile ilgili olarak uluslararası düzeyde sürdürülecek çalışma ve yasal düzenlemelerde Türkiye’yi sanayileşerek kalkınma hedefinden saptıracak hiçbir yükümlülük kabul edilmeyecektir.

Çevre sorunları konusunda ilgili Bakanlık ve Kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması ve ulusal düzeyde görev dağılımının yeniden

düzenlenmesi Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Koordinatörlüğünde yapılacak çalışmalarla tespit edilecektir.

Çevre sorunları konusunda tüm yasalar taranacak ve yukarıda belirlenen ilkeler ışığında gereken yeniden düzenlemelerin yapılması sağlanacaktır.

Çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda toplumun aydınlatılması için halk eğitimi bir araç olarak kullanılacaktır.”

Planlı dönemde çevre sorunlarına yukarıda belirtildiği gibi ilk kez Üçüncü BYKP’de yer verilmiştir. Bu sorunları önlemek amacıyla ilk etapta toplumsal kalkınmaya önem verilmesi gerektiği düşünülmüştür. Özellikle sanayinin çevreyi kirletme olasılığına karşı uluslararası düzeyde alınan önlemlere benzer önlemler alınması kararlaştırılmıştır. Plana göre çevre sorunlarını önlemek amacıyla ilgili bakanlıklar ve DPT koordineli bir şekilde çalışarak üzerlerine düşen görevi yerine getireceklerdir. Üçüncü BYKP’ye bakıldığı zaman genel anlamda birinci ve ikinci kalkınma planlarında yer almayan maddelerden dolayı ortaya çıkan sorunlar görülmüş ve eksik olunan konularda önlemler yavaş yavaş alınmaya başlanmıştır. Şehirlerin nüfus oranı planlı dönemlerle beraber artmaya başlamıştır. Özellikle tarımda makineleşmeyle kırsal alanlarda ortaya çıkan iş sorunu şehirlerin nüfusunun artmasındaki temel etkenlerden biri olduğu düşünülmüştür. Bu nüfus artışlarının beraberinde yerleşme sorununu ortaya çıkardığı, şehirleşmenin düzensiz ve plansız bir hal aldığı belirtilmiştir. Bu sebeple Üçüncü BYKP’de bu sorunları ortadan kaldıracı önlemler alınmaya çalışılmıştır. Bölgesel planlamalarla şehirlerin sorunlarının çözülemeyeceği ve bunun yanı sıra kentleşme politikalarına da daha fazla önem verilmesi gerektiği nihayet anlaşılmıştır. Bu planlamada düzenli şehirleşme için sanayileşmeye de gereken önemin verilmesi üzerinde durulmuş ve bu iki kavramın birlikte ilerlediği zaman toplumsal ve ekonomik kalkınmayı da beraberinde getireceği düşünülmüştür. Ayrıca bu planlamada göze çarpan diğer bir ilk, düzensiz kentleşme sonucu oluşan çevre sorunlarına yönelik önlemlerde alınmış olmasıdır.

III. Plan döneminde de, kentleşme ile ilgili yeteri kadar çalışma yapılamadığı belirtilmiştir. Kentteki özel mülkiyet topraklarının kötüye kullanılması mekansal gelişmeleri olumsuz etkilemiştir (DPT, IV. BYKP, 1979).

4. DÖRDÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1979-1983)

Dördüncü BYKP, 1972 muhtırası ve diğer siyasi bunalım yaşatan olaylardan dolayı bir yıl geç uygulamaya konulmuştur. Bu planlamada da temel amaç üçüncü planlamada da bahsettiğimiz gibi ekonomik krizler ve siyasi bunalımlardan dolayı, oluşan sıkıntılardan kurtulmayı sağlayacak tedbirler almaktır. Dördüncü planın önemli amaçlarından biri de, ekonomik büyümenin daha eşitlikçi bir gelir bölüşümüyle birlikte sağlanmasıdır (Han, 1999: 1149).

Konumuz ile ilgili Dördüncü BYKP’de kentleşme terimi ilk kez literatüre girmiş ve bu planlamada kentleşme ve çevre sorunlarına değinilmiştir. Ayrıca yerel yönetimlerin güçlendirmek amacıyla bazı çalışmalarda yapılmıştır. Değinilen konular ve yapılan çalışmalar şöyledir;

4.1. Kentleşme

Planda kentleşme süreci toplumsal değişimi vurgulayan bir süreç olarak görülmüştür. Ülkemizde kentleşme oranı sürekli bir artış gösterdiği ifade edilmiştir. Bu hızlı gelişmeyle beraber, özellikle İstanbul gibi büyükşehirlerin Türkiye Gayri Safi Yurt İçi Hasıla’sına çok büyük bir katkısı vardır. Mevcut imar planları, kentleşme sorunların çözmede etkili bir araç olarak çalışmamaktadır. Bu planlar olumsuz gelişmeyi yasallaştırmadan başka hiçbir şeye yaramamaktadır. Büyük kentlerin çevresi gecekonduyla sarılmıştır. Nüfusun %50 den çoğu bu gecekondu bölgelerinde yaşamaktadır. Bu durum kentlerde hizmet verimliliğinin artması gerektiğini göstermektedir. Yasalarda da kentsel gelişimle ilgili eksiklikler hala devam etmektedir. Aşırı nüfus artışı bu bölgelerde içme suyu ve kanalizasyon sorunlarına da neden olmuştur. Çevrenin kirlenmesine neden olan atık madde oranı da nüfus artışına paralel olarak artmış ve bu durum yerüstü ve yeraltı sularının kirlenmesine neden olmuştur. Bütün bu sorunlar ise doğal çevrenin kirlenmesi sonucunu doğurmuştur (DPT, IV. BYKP, 1979).

Gecekondu sorununu çözmek için şu önlemler alınmıştır; yerel yönetimler ve ilgili kuruluşlar gecekondu oluşumunu engelleyecek ve kentsel altyapının gelişmesine katkı sağlayacaklar, yurt dışındaki işçiler için konur üretimi gerçekleştirecek ve imar, gecekondu yasaları yeniden düzenlenecektir (Çakır, 2011: 219).

Planda ülkemizdeki nüfus bakımından değişimi incelediği zaman kentli nüfus sayısının giderek arttığı görülmektedir. Bu durumda kentlerin sayısının artmasına neden olmaktadır. Kentlerde nüfus özelliklerine göre gelişim göstermektedirler. Nüfusu az olan kentler gelişmezken, özellikle nüfusu 500.000 üzerinde olan kentlerde gelişme çok büyük bir safhada yaşanmaktadır. Sanayileşme bakımından İstanbul Türkiye Gayri Safi Yurt İçi Hasılası'na katkısı en fazla olan il olmuştur. Yapılan bu değerlendirmeden hareketle, imar planlarının açık bir şekilde eleştirildiği ve bu konu hakkında bu planlamada gerekli tedbirlerin alınması gerektiği ortaya konulmuştur. Çünkü oluşturulan imar planları işlevsellikten uzak ve tek tip olarak planlanmaktadır. Bu durum ise mekansal çerçevede bir geri kalmışlık sorununa neden olmuştur. Hızla artan kentsel nüfus oranı kentlere göç eden bireylerin konut ihtiyacının karşılanamamasından dolayı gecekondulaşmaya sebep olmuştur. Gecekondulaşma neticesinde ise belirli sorunlar ortaya çıkmıştır. Alt yapı sorunları, çevre kirliliği ve içme suyu sıkıntısı gecekondulaşma neticesinde ortaya çıkan sorunlardandır. Yapılan çalışmalarla İller Bankası tarafından birçok yere içme suyu götürülmüştür. Fakat yapılan bu içme suyu çalışmaları nüfusun artması sonucunda ihtiyacı karşılayamamış yetersiz kalmıştır. Tüm bunlarının yanında kanalizasyon sorunu, çevre kirlenmesi ve ulaşım sorunları kentlerdeki nüfusun artmasına bağlı olarak ortaya çıkmıştır (DPT, IV. BYKP, 1979).

4.2. Belediyeler

Planda Türkiye'de belediyelerde yaşayan nüfusun toplam oranı 1935'de %25,44 iken, 1975'te bu oran %53,76 ya ulaştığı ifade edilmektedir. Bu artış 1930'lardaki belediye modelinin artık kentleşme politikalarına ve sorunlarına cevap veremeyecek durumda olduğunu göstermektedir. Belediyelerin kentleşmeyi verimli bir şekilde yürütecek maddi ve araçsal altyapısı bulunmamaktadır. Artan nüfusa belediye hizmetleri yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda belediyelere gereken yardım ve destek sağlanmalıdır (DPT, IV. BYKP, 1979).

Plana göre kentlerdeki hızla artan nüfus sayısı, doğal olarak belediyenin sınırları içerisinde yaşayan nüfus sayısının artmasına neden olmuştur. Artan nüfusun ihtiyaçlarına uygulanan belediyecilik yönetmeliği cevap verememektedir. Bu durumda kentleşmenin düzenli ve planlı gerçekleşmesine engel olmaktadır. Bu sorunların çözülmesi için yeni bir belediyecilik yöntemi uygulanmalı belediyelerin yetkileri ve

maddi destekleri arttırılmalıdır. Böylece kentleşme sürecinde yerel yönetimlerin etkili bir şekilde rol oynaması sağlanacaktır. Dördüncü BYKP’de kentsel gelişimi sağlamak amacıyla belediyeçilikte alınması gereken tedbirler böyle ifade edilmiştir.

4.3. Çevre Sorunları

Çevre sorunlarının kentsel ve bölgesel gelişme hedeflerinden soyutlanmaksızın çözümü Üçüncü BYKP’de ana politika olarak kabul edilmiştir. 1973-1977 döneminde çevre sorunları konusunda kamuoyunun bilinçlendirilmesi gerektiği ve sorunlar belirtilmiştir. Palan göre çevre kirliliğiyle mücadele de etkili araçlar kullanılması gerekmektedir. Ülkemizdeki en yaygın çevre kirliliği sorunları su, kanalizasyon, gecekondular, toprak ve orman erozyonudur. Bunların dışında doğal kaynakların kullanılması ve katı atık sonucunda da çevre kirliliği görülmektedir (DPT, IV. BYKP, 1979).

Üçüncü BYKP’de söylenildiği gibi çevre kirliliği sorununa ilk kez bu planlamada değinilmiştir. Dördüncü kalkınma planına baktığımız zaman ise çevre kirliliği hala önemini koruyan sorunlar arasında karşımıza çıkmıştır. Üçüncü planlamada çevre kirliliği hakkında bilgi verilerek halkın bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır. Dördüncü kalkınma planlamasında ise daha fazla ayrıntıya inilerek çevre kirliliğini su, kanalizasyon, gecekondular, toprak, orman, dinlenme yerleri ve gürültü kirliliği olarak sınıflandırılmış, bu sorunlara ayrıntılı şekilde değinilerek çözümler tartışılmıştır.

4.3.1. Su Kirlenmesi

Planda oluşan hızlı kentleşme ve nüfus artışıyla birlikte, kara kaynaklı sularda kirlenmeler meydana geldiği ifade edilmiştir. Plana göre bu kirlenmelerinin temel sebebi yerleşme alanlarındaki yetersiz alt yapılarıdır. Ayrıca sanayi atıkları da kara kaynaklı suların kirlenmesine sebep olmuştur. Bunun yanında deniz sularının kirlenmesi de üzerinde durulan diğer bir çevre kirliliği konusudur. Deniz sularının kirlenmesindeki temel sebep ise ülkemizin sahip olduğu yoğun deniz trafiğidir. Su kirlenmesini önlemek amacıyla yapılan yasal düzenlemeler yetersiz kalmış herhangi bir sonuç elde edilememiştir. Deniz sularının kirliliğinin önlenmesinde ise Akdeniz’in korunmasını sağlamak amacıyla Barselona Antlaşması imzalanmıştır (DPT, IV. BYKP, 1979).

4.3.2. Hava Kirlenmesi

Plana göre Türkiye’de hava kirliliği yaygın olarak değil, yöresel olarak görülmektedir. Bu kirlilik düzensiz kentleşme ve sanayi yerlerinin yanlış seçilmesinden dolayı kaynaklanmaktadır. Bu konu hakkında kirliliği önlemek amacıyla önlemler alınmalı, özellikle sanayi yer seçimi yapılırken dikkat edilmelidir (DPT, IV. BYKP, 1979).

4.3.3. Toprak Erozyonu ve Kirlenmesi

Plana göre toprakla ilgili en önemli çevre sorunu toprağın aşınmasıdır. Aşınmaya aşırı otlatma, aşırı eğim, ormanların tarıma açılması ve yerleşilmesi gibi çeşitli etmenler sebep olmaktadır. Anadolu’nun % 50-60’ı aşınmaya uğramaktadır. Ayrıca insanoğlunun toprağı bilinçsiz kullanması toprak aşınmasına ve kirliliğine neden olmaktadır. Bunun yanında yanlış tarım tekniklerinin kullanılması, sanayi yerinin yanlış seçimi ve plansız kentleşme toprak kirliliğine neden olan diğer etmenlerdendir (DPT, IV. BYKP, 1979).

4.3.4. Gürültü

Plana göre kentteki motorlu taşıtlar ve trafik sorunu gürültüleri kentte yaşayan insanlar için önemli bir çevre sorunu haline gelmiştir. Nüfus oranının artmasıyla birlikte motorlu taşıt sayısı da artmıştır. Bu durum aynı zamanda trafik sorununa da neden olmuştur (DPT, IV. BYKP, 1979).

4.3.5. Dinlenme Yerleri

Plan kentleşme sürecinde insanların sağlıklı çevrelerde temiz bir yaşam sürdürmeleri amacıyla sosyal alanlarında oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir. Düzenli bir kentleşme sürecinin gerçekleşmesi için dinlenme yerleri ve parklarla ilgili bu planlama döneminde gereken önlemler alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca 1958 yılında önemli olan kültür ve park alanlarının korunması amaçlanmıştır (DPT, IV. BYKP, 1979).

4.4. Kentleşme

Planda kentleşme hızının %6,3 dolaylarında olduğu görülmektedir. 1980 yılında toplam kent nüfusunun %58 olacağı tahmin edilmiştir. Kentleşme hızı özellikle nüfusu 500 bin üzerindeki kentlerde artış gösterecektir. Bu dönemde yenilenmesi gereken 378, yeni 75 olmak üzere toplamda 453 beldenin imar planları yapılacaktır. Plan döneminde imar planları için 200 milyon TL ve içme suyu projeleri için ise 36,1 milyar TL bütçe ayrılmıştır (DPT, IV. BYKP, 1979).

Planda mekan düzenlenmesi yapılırken amaç: bölgelerarası farklılıkların ortadan kaldırılması, ekonominin bütünleştirilmesi ve insan akımlarının yoğunlaştırılması olmuştur. Sanayileşmeye sağlı olarak ortaya çıkacak kentleşme sorunları bütüncül bir yaklaşımla çözülmelidir (Taşdelen, 1986: 181).

Dördüncü BYKP kentleşmeyle ilgili tahminlerine bakılacak olunursa; gelecek yıllar içerisinde kent nüfusunun artacağını ve giderek kent ve kırsal nüfusunun eşitleneceği tahmin edilmektedir. Kentsel nüfus artışının ise nüfusu fazla olan kentlere göçlerin artacağını diğer kentlerde önemli bir değişiklik olmayacağı tahmin edilmektedir. Bu planlamada kentleşme açısından en önemli faktörler olan imar planları ve içme suyu projeleri için gerekli bütçe ayrılmıştır. Dördüncü BYKP genel değerlendirilmesine baktığımız zaman, ülkenin siyasi ve ekonomik sıkıntılar çektiği bir döneme denk gelmesinden dolayı iktisadi ve ekonomik alanda planın hedeflerine ulaştığını söylemek pek doğru olmayacaktır. Ancak kentleşme kavramına ilk kez yer veren bu planlamada ülkemizin nüfusu hakkındaki tahminler günümüz değerlendirmelerinde doğru olduğu görülmektedir. Ayrıca bu planlamada kentleşmenin düzenli ve planlı yapılması için imar ve alt yapı projelerine bütçeler ayrılması ve yerel yönetimlerin bu konuda etkinliğinin artırılması, bu planlamanın kentleşme yönelik alanlarda etkili tedbirler aldığını göstermektedir. Dördüncü BYKP ekonomik ve sosyal bakımdan istenilen rakamları tutturamamış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kentleşme politikaları bakımından incelendiği zaman ise Dördüncü BYKP’de kentleşme ve çevre sorunları açısından önemli saptamalar yapılmış, sonraki planlamalarda ise bu sorunlara karşı önlemler alınmak istenmiştir.

5. BEŞİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1985-1989)

1985-1989 yıllarını kapsayan Beşinci BYKP’de temel amaç Türk Ekonomisi’nin dışa satımı artırmasına yönelik politikalar uygulanması olarak belirlenmiştir. Beşinci BYKP’de Dördüncü BYKP’de ki kentleşme ve çevre ile ilgili saptanan sorunlara karşı tedbirler ve önlemler getirilmiştir. Bu kalkınma planında kentleşme sürecinin daha sağlıklı yaşanabilmesi için yerleşme-şehirleşme, konut, mahalli idareler, içme suyu, kanalizasyon ve çevre sorunları konularında önlemler ve tedbirler alınmıştır (DPT, V. BYKP, 1985).

5.1. Yerleşme - Şehirleşme

Bu plan döneminde diğer dönemlere nazaran düşüğe olsa şehirleşme hızının artan bir şekilde devam ettiği görülmüştür. Dördüncü BYKP tahminleri doğrultusunda bu planlamada kent ve kır nüfusunun eşitlendiği ve planlamanın sonlarına doğru kent nüfusunun kır nüfusunu geçtiği belirtilmiştir. Yine tahminlere göre 1989 yılında Türkiye'nin toplam nüfusunun 54 milyon olacağı tahmin edilmiştir. Bunun 28 milyonu kent nüfusu olurken, 26 milyonu ise kır nüfusu olması bu planlama döneminin beklentisidir. Ayrıca bu planlamada gelişmelerin orta büyüklükteki şehirlerde görülmesi de tahmin edilmektedir. Yatırımların ve sanayini yer seçimine önem verilecek, geliştirilmek istenen yerlerde bütün sektörler göz önünde bulundurularak yatırımlar yapılması amaçlanmıştır. Sanayileşme ile kalkınmanın en olumlu şekilde yönlendirilmesi amacıyla alınan önlem ve tedbirler şöyledir (DPT, V. BYKP, 1985):

“Şehirlerde hizmet standardını yükseltecek yatırım ve politikalara daha fazla ağırlık verilecektir.

İmar Planı değişikliklerini sınırlandırıcı düzenlemeler yapılacaktır.

OSB sanayi potansiyeli ve önemli ulaştırma imkânları bulunan yerleşme merkezlerinde kurulacaktır.

OSB bulunan yerlerde tamamlayıcı faaliyetlerin yer aldığı Küçük Sanayi Siteleri'nin de kurulması teşvik edilecektir.”

Beşinci kalkınma planına bakıldığı zaman alınan tedbirlerin ve önlemlerin genel değerlendirmesi yapılacak olunursa şunları söyleyebiliriz; bu planlamada şehirleşmenin ve yerleşmenin daha sağlıklı yaşanması ve şehirlerin gelişiminin dengeli ve düzenli bir şekilde gerçekleşmesi amaçlanmıştır. Bunu gerçekleştirmek amacıyla ilk etapta şehirlere götürülen hizmetlerin etkinleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Gelişimin büyük şehirlerden ziyade orta büyüklükteki şehirleri hedef almasının sebebi ise şehirlerarası gelişmişlik farkını ortadan kaldırmaktır. Bunun yanında planda sanayinin ve organize sanayi bölgelerinin şehirlerin gelişmesi açısından çok önemli olduğu ve yer seçimini buna göre yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Şehirlerin gelişmesi amacıyla, her şehrin kendi özeliğine göre eğitim, hizmet, sanayi, turizm gibi hangi alanda daha

etkili olacağı belirlenerek, buna göre destekler yapılması kararı alınmıştır (DPT, V. BYKP, 1985).

Şehirlerarasında uzmanlık sağlamak amacıyla her şehrin, turizm, sanayi ve eğitim gibi fonksiyonları göz önünde bulundurularak çalışmaların sürdürülmesi amaçlanmıştır. Orta büyüklükteki şehirlere ekonomik faaliyetler yönlendirilecektir. İktisadi büyümenin mümkün oldukça küçük illere yönlendirilmesi amaçlanmıştır (Taşdelen, 1986: 182).

5.2. Konut

Planda nüfusu 20.000'i aşan yerleşme merkezlerinde ortaya çıkan konut ihtiyacı 1989 yılında 318.000 olacağı tahmin edilmektedir. Artan nüfusa yeterli olabilmesi için konut satışlarında bir artış olması beklenmektedir. Bu dönemde Toplu Konut Fonu'nun konut sıkıntısını gidermede katkısının olacağı düşünülmektedir. Özel konut yatırımlarında fonlarla ve kredilerle artış sağlanması amaçlanmaktadır. Böylece kaçak yapılaşma ve konut yetersizliği sorunun çözülmesi amaçlanmaktadır (DPT, V. BYKP, 1985). *“Toplu Konut Fonu kredilerinin, özel konut tasarruflarının genişlemesinde önemli, doğrudan ve dolaylı katkılarının olması beklenmektedir”* (Taşdelen, 1986: 181).

Planda hedeflere bakıldığı zaman artan ülke ve şehir nüfusuna, mevcut durumdaki konutların yetersiz geldiği görülmektedir. Planda kentleşme evresinin en önemli sorunlarından biri olan gecekondulaşma ve çarpık kentleşme sorunun çözümü için konut sıkıntısının giderilmesi hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda planda Toplu Konut Fonu ile ülke nüfusunun konut ihtiyacının giderilmesi amaçlanmış ve böylece bu fon sayesinde düzensiz kentleşme engellenmeye çalışılmıştır.

Alınan önlem ve tedbirler (DPT, V. BYKP, 1985):

“Konut sektörünün ekonomiyi canlandırıcı ve istihdam yaratıcı özelliğinden de azami faydanın temin edilebilmesi için ihtiyaç sahipleri bankalar sistemi aracılığıyla tasarrufa yönlendirilecektir.

Toplu Konut Fonu; banka sistemi yoluyla konuta yönlendirilecek kaynakların desteklenmesi ve kredilerin faiz, vade ve miktar bakımından alıcılar için makul seviyelerde tutulmasını temin edecek tarzda kullanılacaktır.

İmar ve gecekondular mevzuatına aykırı yapılara uygulanacak işlemleri düzenleyen 3981 sayılı Kanunun uygulama prensipleri de dikkate alınarak, mevcut ruhsatsız yapılara ve gecekondulara altyapı götürülmesine ve bunların ıslahına öncelik verilecektir.

Toplu Konut Fonundan arsa ve altyapı için ayrılacak pay ile yeni yerleşme alanlarının açılması, bu alanlarda kredi arsa tahsisi yapılması, ruhsatsız konut inşaatını ruhsatlı hale çevirebilmek için tedbirler alınacaktır.”

Plana göre konut sektörünün ekonomiyi canlandırıcı bir özeliği bulunmaktadır. Bu sebeple bu sektörün işleminde bankalardan veya fonlardan yararlanılmalıdır. Plana göre konut ihtiyacını gidermek amacıyla, ferdi inşaat, müteahhit ve toplu konut gibi yapılan çeşitli hizmetlere destek verilecektir. Bankaların konut ihtiyacının karşılanması amacıyla finansal destek sağlaması kararı alınmıştır. Toplu konutlar tarafından yapılan yerleşmelerde Türk aile sistemine uygun konutlar oluşturulması amaçlanmıştır.

Oluşturulan konutların her türlü ihtiyaca cevap verecek ve çevre düzenlemelerine önem verecek şekilde yapılması gerektiği belirtilmiştir. Yapılan konutların bölgenin iklim şartlarına uygun malzemeler kullanılmasına dikkat edilmelidir. Ruhsatsız yapılarla izin verilmemesi, ruhsatlı yapıların yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Bu önemlerle bakıldığı zaman temel amacın konut sıkıntısını gidermek ve bunu yaparken de şehirlerin gelişmelerini desteklemek, kentleşmenin düzenli bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak olduğu görülmektedir (DPT, V. BYKP, 1985).

5.3. Mahalli İdareler

Planda mahalli idareler ile ilgili hedeflere bakıldığı zaman gelecek yıllarda mahalli idare sayıları ve bu idare bölgelerinde yaşayan nüfus sayılarında önemli bir artış olacağı düşünülmektedir (DPT, V. BYKP, 1985).

Alınan önlem ve tedbirler (DPT, V. BYKP, 1985):

“Mahalli idarelerin kuruluş, görev, yetki, sorumlulukları ve merkezi idare ile koordinasyonu Anayasanın 127. maddesinde yer alan çerçevede düzenlenecektir.

Mali Tevzin Kanunu'na göre belediyelere dağıtılan gelirlerin sarf şekli belirlenecektir.

Belediyeleşmede çok sayıda belediye kurulmasına imkan verilerek, tabii sınırlar içerisinde giderek büyüyen merkez belediyenin şubeleşmesi yoluyla hizmetlerin daha verimli hale getirilmesi olacaktır.

Belediye hizmetlerinden verimli çalışmayanlar ihale yolu ile firmalara yaptırılacak ve gelir sağlanması yolları teşvik edilecektir.”

Bu planlamada 1982 Anayasası'nın 127. maddesi gereğince mahalli idareler anlayışı değiştirilmeye çalışılmıştır. Böylece mahalli idarelerin görev ve yetkileri genişletilmesi düşünülmektedir. Böylelikle mahalli idarelerin kentsel gelişmede önemli ve etkili bir şekilde rol alacağı ifade edilmiştir. Bu amacı gerçekleştirmek için mahalli idarelerin yeniden düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Mahalli idarelerin özellikle finansman bakımından yetersiz olduğu görülmektedir. İhale yoluyla çalışmalar yaptırılarak, mahalli idarelere gelir sağlanması amaçlanmıştır.

Bu planlamada merkezi hükümetin, öncelikli olarak mevcut görevlerin bir kısmını, yerel yönetimlere devir etmek istediği anlaşılmaktadır. Ayrıca planlamada bahsi geçen mali tevzin konusu, belediyelerin verdiği hizmetlere paralel gelir elde etmesine her plan döneminde yer verilmesine rağmen Türkiye'de bu konuda hep eksik kalınmıştır (Koçak, 2013: 128).

5.4. İçme Suyu- Kanalizasyon

Planda içme suyu planlamasında 1993 yılı sonuna kadar oluşturulan ana planlama ile bütün yerleşme yerlerine sağlıklı ve yeterli içme suyu temin edilmesi öngörülmüştür.

Plana göre nüfusu 100.000'den az olan 1672 belediyeden 766'sının beşinci planlama döneminde içme suyu sıkıntısı karşılanmış, nüfusu 100 binin üzerinde olan 30 şehirden ise 4 tanesinin içme suyu ihtiyacı hali hazırda karşılanmış bulunmaktadır. Beşinci planlama döneminde devam edecek olan 111 kanalizasyon tesisinin inşaatlarının sürdürüleceği belirtilmiştir (DPT, V. BYKP, 1985).

Alınan önlem ve tedbirler (DPT, V. BYKP, 1985):

“Şehirlerin gerekli su ihtiyacının yerüstü su kaynaklarından karşılanma zarureti dikkate alınacaktır.

Bu kaynakların kirlenmeye karşı korunması ve denetlenmesi konularındaki kanuni ve idari boşluklar doldurulacaktır.

Arıtma tesisleri için gerekli cihaz ve mekanik aksamın ithali yerine yurt içi üretimleri gerçekleştirilecektir.

İçme suyu hizmetinin yerine getirilmesi için devletçe belediyelere sağlanan imkân ve kaynaklar, şehir nüfusunun 3'binin altında, 3'bin ile 50 bin ve 50'bin ile 100'bin arasında ve 100'binin üstünde bulunması halinde birbirlerinden farklıdır. Böyle bir uygulamanın ihtiyaçlara uygun düşmemesi sebebiyle hizmetin özelliğine dayanan bir sisteme gidilecektir.”

Genel olarak planda alınan tedbirlere bakıldığı zaman mevcut kanalizasyon ve içme suyu sıkıntılarının giderilmesi amacıyla gerek kanuni gerekse araçsal eksikliklerin giderilmesi ve daha sonraki aşamada ise verilen bu hizmetlerin sürdürülebilirliğini sağlanmasının amaçlandığı görülmektedir. Temiz içme suyu temininde teknolojik yeniliklerden faydalanması amaçlanmıştır. Arıtma tesisleri temiz içme suyu temini için önem arz ettiği düşünülmektedir. İçme suyu temininde standart bir hizmete dayanan uygulama yapılması kararlaştırılmıştır. Arıtma tesisleri oluşturulurken yurt içi malzeme kullanılması, böylelikle ülke ekonomisine katkı sağlanması amaçlanmıştır.

5.5. Çevre Sorunları

Planda çevre sorunlarını önleme amacıyla alınan tedbirlere bakıldığı zaman şunlar söylenebilir; ilk olarak arazilerin kullanımında çevre politikalarının dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Marmara, Haliç, İzmit ve İzmir Körfezi gibi deniz kirliliğinin yüksek olduğu yerlerdeki sanayi tesislerinin gerekli tasfiye işlemlerinin yapılması kararı alınmıştır. Su kaynaklarının temizliği sağlanarak başta Ankara olmak üzere hava kirliliğinin önlenmesi amacıyla gerekli tedbirler alınarak hava kirliliği kontrol istasyonları kurulması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra plana göre çevre sorunları ile ilgili araştırma ve geliştirme çalışmaları sürdüren kamu kurumları ile üniversitelere

destek sağlanması düşünülmektedir (DPT, V. BYKP, 1985). Görüldüğü gibi bu planlamada su, deniz, hava ve çevre kirliliğini önlemek amacıyla adımlar atılmış olup gerekli önlemler alınmak istenmiştir.

Beşinci BYKP'nin genel değerlendirmesi yapılacak olursa planın temel hedefi olan Türk Ekonomisi'nin gelişimini sağlamak amacına ulaşılmadığı görülmektedir. Planın kentleşme süreci bakımından değerlendirdiğimiz zaman ise, geçmişte kalan diğer dört planlamaya göre daha realist ve daha fazla ayrıntılı konularda sorunları saptandığı ve bu sorunları gidermek amacıyla gerekli tedbirlerin ve önlemlerin alındığı görülmektedir. Ayrıca planlamada yerel yönetimlerin yetkilerinin genişletilmesinin kentleşme sürecine olumlu bir katkısı olacağı tartışılmasız doğru bir karardır. Bunun yanında dördüncü planda saptanan çevre sorunlarına ve arazi-konut kullanımına ilişkin sorunların çözülmesi amacıyla beşinci kalkınma planında alınan tedbirler kentleşme sürecine artık daha fazla önem verildiğini göstermektedir (DPT, V. BYKP, 1985).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE YAPILAN ALTINCI - ONUNCU (DAHİL) KALKINMA PLANLARI VE BU PLANLARDAKİ KENTLEŞME POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde son beş yıllık kalkınma planı dönemin ekonomik, siyasal olayları ve kentleşmeye yönelik yapılan çalışmalar göz önüne alınarak bir sınıflandırma yapılmıştır. Son beş yıllık bölgesel kalkınma planları incelenmiş ve bu planlamalarda kent, kentleşme ve kentsel gelişim süreçlerine ne derece önem verildiği, kentleşme kavramının ilk ortaya çıkışından günümüze kadar öneminin nasıl bir değişim süreci geçirdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. ALTINCI BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1990 – 1994)

Altıncı BYKP’ye bakıldığı zaman amacın hızlı, dengeli ve istikrarlı bir kalkınma süreci hazırlayarak işsizliği, yerel ve bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak olduğu görülmektedir. Bu planlamada Avrupa Birliği (AB)’ne tam üyelik doğrultusunda uyum çalışmaları da yapılmıştır. Planda konumuzla ilgili olarak yerleşme çevre sorunları başlığı altında temiz bir çevrede sağlıklı yaşam sürdürülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yanında konut, çevre sorunları ve mahalli idareler değinilen diğer konulardır. Ayrıca bu dönemde de Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı gereğince mahalli idarelerle ilgili düzenlemeler yapılmıştır (DPT, VI. BYKP, 1990).

“Plan dönemini etkileyen ana noktalar, hükümet programlarıyla kabul edilen Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve hazırlanan Çerçeve Yasa ile merkezi ve yerel yönetimler arasındaki koordinasyonun sağlanması amacıyla bir bakanlık kurulması önerileridir” (Yılmaz, 2011: 5).

1.1. Çevre Sorunları

Planda insan sağlığını ve doğayı koruyarak, kalkınmaya sürekli gereken önem verilecek şekilde, gelecek nesillere sağlıklı bir çevre bırakmak temel amaç olmuştur. Bu sebeple bütün politikalarda çevre boyutunun dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. İlgili bakanlıkların sağlıklı bir çevrenin oluşturulması amacıyla projeler geliştirmesi amaçlanmıştır. Ayrıca çevre ile ilgili kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği sorun

olarak belirtilmiştir. Plana göre deniz ortamında da çevre koruma politikaları uygulanmalı, özellikle suların kirlenmesi engellenmelidir. Sahil şeridinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilmesi amaçlanmıştır. Çevre-denetleme sistemi oluşturularak tek elden yürütülmeli, böylece sağlıklı çevrelerin sürdürülebilirliği sağlanmalıdır. 1. 2. ve 3. sınıf tarım arazilerinin sanayi, altyapı ve turizm için kullanılması engellenecektir. Hava kirliliğinin önlenmesi için geçici ölçümleme üniteleri oluşturulacaktır. Çevreyi kirleten kimyasalların denetimi sağlanacaktır (DPT, VI. BYKP, 1990).

Planda kırdan kente göç eden insanların temiz bir çevrede yaşamlarını devam ettirmeleri için önlemler alınarak çevre bilinci oluşturulmaya çalışılmıştır. Bahsettiğimiz bu amaç doğrultusunda hava, atık, sanayi, enerji, üretim, nükleer santral alanlarında çevre kirliliğini önlemek amacıyla alınan önlemler yukarıdaki gibidir. Buradaki temel amaç değindiğimiz gibi kente göç eden insanların sağlıklı bir çevrede yerleşerek yaşamlarını sürdürmelerini sağlamaktır. Bunun yanında bu konuda Avrupa Birliği (AB) uyum politikası kapsamında da çevre kirliliği ile ilgili uygulamalara devam edilmiştir.

1.2. Yerleşme - Şehirleşme

“VI. Plan döneminde, şehirleşme hızının, V. Plan döneminde nisbi bir azalma ile ortalama yüzde 4,58 oranında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki payının dönem sonunda da 56,75'e ulaşması, kır nüfusu payının azalma eğilimini devam ettirmesi toplam şehir nüfusunun 35,1 milyon olması beklenmektedir” (DPT, VI. BYKP, 1990).

Alınacak önlem ve tedbirler (DPT, VI. BYKP, 1990):

“Şehirlerde yaşayan nüfusun, yerleşme alanlarında kaliteli ve sağlıklı bir yaşam çevresi oluşturulması esastır.

Orta büyüklükteki (50'bin ile 500'bin nüfuslu) şehirlerin gelişmesinin desteklenmesi esastır.

Kıyılarda yapı yoğunlaşmasını önleyecek yeni bir yasal düzenleme için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

OSB içinde çalışanların hizmet içi eğitim ihtiyaçlarını karşılanacaktır.”

Planda yerleşme çevrelerinde sağlıklı alanlar oluşturulması amaçlanmıştır. Orta büyüklükteki şehirlerin daha fazla geliştirilerek gelişmişlik farklarının azaltılması ve şehirlerin ihtisaslaşması sağlanmak istenmiştir. OSB ile ilgili çalışmalarda yapılarak bu bölgelerdeki çevre kirliliği ve arsa seçimi konularında önlemler alınmıştır. Fiziki planlamaya önem verilmiş, her türlü yerleşim yerinin fiziki planlaması yapılması amaçlanmıştır. Böylelikle kentleşmenin doğuracağı sorunlar önceden kontrol altına alınacaktır. Arazi kullanımında dikkat edilecek noktalar vardır. Arazi kullanımı, gelişimi sağlayacak çevre düzenine katkıda bulunacak şekilde olmalıdır. Kıyılarda yapılaşmayla ilgili önlemler alınarak çarpık kentleşme engellenmeye çalışılmıştır.

1.3. Konut

“Nüfusu 20 bini aşan yerleşme merkezlerinde yeni konut ihtiyacının artarak 1994 yılında 320 bin konuta ulaşması beklenmektedir. Ayrıca, her yıl yenileme ihtiyacından dolayı 70 bin ve afet konutları olarak birikmiş ihtiyaç dahil 5 bin civarında yeni konut yapılması gerekecektir. Bu durumda plan döneminde toplam 1.838 bin yeni konuta ihtiyaç olacaktır. Ayrıca onarılamaz durumda dan 600 bin köy konutunun yenilenmesi gerekmektedir. Plan döneminde doğan konut ihtiyacının yüzde 80'i karşılanacaktır” (DPT, VI. BYKP, 1990).

Alınacak önlem ve tedbirler (DPT, VI. BYKP, 1990):

“Belediyeler belli alanları konut arsası olarak belirleyerek altyapı götürecekler, gecekondulaşmayı önlemek amacıyla Kendi Evini Yapana Yardım programı içinde nüve konut projeleri hazırlayacaklardır.

Konutun çevresi ile bir bütün teşkil ettiği dikkate alınarak konut tasarımı ve çevre niteliklerinin yükseltilmesine imkan sağlayacak mevzuat geliştirilecektir.

Deprem bölgelerindeki uygulamalarda, depreme dayanıklı bina yapımına uygun olan teknolojiler tespit edilerek tüm yapılarda bu teknolojilerin kullanılması sağlanacaktır.

Konut inşaatlarının çeşitli aşamalarında kaliteli üretim yapabilmek amacıyla vasıflı eleman yetiştirilmesi için yaygın eğitim imkanları geliştirilecektir.”

Konut oluşumunda finansman desteği önem kazanmıştır. Buradaki amaç oluşturulan konutların şartlara uygun ve güvenli olmasını sağlamaktır. Hazır arsa üretimi sağlanarak altyapı sorunlarını çözmek amaçlanmaktadır. Özellikle konut oluşturmaya yönelik fonların etkili kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Temiz bir çevre için konut çevrelerinin düzenli olması hedeflenmiştir. Konutlar oluşturulurken deprem bölgeleri göz önünde bulundurularak oluşturulmalıdır. Önlemlere baktığımız zaman temel amacın konut sorununu ortadan kaldırmak olduğu gözlemlenmektedir.

1.4. İçme suyu - Kanalizasyon

Plana göre şehirlerde hızlı nüfus artışına paralel olarak ortaya çıkan içme suyu ve kanalizasyon sorunları giderek büyüdüğü ifade edilmiştir. Bu sorunları çözmeye yönelik gereken önlem ve tedbirle alınmalıdır. Yerleşim yerlerinin kanalizasyon projeleri planlı dönem bitiminde tamamlanacaktır (DPT, VI. BYKP, 1990).

Alınan önlem ve tedbirler (DPT, VI. BYKP, 1990):

“Nüfusu 100’bini gecen bütün şehirlerde kanalizasyon tesislerinin ayrık sistem esasına göre projelendirilmesi, inşa veya tadil edilmesi esas olacaktır.

Kanalizasyon yatırımlarında, şebeke yapımları ile deniz deşarjları ve büyük arıtma tesislerinin birlikte projelendirilmesi uygulaması devam ettirilerek çevre kirliliğinin önlenmesi gayretleri yoğunlaştırılacaktır.

Şehirlerin su ihtiyacının yerüstü su kaynaklarından karşılanma zarureti dikkate alınarak bu kaynakların kirlenmeye karşı korunması ve bu konuda gerekli denetimin yapılmasına hassasiyet gösterilecektir.

İçme suyunun yeterince karşılanamadığı illerde, uzun dönemdeki su ihtiyaçlarının teminine yönelik çalışmalar yapılacaktır.”

Alınan önlemlere bakıldığı zaman temel amacın şehirlere sağlıklı içme suyu getirmek ve şehirlerdeki alt yapı sorunlarına son vermek olduğu görülmektedir. Nüfus yoğunluğuna göre kanalizasyon sorununda farklı yöntemler uygulanmaktadır. Yine

aynı şekilde nüfusu yoğun olan yerlerde sorunların çözümünü kolaylaştırmak için komisyonlar oluşturulması amaçlanmıştır. Plana göre su ihtiyacı karşılanırken yer üstü ve yer altı sularının kirlenmemesine dikkat edilecektir.

1.5. Mahalli İdareler

“1994 yılında mevcut belediye sınırları içinde yaşayacağı tahmin edilen nüfusun toplam nüfusa oranının %70,72, büyükşehir belediyelerindeki nüfusun toplam belediye nüfusa oranının %40, 42 olması beklenmektedir. Mahalli idarelerin gelirleri içinde, öz gelirlerin payı artırılabacaktır” (DPT, VI. BYKP, 1990).

Alınan önlem ve tedbirler (DPT, VI. BYKP, 1990):

“Yerel yönetimlerin görev, yetki ve sorumluluklarının gelirleri ile orantılı olarak artırılmasına özen gösterilecektir.

Mahalli idarelerin teşkilat yapısı yerinden yönetim anlayışına ağırlık verilerek yeniden düzenlenecek, merkezi ve mahalli idareler arasında görev, yetki, sorumluluk ve kaynak paylaşımına ilişkin çerçeve yasa hazırlık çalışmaları tamamlanacaktır.

Mahalli idarelerin görev ve fonksiyonlarıyla uyumlu olarak insan gücü planlaması çerçevesinde merkezi yönetimle birlikte belirleyecekleri norm kadrolarını serbestçe kullanabilmeleri ve profesyonel yöneticiler istihdam edebilmeleri için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

Mahalli idarelerin bütçe ve muhasebe sistemlerinin geliştirilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.”

Bu konu hakkında planda alınan önlemler ve tedbirler yukarıda sıralandığı gibidir. Bu önlem ve tedbirlere bakıldığı zaman temel amacın, giderek şehirlerin nüfusunun artmasına paralel olarak önemi artan mahalli idarelerin, yetki ve gelirlerinin artırılarak kentleşme sürecinde etkili olmalarını sağlamak olduğu görülmektedir. Çünkü verilen hizmet ne kadar halka yakın kuruluş tarafından yerine getirilirse o kadar etkili olmaktadır. Mahalli idarelerin yetkisinin ve mali bağımsızlığının artması durumunda kentleşme sürecine daha etkili şekilde müdahale etmesi sağlanmış olacaktır. Bu noktada da mahalli idarelere önemli bir görev düşmektedir.

Ayrıca bu dönemde 1993 yılında Avrupa Yerel Yönetimler Özerlik Şartı yürürlüğe girerek hükümet programlarında uygulanmaya başlanmıştır. Böylece yerel yönetimlerin etkinliğini arttırmak amaçlanmıştır (Yılmaz, 2011: 5).

Altıncı BYKP'nin kentleşme politikalarıyla ilgili değerlendirildiği zaman şunlar söylenebilir; Altıncı BYKP'de kentleşme çalışmaları Beşinci BYKP'de kentleşme çalışmaları çizgisinde hatta, beşinci planın devamı niteliğinde olmuştur. Beşinci planda bahsedilen sorunlara alınan önlemlerin yeterli olmamasından dolayı Altıncı BYKP'de benzer konulardaki sorunları çözmeye yönelik önlemler almıştır. Yine çevre sorunlarını çözmek ve mahalli idarelerin yetkisini arttırmak temel amaçtır. Bunun yanında bu planlamada Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın kabul edilmesiyle merkezi yönetim ve yerel yönetim arasındaki koordinasyon eksikliği giderilmeye çalışıldığı plan metninden anlaşılmaktadır.

2. YEDİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1996-2000)

Bu planlama dönemindeki temel amaç, çağın gereklerine ve küreselleşmeye bağlı olarak ekonomik ve sosyal alanlarda gerekli yenilikleri yapmak olmuştur. Burada konumuzla ilgili kentsel alt yapı, çevre sorunları, metropoller ve mahalli idareler konularına değinilmiştir. Bu planlama döneminde alınan önlemlerin daha uygulanabilir nitelikte olduğu görülmektedir (DPT, VII. BYKP, 1996).

Bu planlamadaki ana ilke ve politikalar; hizmet üretiminde etkinliğin artırılması, kamu hizmetlerinin yerinden karşılanması, mahalli idarelerin güçlendirilmesi, İller Bankası'na verilen önemin artırılması ve il/ilçe/belediye kurulması konusunda kriterlerin hem fiziki hem de kültürel özelliklerinin gözetilmesidir (Yılmaz, 2011: 7).

2.1. Mahalli İdarelerin Güçlendirilmesi Reformu

Mahalli idarelere konumuz içerisinde değinmememizin temel sebebi kentleşme sonucu şehirlerde hızlı nüfus artışı görülmektedir. Bu nüfus artışı belediye sınırlarını kapsadığından dolayı belediyeler ve il özel idareleri kentleşme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu amaçla kalkınma planlarındaki mahalli idareler başlığına da değinilmesinde fayda görülmüştür.

Her planlama döneminde olduğu gibi bu planlama döneminde de belediye sınırlarında yaşayan insan nüfusu ve belediye sayılarında artış yaşandığı görülmektedir. Bu artış neticesinde merkezi yönetimin idaresi yetersiz kalmış ve mahalli idarelere çok büyük görevler düşmüştür. Fakat mahalli idarelerinde etkinliklerinin yetersiz olmasından dolayı bu sorunlar çözülememiştir. Ayrıca mahalli idarelerin mali yapısının yetersiz olması diğer önemli bir faktördür. Toplam harcamalarda mahalli idareler sadece %12 lik bir bütçeye sahiptir. Oysa bu oran Avrupa ülkelerinde %50 civarındadır. Halka daha yakın olan mahalli idareler halkın sorunlarına daha etkili şekilde çözümler bulabilmektedirler. Fakat saydığımız mali ve diğer yetersizliklerden dolayı mahalli idareler etkili rol oynayamamaktadırlar. Plana göre bu sebeplerden dolayı mahalli idarelerin yapısını değiştirmek amacıyla çalışmalar yapılması bu sorunların çözülmesi açısından zorunludur (DPT, VII. BYKP, 1996).

Altıncı BYKP'ye bakıldığı zaman bu planlamadaki mahalli idareler ile ilgili alınan önlem ve tedbirlerin yetersiz ve başarısız olduğu görülmektedir. Bundan dolayı Yedinci BYKP'de mahalli idarelerin etkinliği artırmak amacıyla önlemler alınmış ve bu önlemlere yasal dayanaklar oluşturulmuştur. Plana göre 3030 sayılı kanunla 1984 yılında 8 ilde kurulan Büyükşehir Belediyeleri ile 1993 Büyükşehir Belediye sayısı 15 olmuştur. Büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyeleri arasındaki koordinasyon kopukluğu sebebiyle de sorunların çözüm sürecini aksattığı düşünülmektedir. Bu bağlamda bu koordinasyonu arttıracak önlemlerde alınmalıdır. Ayrıca kuruluşu 1980 yılına dayanan İl Özel İdareleri'nin de etkinliği sınırlı kalmıştır (DPT, VII. BYKP 1996).

Alınan önlem ve tedbirler (DPT, VII. BYKP, 1996):

“Merkezi idare ile mahalli idareler üniter yapı içinde idarenin bütünlüğü ilkesine uygun olarak işbölümü ve koordinasyona dayalı bir yapıya kavuşturulacaktır.

Yeni mahalli idare modeline uygun olarak köy, belediye ve il özel idareleri yeniden örgütlenecek, idari ve mali özerkliğe sahip mahalli idare birimleri haline getirilecektir.

Kentiçi ulaşım ihtiyacını nazım plan kararları doğrultusunda karşılayacak kentsel ulaşım ana planı çalışmaları hızlandırılacak, plan önceliklerine dayalı toplu taşıma sistemlerine ağırlık verilecektir.

Merkezi ve mahalli idareler arasındaki görev, yetki, sorumluluk ve kaynak paylaşımına uygun olarak ilgili kuruluşların kanunları düzenlenecektir.”

Merkezi idare ile mahalli idare arasında iş bölümü sağlanarak kentleşme sürecinin daha hızlı ve düzenli gerçekleşmesi amaçlanmıştır. Kentsel politikalar oluşturulurken maddi olanakların en verimli düzeyde kullanılması, böylece maddi bakımından kaynakların yetersiz kalmaması hedeflenmiştir. Mahalli idarelerin etkinliğinin ve verimliliğinin artırılması amaçlanmıştır. Çevre Kanunu'na uygun olarak yerel birimlerin yeniden düzenlenmesi, böylece şartlara uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır. Halkın yerel birimlerle ilgili alınan kararlara katılımının sağlanması, böylece etkili kararlar alınması düşünülmüştür. Kent içi ulaşımında toplu taşımanın geliştirilmesi böylelikle çevre kirliliği ve trafik sorununun çözülmesi amaçlanmıştır.

2.2. Kentsel Altyapı

Plana göre kentlerdeki nüfus artışı sonucunda, içme suyu ve kanalizasyon yapıları yetersiz kalmış ve sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Belediyelerin teknik ve mali yönden yetersiz olmaları, bu sorunları çözmelerini güçleştirmiştir. Bu durumda belediyeler merkezden yardım talebinde bulunmuşlardır. Fakat belediye sayılarının fazla olmasından dolayı merkezde bu sorunlara yeteri kadar çözüm üretilemediği belirtilmiştir. Ayrıca ülke genelinde içme suyu sağlama konusunda yetkili kuruluşlar arasında gerekli koordinasyon olmamasından dolayı aksaklıklar yaşandığı ifade edilmiştir. Plana göre kırdan kente göç eden düzensiz ve çarpık kentleşmeye neden olan nüfusun çevreyi kirletmesi, içme sularının kirlenmesine sebep olmaktadır (DPT, VII. BYKP, 1996).

Alınan önlem ve tedbirler (DPT, VII. BYKP, 1996):

“Suyu olmayan veya yetersiz olan yerleşim birimlerinin içme suyu ihtiyacının öncelikle karşılanması esas olacaktır.

Belediyeler, kent altyapısı ile ilgili tesislerin altyapı haritalarını hazırlayacaklar ve su kaçaıklarını önleme programları geliştireceklerdir.

Bu kapsamda Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından yapılan içme suyu amaçlı yatırımların geri dönüş sistemi de rasyonel esaslara uygun olarak yeniden düzenlenecek ve Yap-İşlet-Devret modeline işlerlik kazandırılacaktır.

Bugün sadece büyük şehir belediyelerinde kurulan su ve kanalizasyon idarelerini nüfusu 100'bini geçen diğer belediyelerde de su ve kanalizasyon hizmetlerini özerk bütçeli bağımsız bir kuruluş olan içme suyu ve Kanalizasyon İdareleri eliyle etkin olarak karşılamak amacıyla mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.”

Planda alınan önlem ve tedbirlerin temel amacının içme suyu ve kanalizasyon sorunlarına çözüm bulmak olduğu anlaşılmaktadır. İçme suyunu karşılamak için yapılacak çalışmaların uzun dönemli ve sürdürülebilir olması amaçlanmıştır. Böylece sorunların tekrar oluşmasını engellemektir. Yap-İşlet-Devret yönteminin kullanılmasının amacı, en az maliyetle sorunların çözülmek istenmesidir. Belediyelerin daha aktif rol alması için altyapı ve içme suyu ile ilgili görevler yüklenmiştir. Tarım arazilerinin bölünmesinden dolayı ortaya çıkan üretim ve göç sorunu engellenmeye çalışılmıştır. DSİ çalışmalarında geri dönüş sistemine önem verilecek, böylelikle eksiklikler giderilmeye çalışılacaktır.

2.3. Metropollerle İlgili Düzenlemeler

Plana göre metropollerin çekiciliği, kırdan kente olan göçü arttırmıştır. Bu artış sonucunda metropol bölgelerde işsizlik, konut, çevre, altyapı, sağlık, asayiş ve ulaşım gibi alanlarda sorunlar ortaya çıktığı belirtilmiştir. Buradan çıkarılacağı gibi o günkü yasal ve denetsel yapı bu kentleşme sürecini düzenli olarak yönetememiştir. Sanayilerin metropollerde kurulması büyük ölçüde bu alanlarda yerleşim mekanlarını kısıtlamış ve çevreye büyük zarar vermiştir. Bu bölgelerin başında gelen İstanbul ekonomik ve sosyal maliyetler yönünden günlük arz eden bir durum içerisinde. Aynı şekilde bu bölgelerde büyük ulaşım sorunları yaşanmaktadır. Fazla olan araç sayılarının çevre kirliliğine de yol açtığı ifade edilmiştir (DPT, VII. BYKP, 1996).

Alınan önlem ve tedbirler (DPT, VII. BYKP, 1996):

“Metropollere büyük bir yük getiren göç olgusunun dengelenebilmesi için, endüstrinin yer seçimi yeniden yönlendirilecektir.

Altyapısı hazır, planlı arsa üretilecek ve toplu konut uygulamalarıyla konut açığının giderilmesine çalışılacak, bu uygulamayla aynı zamanda kamuya gelir sağlanacaktır.

İl İdaresi Kanunundaki değişiklik ile Valiliklerin, il yönetiminde uzmanlık bilgi ve deneyiminden yararlanabilecekleri ve proje geliştirme çalışmalarında değerlendirebilecekleri elemanların istihdamı kolaylaşacaktır. Böylece, metropollerde ihtiyaç duyulan elemanların il planlama faaliyetlerinde çalıştırılmaları imkânları getirilecektir.

Korunması gerekli saraylar, köşkler, evler, yollar, konaklar ve benzeri yerlerle sivil mimari örneklerin, bulunduğu il valisinin talebi üzerine Hazineye, Hazineden de Kültür Bakanlığına devredilmesi sağlanacaktır.”

Planda alınan önlem ve tedbirlere bakıldığı zaman ilk etapta sanayi bölgelerinin seçimine önem gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Belediyelerin bu süreçte etkinliğinin az olmasından dolayı il özel idarelerinin de etkili rol oynaması sağlanmalıdır. Bunun yanında belediyelerinde etkinliğinin artırılması amaçlanmıştır. Merkez kentlerin yükünü hafifletecek uydu kentler oluşturulacaktır. Kent içi ulaşım planlarıyla ulaşım sorunları giderilmeye çalışılacaktır. Üçüncü boğaz geçişi planı kararı bu dönemde tartışılmaya başlanmıştır. Bu planlama ile ulaşım sıkıntısı giderilmeye çalışılacaktır. Hava kirliliğini önlemeye yönelik tedbirler alınmıştır. Bütün bunların yanında bu kentleşme sürecini iyi idare edebilmek için İl İdare Kanunu, Gecekondu Kanunu, Arsa Ofisi Kanunu, Boğaziçi Kanunu, Kültür ve Tabiaat Kanunu ile ilgili planda yasal düzenlemeler yapılması kararı alınmıştır.

2.4. Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi

Altıncı BYKP çevre ile ilgili aldığı tedbirler ve hukuksal düzenlemeler yetersiz kalmıştır. Sürdürülebilir ve sağlıklı bir çevre oluşturulamamıştır. Çevre Bakanlığı bu konuda etkili olamamıştır. Çevreyi korumak için yeterli hukuki düzenlemeler

bulunmamaktadır. Çevre ile ilgili araştırma geliştirme (AR-GE) çalışmaları yeterli değildir. Çevre politikalarının AB çerçevesinden yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. 3194 sayılı İmar Planının koşullara cevap veremediği ve halkın çevre bilincinin bulunmadığı belirtilmiştir. Çevre ile ilgili dersler verilmemektedir. Çevre kirliliği ile ilgili çalışmalar yetersizdir (DPT, VII. BYKP, 1996).

Alınan önlem ve tedbirler (DPT, VII. BYKP, 1996):

“Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, gelecek kuşaklara yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakmak temel strateji olarak ele alınacaktır.

Ulusal politikalar düzeyinde tanımlanan ve üzerinde uzlaşma sağlanan stratejiler, bölge ve ekolojik havza düzeyine indirgenecek, karar alma, izleme ve denetleme süreçlerinde yerel inisiyatiflerin belirleyiciliği sağlanacaktır.

Çevre dostu teknolojileri benimsemek ve kullanmak, çevresel etki değerlendirme yöntemiyle her türlü faaliyetin çevresel etkilerini belirlemek ve olumsuz etkileri en aza indirmek için başta etkin işleyen bir çevre yönetim sistemi kurulması olmak üzere gerekli önlemler alınacaktır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kültür varlıklarını korumaya ağırlık vermiştir.”

Çevre ile ilgili çalışmaların gelecek dönemlerde de devam etmesini sağlamak amacıyla sürdürülebilir önlemler ve tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Plana göre çevre ile ilgili çalışmalar yapılırken ekonomik ve sosyal gelişmelerden yararlanmalıdır. Böylelikle çok yönlü bir gelişim sağlanacaktır. Plana göre çevre korunmasında etkili bir yöntem olan emret- yaptır yöntemi benimsenmelidir. Çevre kirliliği ile ilgili çalışmalar uluslararası alana uygun olmalıdır. Böylelikle sorunların çözümünde daha etkili olunacaktır. Çevre dostu teknoloji benimsenerek, çevre kirliliğini en aza indirmek amaçlanmıştır. Vergilerin çevre ile ilgili çalışmalarda harcanması kararı alınmıştır. Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için çevre ile ilgili anayasaya ilgili maddeler eklenmelidir. Çevre

kanunun günün koşullarına göre rezerve edilmesi böylelikle sorunlara güncel çözümler bulunması amaçlanmıştır.

Yedinci BYKP’de alınan önlemler ve tedbirler Altıncı BYKP’nin yetersiz kaldığını göstermektedir. Çünkü bu planlamadaki alınan kararlar altıncı planlamadaki kararlarla benzer, ama o kararlardan daha katıdır. Bu planlama döneminin önemli özelliği alınan önlemler ve tedbirler yasal olarak desteklenmeye çalışılmıştır. Bu planlama döneminde metropoller ile ilgili ayrı bir başlık kullanılması da kentleşme politikalarına daha fazla önem verilmeye başladığını göstermektedir. Ayrıca bu planlama da alt yapı başlığı adı altında değil, kentsel altyapı başlığı adı altında altyapı sorunları tartışılmıştır. Yedinci BYKP diğer planlamalara göre daha realist önlemler ve tedbirler almıştır.

3. SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (2001 – 2005)

Bu plan döneminin temel amacı; *“toplumun yaşam kalitesinin yükseldiği, kesintisiz ve istikrarlı büyüme sürecine girildiği, Avrupa Birliği üyeliği sürecindeki temel dönüşümlerin gerçekleştirildiği, dünya ile bütünleşmenin sağlandığı ve ülkemizin dünyada ve bölgesinde daha güçlü etkili ve saygın yer edindiği bir dönem olmaktadır”* (Yılmaz, 2011: 9).

Kentleşme politikalarıyla ilgili planda göze çarpan ise bu plan döneminden itibaren kentleşme, imar ve kentleşme özel ihtisas komisyonlarının kurulmuş olmasıdır. Bu komisyonlar kentleşme sürecinin daha düzenli ve verimli yaşanması için çalışmaktadırlar.

3.1. Yerleşme ve Şehirleşme

Plana göre şehirleşme hızı her dönemde olduğu gibi bu dönemde de bir artış içerisindedir. Kentleşmenin büyük kentlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durumun düzenli ve dengeli bir kentleşme sürecinin yaşanmasını engellediği düşünülmüştür.

Ülkemizde kentleşme, kent yoksulluğunun kır yoksulluğuna tercih edildiği bir süreç haline gelmiştir. Bu süreç sonunda ortaya çıkan işsizlik, altyapı, sağlık, eğitim, konut, asayiş ve ulaşım sorunları kentsel kuralların yok olmasına sebep olmuştur (DPT, VIII. BYKP, 2001).

Alınan önlem ve tedbirler (DPT, VIII. BYKP, 2001):

“Kentsel altyapı geliştirilecek, kentlerin karakteristik kültür dokuları ve turistik özellikleri korunacaktır.

Kentlerimizdeki sosyal ve teknik altyapı yatırımlarını gerçekleştiren kurum ve kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlanacaktır.

OSB’ de orta büyüklükteki sanayi için arsalar üretilecektir.

4562 sayılı OSB Kanunu’nun işleyişini düzenlemeye yönelik gerekli mevzuat çalışması yapılacaktır.”

Plana göre kent kültürü oluşturulurken milli kültürden taviz verilmemelidir. Uluslararası alanda önemli ticari ve mali merkezler oluşturulmalıdır. Böylelikle kentleşme olgusu ekonomik gelişmeyi de beraberinde sağlayacaktır. Kurumlar arasındaki eşgüdüm eksikliğinin sorunların çözülmesine engel olduğu belirtilmiştir. Bu durumun ortadan kaldırılması ve eş güdüm sağlanması amaçlanmıştır. Sanayileşmenin gelişmeyi tetiklemesini sağlamak için, organize sanayi bölgelerine araziler temin edilmesi kararı alınmıştır. Oluşturulan sanayi tesislerinden çıkacak atıkların geri dönüşümü ve çevreye zararı engellenmelidir. OSB’lerin işleyişiyle ilgili gerekli çalışmalar yapılarak sanayileşme etkisinden yararlanılması amaçlanmıştır.

3.2. Konut

Bu plan döneminde hızlı kentleşme sürecinden dolayı her dönemde olduğu konut sıkıntısı çekildiği görülmektedir. Plana göre çarpık kentleşmesinin en önemli göstergesi olan konut sorunu hala devam etmektedir. Yedinci BYKP döneminde yapılan konut sayıları Sekizinci BYKP döneminde yetersiz kalmıştır. Plandaki verilere göre Toplu Konut İdaresi Başkanlığı tarafından 185,379 konut yapılmıştır. 1990 yılının ikinci yarısında ise 43.131 konut yapımı başlanmış ve 2000’li yılların başında tamamlanması amaçlanmıştır. Plana göre Bolu–Düzce depreminden sonra bölgede altyapı ve konut sorunları had safhaya ulaşmış ve bölgede konut ve altyapı çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Plana göre Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından da dönem içerisinde 41,8713 prefabrik konut yapımı tamamlanmıştır (DPT, VIII. BYKP, 2001).

Alınan önlem ve tedbirler (DPT, VIII. BYKP, 2001):

“Konut üretimini ve sahipliğini teşvik etmek ve alt gelir gruplarının konut sorununu çözmek amacıyla alternatifli finansman modelleri geliştirilecektir.

Kentsel alanlarda bilimsel esaslara dayalı planlara göre, arsa sunumu ve düzenli yapılaşmayı sağlayacak yöntemler ile etkin denetim ve yönetim biçim ve araçları geliştirilecektir.

Kaçak yapılaşmayı ve gecekondü yapımını önleyici tedbirler alınacaktır.

Kentleşme ve sorunları ile ilgili olarak yerel yönetimler esas sorumlu olmakla birlikte, merkezi yönetimde gerekli kurumsal ve hukuki altyapının hazırlanması, denetim mekanizmalarının kurulması yönünde düzenlemeler yapılacak, bu amaçla şehirleşme ve konuttan sorumlu bir bakanlık kurulacaktır.”

Planda ilk olarak konut sorununu çözmek amacıyla finansman destek sağlanması, böylece temiz, sağlıklı konutlar oluşturulması amaçlanmıştır. Arsa sunumu ile etkili ve verimli altyapı oluşturularak sorunların çözüleceği düşünülmüştür. Bunun yanında kaçak yapılaşma mücadele edilecek en önemli konut sorunu olarak görülmüştür. Plana göre konutlar oluşturulurken, doğal afetlerden zarar görülmemesi amacıyla yapı inşaat malzemelerinin sağlam olmasına dikkat edilmelidir. Yerel birimlerin konut sorunuyla ilgili çalışmaları arttırılmalı, ilgili kanunlar günümüz koşullarına göre yeniden düzenlenmelidir. Kentleşmeyle ilgili sorunların çözümünde yerel birimlere daha fazla görev yüklenmesi amaçlanmıştır. Böylelikle sorunlara kalıcı çözümler bulunacağı düşünülmüştür. Kat mülkiyeti konusuyla ilgili önlemler alınmış, belirli standartların dışına çıkılmaması amaçlanmıştır.

3.3. İçme Suyu - Kanalizasyon Arıtma Sistemleri

Plana göre yaşam standartlarının ve ülke nüfusun artmasıyla birlikte kişi başına su tüketim ihtiyacı da artmıştır. Kuruluşlar arasındaki koordinasyon eksikliğinden dolayı su kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca

kurumlardaki teknik personelin yetersiz olması ve su kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılması konusunda sıkıntılar yaşandığı belirtilmiştir (DPT, VIII. BYKP, 2001).

Alınan önlem ve politikalar (DPT, VIII. BYKP, 2001):

“Sağlıklı içme suyu sağlanması için eksik olan atık su altyapısının tamamlanması esastır.

Kaçak su kullanımının önlenmesi için etkin denetim yapılacaktır.

Su ve kanalizasyon işletmelerinin özelleştirilmeleri teşvik edilecek ve belediyeler denetleme mekanizması haline getirilecektir.

Su ve atık su standartları AB standartlarına göre yeniden belirlenecektir.

Doğal afet riski taşıyan yerleşim yerlerine yapılacak altyapı yatırımlarının projelendirilmesinde ve inşasında deprem yönetmeliğine uyulması için gerekli mevzuat değişiklikleri yapılacaktır.”

Planda alınan önlem ve tedbirler mevcut içme suyu ve kanalizasyon sıkıntılarını ortadan kaldırmaya yöneliktir. İlk olarak su altyapı sistemlerine öncelik verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bundan sonraki süreç ise bu suların kirlenmesine önlemek olacaktır. Kaçak su kullanımını engellemek amaçlanmış ve bunu gerçekleştirmek için yasal düzenlemelerde yapılmıştır. Su altyapı ve kanalizasyon sistemleri yapılırken Yap-İşlet-Devret yönteminin kullanılması amaçlanmıştır. Böylece daha az maliyetle ve daha sağlıklı altyapıların oluşturulması amaçlanmıştır. Su atıklarının ve arıtmalarının Avrupa Birliği uyum sürecine uygun işlemesi gerektiği belirtilmiştir. Nüfusu 100.000’i aşan yerlerde kanalizasyon ve su idaresi kurulması kararı alınmış, böylece sorunların çözülmesi amaçlanmıştır (DPT, VIII. BYKP, 2001).

3.4. Katı Atık Yönetimi

Planda evsel atıkların çevreye zarar vermeden yeniden kullanıma kazandırılması, böylelikle temiz çevreler oluşturulması amaçlanmıştır. Bunu gerçekleştirmek için de katı atık mevzuatı yeniden düzenlenmelidir. Bunun yanı sıra çevre temizlik vergisinin yeniden tespiti ve tahsili üzerinde durulan konulardandır. Alınan çevre vergisi ile yeni

yatırımlara mali destek sağlanacaktır. Tıbbi atıkların yönetimi de bu mevzuat kapsamındadır (DPT, VIII. BYKP, 2001).

3.5. Kentiçi Ulaşım

Plana göre şehirlerde hızla artan nüfus oranının, kullanılan motorlu taşıt sayılarının da artmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda ise kentler ulaşımını karşılayamayacak duruma gelmiştir. Kentlerdeki arazilerin bilinçsiz kullanılmasının ulaşım sorununun çözülmesini güçleştirdiği belirtilmiştir. Ayrıca motorlu taşıt yoğunluğu trafik kazalarında binlerce can ve mal kaybının yaşanmasına sebep olmaktadır. Ulaşım alanında gerçekleştirilen ulusal politikalar ve yatırımlar yetersiz kalmıştır. Toplu taşıma bilinci oluşturulamamış, özel araç sayıları giderek artmıştır (DPT, VIII. BYKP, 2001).

Alınan önlem ve tedbirler (DPT, VIII. BYKP, 2001):

“Kentiçi ulaşımına dönük yetki, sorumluluk, örgütlenme ve mevzuatla ilgili sorunlar giderilecektir.

Kentiçi ulaşım projelerinin gerçekleştirilmesine yönelik finansman modelleri geliştirilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD) tarafından işletilen hatlarının kentiçi ulaşım ile entegrasyonu sağlanacaktır.

TCDD tarafından işletilen banliyö hatlarının yerel yönetimler tarafından işletilmesiyle ilgili düzenlemeler yapılacaktır.

Kentsel karayollarının standart ve teknik tasarım ilkelerini belirlemek üzere gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.”

Planda kentiçi ulaşımın kolaylaştırılması ve iyileştirilmesiyle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Özellikle toplu taşıma özendirilerek hem çevre kirliliği hem de trafik sorunu çözülmeye çalışılmıştır. Kentiçi ulaşımında engelli vatandaşların faydalanabilecekleri projelere destek sağlanması amaçlanmıştır. Trafik yoğunluğunu azaltmak için özel toplu taşıma araçlarının faaliyetleri desteklenmelidir. TCDD tarafından işletilen hatların şehirlerdeki ulaşım ile entegrasyonu sağlanmalıdır. Deniz yolu ulaşımı da mümkün olduğunca kullanılmalıdır. Şehirlerdeki trafik sorununu çözmek için toplu taşıma

araçlarının ve bisiklet kullanımının özendirilmesi amaçlanmıştır. Taksi işletmeciliğine ise, ulaşımı engellemeyecek şekilde izin verilecektir.

3.6. Çevre

Plana göre ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlarken, insan sağlığının da korunması esastır. Bu sebepten dolayı çevre ile ilgili öncelikli faaliyetler belirlenecektir. Çevrenin insan sağlığına zarar vermesini engellemeye ve temiz kalmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır. Yapılacak olan bu çalışmaların uluslararası standartlara ve Avrupa Birliği uyum politikalarına göre gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır (DPT, VIII. BYKP, 2001).

3.7. Doğal Afetler

Plana göre doğal afet zararlarını en aza indirmek için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Yine plana göre Bolu–Düzce depreminin etkilerini gidermek amacıyla konutlar, kentsel altyapı, yollar, eğitim, sağlık ve diğer hizmetler hızlı bir şekilde tamamlanacaktır. Türkiye'nin afet haritaları oluşturulacak, insanlar doğal afetler özellikle deprem konusunda bilinçlendirileceklerdir. Doğal afetlere duyarlı imar planları oluşturulacaktır (DPT, VIII. BYKP, 2001).

3.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerleşme ve Şehirleşme Özel İhtisas Raporu

Komisyon raporuna göre yerel yönetimlerin yapısı, demokratikleşme ve doğal çevresinin korunması ile ilgili konularda tespit ve önerilerde bulunmuştur. Kentleşme ve imar komisyonları ise daha çok kentleşme süreciyle ilgili tespitlerde bulunmuşlardır. Türkiye'deki kentleşme sürecin kırım olumsuz yaşam koşullarının, kentin olumsuz yaşam koşullarına tercih edildi bir süreç olarak tanımlanmıştır. Bu durumun kentlerde düzensiz bir kentleşmeyle kentsel sorunları beraberinde getirdiğini ifade etmişlerdir (Dokuzuncu BYKP Yerleşme-Şehirleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2007: 9).

Sekizinci BYKP'ye baktığımız zaman, Yedinci BYKP'nin özellikle konut sorununa kalıcı bir çözüm getirmediği görülmektedir. Bunun yanında altyapı, ulaşım ve çevre sorunları hala devam etmektedir. Buradan hareketle gerçekçi önlemlerin alındığı Yedinci BYKP'nin kentleşme politikalarında yetersiz kaldığı görülmektedir. Sekizinci BYKP'de alınan önlemler ise daha çok AB'ye uyum süreci doğrultusunda alınan önlemlerdir. Yani kentleşmeye yönelik ortaya çıkan sorunlar çözülmürken Avrupa modeli

örnek alınarak çözülmeye çalışılmıştır. Bu planlama döneminde yerel yönetimler, konut ve kentleşme özel ihtisas komisyonları kurularak sorunların çözümlenmesine yönelik hedefler belirlenmiştir. Ayrıca bu dönemde Bolu-Düzce depreminin yan etkileri giderilmeye çalışılarak, halkın doğal afetler konusunda bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır. Çevre konusunda alt başlıklara daha detaylı inilerek atıkların geri dönüşümü ve atık yönetimi konularında önlemler alınmıştır. Sekizinci BYKP diğer planlara ve zamanın koşullarına göre daha fazla sorunları çözmeye odaklanmıştır. Bunu yaparken de AB uyum süreci göz önünde tutulmuştur. Bu planlama döneminde hükümet programlarının daha fazla kentleşme sorunlarını çözmeye yönelik olduğu görülmektedir.

4. DOKUZUNCU BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (2007-2013)

“2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzun BİYKP, istikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen ve AB’ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye vizyonu ile hazırlanmıştır. Dokuzuncu BYKP’ nin temel amacı rekabet gücünün artırılması, istihdamın artırılması, beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, bölgesel gelişmenin sağlanması, kamu hizmetlerinde kalite ve etkinliğin artırılmasıdır. Bu amaçlara ulaşılmakla birlikte, Avrupa Birliği’ne yasal ve kurumsal uyum sağlamanın yanında, sosyal ve ekonomik göstergeler itibarıyla AB ortalamalarına yaklaşımda gerçekleştirilecektir” (IX. BYKP, 2007).

Bu planlamada konumuzla ilgili olarak kentsel ulaşım, çevrenin korunması ve kentsel altyapı başlıklarına yer verildiği görülmektedir. Fakat bunun dışında yine Özel İhtisas Komisyonu Yerleşme ve Şehirleşme Raporu kentleşmeyle ilgili ayrıntılı çalışma yapmıştır. Aynı zamanda bu plan döneminde 4-7 Mayıs 2009 tarihinde toplanmış olan Kentleşme Şurası’nda kentleşmeyle ilgili “SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler analizi” hazırlanarak gerekli önlemler alınmış ve çalışmalar yapılmıştır.

4.1. Kentiçi Ulaşım

Plana göre kentiçi ulaşım son zamanlarda büyük bir önem kazanmıştır. Kentiçi ulaşımında, yüksek nüfus ve motorlu taşıt sayısının fazla olması sadece trafik sorununu

değil bununla beraber çevre kirliliğine ve küresel ısınmaya da sebep olduğu belirtilmiştir (DPT, IX. BYKP, 2007).

Alınan Önlem ve Tedbirler (DPT, IX. BYKP, 2007):

“Enerji, çevre, ekonomi, konut, arsa ve arazi politikaları ile tutarlı, sürdürülebilir, kamu kesimini bağlayıcı, özel sektörü yönlendirici geniş kapsamlı bir ulusal kentiçi ulaşım stratejisi oluşturulacaktır.

Her kentin özgün yapısı, dinamikleri ve potansiyelleri göz önüne alınarak, kent içi ulaşım türlerinde çeşitlilik ve bütünleşme sağlanacaktır.

AB’ye uyum sürecinde sürdürülebilir bir kentiçi ulaşım sistemi oluşturmaya yönelik olarak yaya ve bisiklet ulaşımı ile toplu taşımaya öncelik verilecek ve bu türlerin kullanımı özendirilecektir.

Ulusal ve yerel düzeyde kentiçi ulaşım karar, politika, uygulama ve denetiminden sorumlu birimlerin görev, yetki ve sorumluluklarını tanımlayan gerekli düzenlemeler yapılacaktır.”

Planda kentiçi ulaşımın ülkenin gelişmesine katkı sağlayacak tutarlı bir şekilde oluşturulması amaçlanmıştır. Ayrıca ulaşım planlarının toplumda herkese eşit fırsatlar sunacak şekilde yapılması kararlaştırılmıştır. Ulaşım sisteminin AB uyum çerçevesinde, sürdürülebilir bir şekilde olması amaçlanmıştır. Plana göre dış finansman desteği sağlanmalı ve kentiçi ulaşım ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Raylı sistemin toplu taşımada etkili şekilde kullanılması, böylece trafikteki araç sayısının azaltılması amaçlanmıştır. Kentiçi ulaşımında, kentin kendine özgü yapısı göz önünde bulundurulacaktır. Böylece daha sağlıklı ulaşım hizmeti verilecektir.

4.2. Çevrenin Korunması ve Kentsel Altyapının Geliştirilmesi

Plana göre hızlı nüfus artışıyla doğal kaynaklarının verimli kullanımı ve sürdürülebilirlik kavramlarına yeteri kadar önem verilmediği görülmüştür. AB’ye uyum süreci kapsamında atık yönetimi ve çevrenin korunması ile ilgili hala gerekli düzenlemeler tamamlanmamıştır. Yine plana göre ülkemizdeki doğal bitki gen kaynağı ile biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliği için genetiği değiştirilmiş organizmalar ve biyoteknoloji ürünlerinin kullanımı ve dolaşımı konusunda

standartların oluşturulması ihtiyacı devam etmektedir. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (İDÇS) ülkemiz tarafından 2004 yılında onaylanmıştır (DPT, IX. BYKP, 2007).

Alınan Önlem ve Tedbirler (DPT, IX. BYKP, 2007):

“Gelecek kuşakların ihtiyaçlarını gözeterek, doğal kaynakların koruma ve kullanma koşulları belirlenecektir.

Uluslararası yükümlülüklerin karşılanması, sürdürülebilir kalkınma ve ortak fakat farklı sorumluluk ilkeleri çerçevesinde yerine getirilecektir.

Ülkemiz şartları çerçevesinde ilgili tarafların katılımıyla sera gazı azaltımı politika ve tedbirlerini ortaya koyan bir Ulusal Eylem Planı hazırlanarak, Birleşmiş Milletler İDÇS ilişkin yükümlülükler yerine getirilecektir.

Yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının kirlenmeden korunması sağlanacak ve atık suların arıtıldıktan sonra tarım ve sanayide kullanılması teşvik edilecektir.”

Planda sürdürülebilir kalkınma sağlanarak çevrenin ve doğal kaynakların korunması amaçlanmıştır. Böylelikle temiz, sağlıklı ve yaşanabilir bir çevre oluşturulacaktır. Küresel ısınmanın neden olduğu çevre sorunlarından en az şekilde zarar görmek için ulusal ve uluslararası alanda gerekli çalışmaların yapılması amaçlanmıştır. Çevreyi koruyan teknolojik yöntemler kullanılarak, sorunlar giderilmeye çalışılmıştır. Tüm bunlar yapılırken AB uyum politikaları göz önünde bulundurulacaktır. Plana göre atıkların toplanması ve dönüştürülmesiyle ilgili çalışmalara ağırlık verilecektir. Alt yapı oluşturulurken belediyelere danışmanlık hizmeti verilecek, böylece uzun vadede kalıcı projeler yapılacaktır.

4.3. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerleşme ve Şehirleşme Özel İhtisas Raporu

Raporda Kentleşme Yerleşme Vizyonu ve Geleceği Dönük Stratejiler başlığı altında, bölgesel eşitsizlik ve yerel kalkınma sorunlarına değinilmiştir. Kentleşme sorunları tanımlanarak öneriler getirilmiştir. Ayrıca bu raporda da ayrıntılı olarak bir “SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve

tehditler analizi” yapılmıştır. Uygulamada bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi için, fiziki bölge anlayışın yeniden kurgulanması ve işlevsel ilişkileri olan bölgeler kurulması gerektiği belirtilmiştir. İstanbul için diğer kent ve bölgelerden ayrı özel bir planlama oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir. Sürdürülebilirlik kalkınmada esas amaç olmuştur. Yapılan çalışmalarda AB uyum süreci göz önünde tutulmuştur. Yerleşme ve kentleşme sorunlarında toplumsal, ekonomik ve çevresel amaçlar belirtilmiştir. Kentteki toplumsal ilişkilerin güçlendirilmesi ve herkesin kent hakkının sağlanması temel amaç olmuştur. Kentlerin değerlerinin korunması gerekmektedir. Konut ve planlama konusunda mevcut konutların çevre sağlıklarının gerçekleştirilmesi, çevrenin sürdürülebilir bir şekilde temizliği amaçlanmıştır. Kaçak yapılaşmanın önlenmesi konut ile ilgili alınan diğer önlemlerdendir. Kentsel yenileme başlığı adı altında yapılacak olan planlamalarda kentleşme politikaları ile ilgili, temel hedefin sağlıklılaştırma, iyileştirme ve canlandırma olması gerektiği belirlenmiştir. Bu bağlamda mevcut kentsel dokunun tamamen ortadan kaldırılması anlayışından vazgeçerek, mevcut dokunun korunduğu politikalar yapılması amaçlanmıştır. Planlama sorunları başlığı adı altında, kentsel dönüşüm alanlarına ilişkin olarak, yerel yönetimlere kentsel dönüşüm projeleri hazırlanması yetkisi verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yapılan projeler mali, yönetsel, yapım, kullanım, mülkiyet, işletme, sosyal ve ekonomik yapının iyileştirilmesine yönelik olmalıdır (Yılmaz, 2011: 16-17).

Tablo1: Yerleşme ve Kentleşme Swot Analizi

“Güçlü Yönler (içsel)”	“Zayıf Yönler (içsel)”	“Fırsatlar (dışsal)”	“Tehditler (dışsal)”
“Yaşam kalitesi”			
Sosyal sermaye (dayanışma ağlarının güçlü olması)	Altyapı yetersizliği	Faizlerin ve enflasyonist baskının düşmesi	Suç oranlarının yükselmesi
Korunabilir yerleşim dokularının varlığı	Aşırı kentsel çirkinlik	Uzun vadeli konut kredisi olanaklarındaki artış	Göç
Yerel yönetimlerin kentsel tasarım yapma eğilimleri	Çevre duyarsızlığı, bakımsızlık	Birikimli ve nitelikli yapımçı firmaların varlığı	Yerel siyasetçilerin spekülatif davranışları

Kültür endüstrilerinin varlığı	Yayanın kentsel yaşamdan dışlanması		Çevre kirliliği
Elektrik, su ve iletişim altyapısının varlığı	Engellilerin kentsel yaşamdan dışlanması		Otomotiv sektöründeki üretim ve talep patlaması
	Mekânsal kalite düşüklüğü		Tarım alanları ve orman alanları üzerindeki yapılaşma
	Estetik kaygı ve tasarım yokluğu		Yazlık kıyusal konut talebi
	Yoksulluk ve yoksunluk		Arsa ve arazi spekülasyonu
	Çürük yapı stoku		Kayıt dışı ekonominin mekansal etkileri
	Gıda güvensizliği		
	Gelir dağılımının eşitsizliği		
“Kaçak yapılaşma”			
Gecekondular için ucuz barınma olanağı sağlaması	Güvensiz yapı stoku	Kentsel dönüşümün yenilenme olanağı sunması	Afet, özellikle deprem riskinin yüksekliği
	Fiziksel ve sosyal altyapı yetersizliği		Tarım topraklarının, su havzalarının, sit alanlarının ve orman alanlarının tahribi

	Sağlıksız yaşam çevresi		Plansız yapılaşma kültürünün yerleşik hale gelmesi
	Suçluluk oranının yüksek olması		Yazılı hukuku geçersiz kılması
	Yasadışı yapı stoku		
	Yerel yönetim gelirlerinde kayba yol açması		
“Teknik ve sosyal altyapı yetersizliği”			
Teknik ve sosyal altyapı yapma kapasitesi	Kamunun finansman yetersizliği	Eğitim ve kültür sektöründe sponsorluk teşviki	Hızlı kentleşme
	Fiziki düzenleme ve işletmeye ilişkin mevzuat boşluğunun neden olduğu sorunlar	Yeni teknoloji ve malzeme olanakları	Eğitim ve sağlık donatılarının piyasa koşullarında üretiminin hizmetlere eşit erişim açısından neden olacağı sorunlar
	Sosyal altyapı için gerekli olan arsaların elde edilmesindeki araçların eksikliği		Kentsel doku içerisindeki bazı istasyonlarının neden olduğu sorunlar
	Eğitim ve sağlık donatılarının kentsel alanda yer seçim sorunları		Arıtma tesislerinin ve düzenli depolama alanlarının yokluğu

	Teknik altyapının gerçekleştirilmesinde programlama ve koordinasyon eksikliği		
--	---	--	--

Kaynak: “Dokuzuncu BYKP Yerleşme ve Şehirleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu”

Yukarıdaki tabloda yerleşme ve kentleşmeyle ilgili yaşam kalitesi, kaçak yapılaşma, teknik ve sosyal altyapı ile ilgili ayrıntılı analize yer verilmiştir.

Dokuzuncu BYKP’de kentsel gelişmeyi sağlamak amacıyla alınan önlem ve tedbirler, yukarıda bahsedildiği gibidir. Bunun yanında bu planlama döneminde de Özel İhtisas Komisyonu Yerleşme ve Şehirleşme Raporu ile yukarıda gibi zayıf ve güçlü noktalar, eksiklikler ve olumsuzluklar belirlenerek çözümler üretilmiştir. Yapılan bütün bu çalışmalar Dokuzuncu BYKP’nin kent ve kentleşme politikaları ile ilgili olumlu hedeflerini göstermektedir.

5. ONUNCU BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (2014-2018)

“Onuncu BYKP, ülkemizin 2023 hedefleri doğrultusunda toplumumuzu yüksek refah seviyesine ulaştırmayı amaçlamaktadır. Plan küresel ekonomide geleceği dönük risklerin sürdüğü, dünya ekonomisinde bir değişimin yaşandığı ve yeni dengelerin oluştuğu bir ortamda hazırlanmıştır. Onuncu BYKP; yüksek, ekonomik büyümenin yanı sıra hukukun üstünlüğü, bilgi toplumu, uluslararası rekabet gücü, insani gelişmişlik, çevrenin korunması ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı gibi unsurları da barındırmaktadır” (DPT, X. BYKP, 2014).

Onuncu BYKP’de temel amaçlar ve hedeflerin dışında konumuzla ilgili mekansal gelişme, planlama, kentsel dönüşüm, konut, kentsel altyapı, mahalli idareler çevrenin korunması, toprak ve su yönetimi başlıklarına yer verilmiştir. Ayrıca Su Kaynakları ve Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyon’ları da oluşturularak sorunlarla ilgili önlemler alınmaya çalışılmıştır.

5.1. Mekansal Gelişme ve Planlama

Plana göre geri kalan dönemlere göre şehirleşme oranı bu dönemde daha büyük bir artış göstererek “yüzde 67,5’ten yüzde 72,3 seviyesine yükselmiştir. Bu oranın 2018 yılında yüzde 76,4’ e ulaşması beklenmektedir. 2007-2012 döneminde ülke nüfusu toplamda yüzde 7,1 oranında artarken, nüfusu 20 binin üzerindeki yerleşimler nüfusu bundan iki kat hızlı artmıştır. Böylece şehirleşme oranı yüzde 67,5’ten yüzde 72,3 seviyesine yükselmiştir. Bu oranın 2018 yılında yüzde 76,4’e” ulaşması beklenmektedir. Plana göre şehirleşme oranının artmasını yanı sıra ülkemizin ekonomik durumunun yavaş yavaş düzelmeye başlamasıyla birlikte, aile ve toplum yaşamında değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Sosyal olarak daha geniş güzel ve gösterişli konutlar artık rağbet görmeye başlamıştır. Bu plan döneminde Kentsel Gelişme Stratejisi yürürlüğe konulmuştur. Plana göre Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na üst ölçekli mekansal strateji planları yapma görevi verilmiştir. Aşırı şekilde yeni yerleşim alanlarının değerinin artış beklentisi sağlıksız ve fazla yerleşim alanlarının açılmasına sebep olduğu belirtilmiştir. Özellikle Başbakanlık Toplu Konut İdaresi aracılığıyla geniş ölçekli ve sağlıklı yerleşim mekanları oluşturulmaya başlandı. Kentsel gelişimin yanında, gayrimenkullere dönük yatırımlarda da hızlı bir artış olduğu ifade edilmiştir (DPT, X. BYKP, 2014).

Alınan Önlem ve Tedbirler (DPT, X. BYKP, 2014):

“Ülkemizin coğrafi koşullarına, kent-kır ayrumına, tarihi, kültürel ve çevresel değerlerine uygun, insan ve toplum ihtiyaçlarına cevap veren, daha geniş ortak kullanım alanlarına sahip, üst standartlarda yaşanabilir mekânlara kavuşturulması temel amaçtır.

Yaşlılar, engelliler ve çocuklar öncelikli olmak üzere toplumun farklı kesimleri için yaşanabilirliği artırmayı hedefleyen, fırsat eşitliğini ve hakkaniyeti gözetilen mekânsal planlama ve kentsel tasarım uygulamaları hayata geçirilecektir.

Şehirlerin gelişiminin altyapı ve ulaşım maliyetlerini azaltacak şekilde gerçekleşmesi sağlanacak ve yapılaşmanın kademeli gerçekleştirilmesi için gerekli sistem oluşturulacaktır.

İmar planları ve revizyonlarıyla ortaya çıkan değer artışlarının nesnel değerlendirme esaslarına göre belirlenmesi ve kamunun bu artıştan öncelikle temel sosyal altyapı ve ortak kullanım alanları oluşturması amacıyla daha çok yararlanması sağlanacaktır.”

Planda daha yüksek standartlarda yaşam alanlarının oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaçla yaşlılar, çocuklar ve engelliler için yaşanabilirliği arttıracak çalışmalar yapılmalıdır. Detaylı arazi kullanımları belirlenerek arazi sorunu giderilmeye çalışılmıştır. İmar planlarının yenilenmesi böylelikle sorunları çözer duruma getirilmesi sağlanmalıdır. Alışveriş merkezlerinin şehirlere dağıtılmasında standartlar geliştirilecektir. Tüm bunlar mekanlarda kaliteyi arttırmak için yapıldığı belirtilmiştir.

5.2. Kentsel Dönüşüm ve Konut

Plana göre sağlıklı yerleşme ve eskiyen yapılar şehirlerde değer kaybeden alanların oluşmasına ve hizmetlerin zorluklarla yerine getirilmesine neden olmuştur. 2012 yılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Kanunu” ile 2013 yılı Mayıs ayı içerisinde 97,300 konutun dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Kentsel dönüşüm projelerinde yerel yönetimlerin rolünün artırılması gerekmektedir. Dokuzuncu BYKP neticesinde konut açığı giderilerek çok az bir seviyeye düşürüldüğü belirtilmiştir (DPT, X. BYKP, 2014).

Alınan Önlem ve Tedbirler (DPT, X. BYKP, 2014):

“Şehirlerde afet riski taşıyan, altyapı darboğazı yaşayan, eski değerini ve işlevini kaybeden, mekan kalitesi düşük bölgeleri sosyal, ekonomik, çevresel ve estetik boyutlar dikkate alınarak yenilemek; kentsel refahı, yapı ve yaşam kalitesini yükseltmek temel amaçtır.

Afet riski taşıyan alanlar başta olmak üzere üretim ve ortak kullanım alanlarında yüksek fayda ve değer üreten, büyüme ve kalkınmaya katkı sağlayan, mekan ve yaşam kalitesini yaygın şekilde artıran dönüşüm projelerine öncelik verilecektir.

Kentsel dönüşüm projeleri, farklı gelir gruplarının yaşam alanlarını kaynaştıran, işyeri-konut mesafelerini azaltan, şehrin tarihi ve kültürel

birikimiyle uyumlu, sosyal bütünleşmeyi destekleyen bir yaklaşımla gerçekleştirilecektir.

Kamunun, konut piyasasında yönlendirici, düzenleyici, denetleyici ve destekleyici rolü güçlendirilecek, altyapısı hazır arsa üretimi hızlandırılacaktır.”

Planda temel olarak eski yapıların yenilenmesi, böylece yaşanabilir alanların oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda kentsel dönüşüm projeleri oluşturulacaktır. Kentsel dönüşüm projelerinin içerik ve maddi destek sağlanması ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Kentsel dönüşümler sayesinde hem eski yapılardan, gecekondulardan kurtulanılacak hem de sağlıklı yaşam alanları oluşturulması amaçlanmıştır. Maddi bakımdan güçsüz ailelerin konut ihtiyaçlarını karşılamak için finansman desteği sağlanacaktır. Böylece gecekonduların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Kentleşmeyle ilgili çalışmalarda kamu harcaması en aza indirilecek, böylelikle daha fazla çalışma yapılacaktır.

5.3. Kentsel Altyapı

Plan göre hızlı şehirleşme ile birlikte ortaya çıkan altyapı sorununda önemli adımlar atılmıştır. Fakat yapılan bu çalışmaların sürdürülebilirliği konusunda sıkıntılar yaşanmıştır. İçme suyu ve kanalizasyon çalışmalarından sürdürülebilirlik sağlanmalıdır. Plana göre altyapı ile ilgili personel ve uzman sıkıntısı hala devam etmektedir. Belediyelerin altyapı ile ilgili finansman sıkıntıları sürmektedir. Yine plana göre katı atık yönetimi hala devam eden sorunlardandır. Bu konu ile ilgili halkın bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır (DPT, X. BYKP, 2014).

Alınan Önlem ve Tedbirler (DPT, X. BYKP, 2014):

“Yerleşim yerlerinin içme ve kullanma suyu ihtiyaçlarının tamamı karşılanacak, su kayıp-kaçakları önlenecek, mevcut şebekeler iyileştirilerek sağlıklı ve çevre dostu malzeme kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

İçme ve kullanma suyunun tüm yerleşimlerde gerekli kalite ve standartlara uygun şekilde şebekeye verilmesi sağlanacaktır.

Kentiçi ulaşımda trafik yönetimi ve toplu taşıma hizmetlerinde bilgi teknolojileri ve akıllı ulaşım sistemlerinden etkin bir şekilde faydalanılacaktır.

Kentsel altyapı sistemlerinin oluşturulması ve hizmetlerinin sunumunda vatandaş memnuniyetini, kalite ve verimliliği artırmak amacıyla bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımına önem verilecektir.”

Planda ilk olarak sağlıklı çevre için gerekli önlemler alınmış ve içme suyu sıkıntısının giderilmesi amaçlanmıştır. Bu sebeple içme suyu kaçak kullanımının engellenmesi, temiz içme suyu ve herkese standart içme suyu ulaştırılması amaçlanmıştır. Plana göre diğer bir alt yapı sorunu da kanalizasyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca katı atık ve ulaşım kentlerle ilgili diğer alt yapı sorunlarındandır. Verilecek hizmetlerle kaliteli bir yaşam oluşturulması amaçlanmıştır. Akıllı ulaşım sistemleri ile trafik yoğunluğu azaltılacaktır.

5.4. Mahalli İdareler

Plana göre 2008 yılındaki değişikliklerle mahalli idarelerin merkezden aldıkları bütçenin pay oranları ve dağıtım şartları değiştirilerek belediye ve il özel idarelerin genel bütçe vergi paylarında artış sağlanmıştır. Ayrıca yapılan değişikliklerle belediye personelinin istihdamında disiplin sağlanması amaçlanmıştır. Böylece gereksiz personeller işten çıkarılmıştır. Sürdürülebilir şehirler yaklaşımı ile mahalli idarelerin kentsel projelerdeki öneminin ve rolünün artırılması amaçlanmıştır (DPT, X. BYKP, 2014).

Alınan Önlem ve Tedbirler (DPT, X. BYKP, 2014):

“Mahalli idarelerin daha etkin, hızlı ve nitelikli hizmet sunabilen, katılımcı, şeffaf, çevreye duyarlı, dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarını gözetilen ve mali sürdürülebilirliği sağlamış bir yapıya kavuşturulması temel amaçtır.

Büyükşehir belediyelerinin genişleyen görev alanları sebebiyle, su ve kanalizasyon idarelerinin hukuki ve kurumsal yapısı yeniden düzenlenecektir.

Mahalli idarelerin öz gelirleri kentsel taşınmazların değer artışlarını da kapsayacak şekilde artırılabilecektir. .

Köy yönetimleri güçlendirilerek köy yerleşim yerlerinin sürdürülebilirliği sağlanacaktır.”

Plana göre mahalli idarelerin kentsel gelişime katkısının sağlanması amacıyla maddi olarak destek, şeffaflık ve daha fazla rol oynamaları sağlanmalıdır. Temel amaç olarak mahalli birimler halka sunulan hizmetin artırılması için çalışması gerektiği belirtilmiştir. Bu sebeple mahalli idarelerdeki uzman personel ihtiyacının da giderilmesi amaçlanmıştır. Bu başlık altında köy yönetimlerinin güçlendirilmesi de amaçlar arasındadır. Bunun sebebi köylerde yaşayan halkın ihtiyaçlarının karşılanmasında daha etkili olunmak istenilmesidir. Büyükşehir belediyelerindeki su ve kanalizasyon hizmetlerinin yetersiz kalmasından dolayı, su ve kanalizasyon yönetmenliğinde bir yenileme yapılması amaçlanmıştır. Burada da amaç vatandaşlara verilecek hizmetin kalitesinin artırılmasıdır.

5.5. Çevrenin Korunması

Plana göre Dokuzuncu BYKP’de çevre ile ilgili alınan önlemler ve tedbirler gerek ulusal gerekse uluslararası alanlarda başarılı sonuçlar vermiştir. Bu başarılarla rağmen ekonomik büyümenin, nüfus artışının, üretim ve tüketim alışkanlıklarının artması çevre üzerinde baskıların devam etmesine neden olmuştur. Kurumları arası işbirliğinin olmaması bu sorunların devam etmesindeki önemli bir eksiklik olarak belirtilmiştir.

Plana göre çevre ile ilgili yeterli araştırma ve geliştirme çalışmaları yapılmamaktadır. Bu sebeple çevre korumasının sürdürülebilir bir hale getirmek, sağlıklı çevrelerin oluşması amaçlanmıştır (DPT, X. BYKP, 2014).

Alınan Önlem ve Tedbirler (DPT, X. BYKP, 2014):

“Ekonomik ve sosyal gelişme sağlanırken, toplumun çevre duyarlılığı ve bilincinin artırılması, bugünün ve gelecek nesillerin kısıtlı doğal kaynaklardan faydalanmasını güvence altına alacak şekilde çevrenin korunması ve kalitesinin yükseltilmesi temel amaçtır.

Sürdürülebilir üretim ve tüketimi desteklemek üzere kamu alımlarında çevre dostu ürünlerin tercih edilmesi özendirilecektir.

Tüketim alışkanlıklarının sürdürülebilirliğinin desteklenmesi ve doğa koruma başta olmak üzere çevre bilincinin artırılmasına yönelik uygulamalar yaygınlaştırılacaktır.

Tarım, ormancılık, gıda ve ilaç sanayi açısından önem taşıyan biyolojik çeşitliliğin tespiti, korunması, sürdürülebilir kullanımı, geliştirilmesi ve izlenmesi sağlanacaktır.”

Planda gelişim sağlanması için temiz çevrenin artık göz ardı edilemeyeceği bir durum haline geldiği anlaşılmıştır. Bu amaçla ilk olarak atık yönetimiyle atıkların geri dönüşümü sağlanmalıdır. Plana göre çevreye zarar veren enerjiler yerine yenilenebilir enerjiler kullanılmalıdır. Tarım, ormancılık ve gıda sektöründe de sürdürülebilirlik temel hedef olarak görülmüştür. İklim değişiklikleri ve küreselleşme sonucu ortaya çıkan sorunlara sürdürülebilir çözümler bulunması amaçlanmıştır. Çevreye duyarlı bireyler yetiştirilmesi, böylelikle gelecek nesillere sağlıklı çevrelerin bırakılması amaçlanmıştır.

5.6.Toprak ve Su Kaynakları Yönetimi

Plana göre ülkemiz mevcut veriler doğrultusunda su sıkıntısı çeken ülkeler arasında yer almaktadır. Bu durum toprak ve su kaynaklarının verimli şekilde kullanılmasını gerektirmektedir. Bu amaçla, modern sulama sistemine, arazi toplulaştırılmasına, arazi ıslahına ve sulama altyapı sistemlerine gereken önem verilmelidir. Temiz ve verimli su sağlama amacıyla havza koruma planları yapılmalıdır. Plana göre toprak kaynakları için arazi kullanım projeleri gerçekleştirilmelidir. Erozyonla mücadele, kirliliğin önlenmesi ve toprağın korunması son derece önem arz eden konular olarak belirtilmiştir (DPT, X. BYKP, 2014).

Alınan Önlem ve Tedbirler (DPT, X. BYKP, 2014):

“Su ve toprak kaynaklarının miktarının ve kalitesinin korunması, geliştirilmesi ve talebin en yüksek olduğu tarım sektörü başta olmak üzere

sürdürülebilir kullanımını sağlayacak bir yönetim sisteminin geliştirilmesi temel amaçtır.

Ülkemiz su potansiyelinin tamamının ihtiyaçlar doğrultusunda sürdürülebilir bir şekilde kullanılması ve kullanımın tarifelenmesi sağlanacaktır.

Özel öneme sahip doğal korunan alanlar başta olmak üzere, nitelikli tarım arazileri ve orman varlığını koruyacak tedbirler alınacaktır. Bu kapsamda özellikle çölleşme ve erozyona karşı mücadele etkinleştirilecek, tarımsal faaliyetlerin toprak kaynakları üzerindeki çevresel ve sosyal etkileri izlenerek önleyici tedbirler yoğunlaştırılacaktır.

Sulamada sürdürülebilirliğin sağlanması açısından yeraltı su kaynaklarına yönelik miktar kısıtlaması, farklı fiyatlandırma gibi alternatifler geliştirilecektir.”

Planda sürdürülebilir bir şekilde su kaynakları sağlanması için önlemler alınması gerektiği belirtilmiştir. Bu amaçla su yönetmenliği yenilenmelidir. Gelecek yıllardaki muhtemel su sıkıntılarında etkilenmemek için su kaynaklarının korunması ve su tasarrufu sağlanmalıdır. Bunun yanında toprak korunması amacıyla, verimli tarım arazilerinin, tarım ürünleri üretiminde kullanılması ve nitelikli doğal alanların korunması amaçlanmıştır. Arazi kullanımını verimli bir şekilde idare etmek için Ulusal Toprak Veri Tabanı oluşturulacaktır. Buradan hazır altyapılı arazilerin kullanılacaktır.

Onuncu BYKP'nin genel değerlendirmesi yapılacak olursa şunları söylemek mümkün olabilir; bu plan döneminde temel hedef toplumun yüksek refah seviyesine ulaşmasını sağlamak olmuştur. Bu planlama döneminde konumuzla ilgili mekansal gelişmelere değinilerek yerleşim yerlerinin özellikle altyapı sorunlarının giderilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yanında temiz sağlıklı ve yaşanabilir bir çevre oluşturulması amaçlanmış, bunları gerçekleştirmek için önlemler alınmıştır. Kentleşme politikalarının daha iyi gerçekleştirilmesi amacıyla yerindelik ilkesi gereğince yerel yönetimlerin bu projelerde daha etkili olmaları ve bu projelerin sorunlara daha etkili çözüm bulacak şekilde oluşturulmaları gerektiği belirtilmiştir. Konut sıkıntısının geçmiş plan

dönemlerinde çözüme kavuştuğu fakat bunun sürdürülebilir olması gerektiği belirtilen diğer sorunlardandır. Mahalli idarelin görev ve yetkilerinin genişletilmesi hala mevcut sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında çevrenin korunması ve su altyapı sorunları ile ilgili çalışmalar mevcuttur. Ayrıca bu dönemde oluşturulan Yerel Yönetimler ve Su Kaynakları Özel İhtisas Komisyonu çalışmaları ile ilgili konularda sorunlar çözüme kavuşturulmaya çalışılmaktadır (X. BYKP, 2014).

Genel olarak bu kalkınma planındaki veriler Dokuzuncu BYKP'nın bazı konularda hedeflerine ulaştığını bize göstermektedir. Bu durum kalkınma planlarındaki kentleşme projelerine artık daha gerçekçi ve daha etkili şekilde yer verildiğini göstermektedir. Hala planlama dönemi devam eden Onuncu BYKP ise gerek hükümet politikalarında gerekse sorunları çözüme kavuşturma, konut sıkıntısını giderme, kentiçi ulaşım, çevre temizliği, altyapı ve metropol kentler oluşturma anlamında büyük başarılar sağladığı görülmektedir. Son üç dönemdeki kalkınma planlarındaki kentleşme projeleri ile ilgili en önemli sorunlardan biri, alınan önlemlerin ve tedbirlerin sürdürülebilir olmamasıdır. Bu projelerin daha etkili olması amacıyla planlama dönemlerinde bu projelerin sürdürülebilir olması ile ilgili önlemler alınmalıdır. Planlama döneminin hala devam etmesi nedeniyle 2018 yılı sonu elde edilen veriler bu planlama döneminin ne kadar başarılı olduğunu gösterecektir.

SONUÇ

Kentleşme süreci ülkelerin ve aynı zamanda insanların gelişmişlikleriyle ilgili olan bir kavramdır. Türkiye'nin kentleşme süreci incelendiği zaman, Cumhuriyet'ten önce Osmanlı ve Selçuklu döneminde kentleşme olgusuyla henüz tanışılmamasından dolayı kentleşmeye gereken önem verilemediği görülmektedir. Cumhuriyet sonrası ise Türkiye'nin kentleşme süreci incelendiğinde 1923-1950 yılları arasında Cumhuriyet ilan edilmiş ve kentten ziyade kırsal politikalar etkili olmuştur. Köy halkının sıkıntılarını gidermek ve eğitim düzeylerini yükseltmek amacıyla kanunlar çıkarılmış ve politikalar uygulanmıştır.

1950-1960 yılları arasında kentleşme ilk kez kavramıyla tanışılmıştır. Bu dönem aynı zamanda Sanayi Devrimi'nin ortayı çıkış dönemine denk geldiğinden dolayı ülkemiz sanayi devrimine önem vermiş ve kentleşme kavramı ikinci plana atılmıştır. 1960-1980 yılları arasında ise askeri darbeden çıkan ülkemizde 1961 Anayasası kabul edilmiş, devlete vatandaşların konut ve barınma ihtiyacı karşılaması için bir görev yüklenmiştir. Sonrasında ise ilk beş yıllık kalkınma planı oluşturulmuştur. Kalkınma planları ile kentleşme süreci kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Fakat 1970'lerin sonlarına geldiği zaman konut ihtiyacı ve altyapı yetersizliğinden dolayı kentleşme süreci büyük bir soruna dönüşmüştür. 1980'li yıllar ise kentleşme Türkiye için çok önemli bir süreç olmuştur. Çünkü artık dünya küresel bir değişim sürecine girmiş ve artan nüfusun ihtiyaçlarının sağlıklı mekanlarda karşılanması gerektiği anlaşılmıştır. Bu dönemde kentlerin nüfusu giderek artmış ve kentleşmeye ayrı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Kentleşmenin aynı zamanda sosyal ve psikolojik bir boyutunun olduğu da düşünülmüş ve kentleşmenin ülkelerin gelişmişlik seviyesiyle doğru orantılı olduğuna inanılmıştır.

Türkiye'nin planlı dönemine bakıldığı zaman geçmişten günümüze kadar 1963-2018 yılını kapsayan on tane kalkınma planı hazırlanmıştır. Birinci beş yıllık kalkınma planında kentsel politikalardan ziyade kırsal kalkınma sağlanmaya çalışılmıştır. Çünkü bu dönemde kentleşme kavramıyla yavaş yavaş tanışılmaya başlanmıştır. Tarımda makineleşme ve sanayi devrimiyle birlikte kentlerde gelişmeler yaşanmış ve özellikle kırsal alanlardan ekonomik sebeplerden dolayı kentlere göçler başlamıştır. İkinci beş yıllık kalkınma planı döneminde bu göçlerin sebep olduğu nüfus artışı ve konut sıkıntısı gecekondulaşmayı beraberinde getirmiştir. İkinci beş yıllık kalkınma planında genel

olarak bu konut sıkıntısını gidermek için önlemler alınmış ve konut sıkıntısını gidermek için arsa ofisi kurulmuştur. Üçüncü beş yıllık kalkınma planı döneminde kentleşmeye artık bir sorun gözüyle bakılmış, bu sebeple kentleşme politikalarına ayrı bir önem verilmesi kararlaştırılmıştır. Yine bu dönemde kentleşme politikalarında yerel yönetimlerin etkinliğinin artırılması kararı alınmıştır. Kentleşme artık yönetilmesi gereken bir olgu olarak görülmüştür. Bunu yaparken de sanayinin etkisinden faydalanmak istenilmiştir. Dördüncü beş yıllık plan dönemine geldiği zaman, kentleşmenin sadece gecekondular ve mekan sorunlarından ibaret olmadığı anlaşılmış, altyapı ve çevre sorunlarının da ortaya çıktığı gözlemlenmiş ve bu sorunları çözüme kavuşturmak amacıyla önlemler alınmıştır. Beşinci plan döneminde ise yine arazi, konut, yerel yönetimler ve çevre sorunları ile ilgili önlemlerin alındığı görülmüştür. Fakat beşinci plan döneminde alınan önlem ve tedbirler daha kapsayıcı niteliktedir.

İlk beş planlama döneminde gerek yaşanan ekonomik ve askeri sorunlar ve gerekse kentleşme olgusunun yeni tanınmış olmasından dolayı kentsel gelişimi sağlayacak önlem ve tedbirlerin alınmadığı görülmüştür. Bu plan dönemlerinde genellikle sorunların tespiti sağlanmıştır. Alınan önlemler ise sorun çözücü ve sürekli olamamıştır.

Altıncı beş yıllık plan dönemine geldiği zaman, ilk beş yıllık planlama döneminde alınan önlem ve tedbirlere benzer önlemler alınmıştır. Çünkü ilk planlama dönemlerinde başarılı ve kalıcı çalışmalar yapılamamıştır. Bu plan döneminde Avrupa Yerel Yönetimler Özerlik Şartı kabul edilmiş, böylece yerel yönetimlerin kentleşme politikalarında etkili olabilmesi için güçleri artırılmış ve kalıcı bir çalışma yapılarak yerel yönetimler sorunu tam olmamakla birlikte çözüme kavuşturulmuştur. Yedinci plan döneminde çevre sorunları ve alt yapı ile ilgili önlem ve tedbirler alınmıştır. Bu planlama döneminde alınan önlem ve tedbirler yasal olarak da desteklenmiş, böylece uzun vadede sorun çözücü olmaları sağlanmıştır. Sekizinci planlamada ise kentleşmeye yönelik etkili ve kalıcı çözümlerin üretildiği bir döneme girilmiştir. Bu plan döneminde özellikle AKP' nin iktidara gelmesiyle beraber hükümet programlarında kentleşme politikalarına daha fazla yer verilmeye başlanmıştır. Dokuzuncu ve onuncu plan dönemlerinde ise sorunlarla ilgili özel ihtisas komisyonları kurulmuş ve her bir sorun ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, tam olmamakla beraber gerekli ve kalıcı önlemler alınmaya başlanmıştır.

Son beş planlama döneminde ise kentleşme sorunları yavaş yavaş çözülmeye başlanmış özellikle sekiz, dokuz ve onuncu plan döneminde kentleşme politikaları ile ilgili artan oranda sorun çözücü çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Fakat sürekli bir gelişim ve değişim süreci olan kentleşmeye yönelik politikalar hiçbir zaman yeterli olmamıştır. Çünkü kentleşme sürekli ilerleyen bir süreç olduğundan dolayı önlemler ve tedbirler bir adım önde ilerlemelidir ki sorunların tam manasıyla çözülmesi mümkün olsun. Yapılan değerlendirmeler ışığında kalkınma planlarındaki kentleşme politikaları ile ilgili şu önerilerde bulunabiliriz:

Planlar yapılırken, kentleşme politikaları ile ilgili alınan önlem ve tedbirler ileriye dönük olmalıdır. Çünkü sorunlara kalıcı çözümler bulunamamasının temel nedenlerinden biri budur.

Alınan önlem ve tedbirlerde temel eksiklik bu önlemlerin ve tedbirlerin sürdürülebilirlik ilkesinden yoksun olmasıdır. Bu sebeple sürdürülebilirlik ilkesi göz önünde bulundurulmalıdır. Sürdürülebilirlik ilkesi dikkate alındığı zaman sorunların tekrar ortaya çıkma süresi uzayacaktır.

Halka daha yakın bir birim olan yerel yönetimlerin kentleşme politikaları oluşturulurken görüş ve önerilerine yer verilmelidir. Çünkü bu birimler sorunlarla daha çok ilgilidir. Bu sebeple yerindelik ilkesine gereken önem verilmelidir.

Kentleşmeyle ilgili sorunların çözümünde yerel yönetimlerin finansman desteği artırılmalıdır. Çünkü yerel birimler maddi sıkıntıdan dolayı yeteri kadar çalışma yapamamaktadır.

Kentleşmeyle ilgili sorunların çözümünde yerel yönetimlere uzman personel sağlanmalıdır. Yeteri kadar uzman personel bulunmamasından dolayı yapılan çalışmalar verimli olmamaktadır.

Kentleşmeyle ilgili sorunların çözümünde yerel birimler arasında işbirliği kopukluğu mevcuttur, bu durum giderilmelidir. Böylelikle yapılan çalışmayla ilgili görüşler değerlendirilecek ve etkili çalışmalar yapılacaktır.

Alınan önlemler ve tedbirler yasal düzenlemelerle desteklenmelidir. Böylece uygulanmaları daha kolay olacaktır.

Yukarıda sıralanan hususlar göz önünde bulundurulduğu takdirde kalkınma planlarında yer alan kentleşme politikalarının, kentsel sorunların çözümünde daha etkili ve verimli olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Abuşoğlu, Ö. ve İnan, Ö. (1989), *Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Gelişme için Bir Model*, Ankara: TOBB Yayınları.

Bal, H. (2003), *Kentsel Yapı ve Kentleşme Süreci*, Isparta: Fakülte Kitabevi.

Bal, H. (2006), *Kent Sosyolojisi*, Isparta: Fakülte Kitabevi.

Battal, Y. (2011), *Kalkınma Politikalarında Değişim, Bölgesel Kalkınma Ajansları*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Berber, M. (2006), *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, Trabzon: Derya Kitabevi.

Çakmak, H. K. (2003), Kalkınma İktisadi Literatüründe Gelişme Kavramının Evrimi, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 49-68.

ÇAKIR, S. (2011), Türkiye’de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 209-222.

Çalışkan, Z. (2006), Türkiye’de Şehirleşme ve Gecekondulaşma, Fırat Üniversitesi *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 55-61.

Çiçek A.C. (2016), *Milliyetçilik Bayrağını Sosyalistler Taşır!*, İstanbul: Tezkire Yayınevi.

Çiftçi, S. (2010), *Türkiye'de Siyasi Partilerin Programlarında Kentleşme Politikaları (1923-2002)*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

Devlet Planlama Teşkilatı, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı. (1963), Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, II. Beş Yıllık Kalkınma Planı. (1968), Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, III. Beş Yıllık Kalkınma Planı. (1973), Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı. (1979), Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı. (1985), Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı. (1990), Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı. (1996), Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı. (2003), Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı. (2007), Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, X. Beş Yıllık Kalkınma Planı. (2010), Ankara.

Dokuzuncu Beş Yıllık Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporu. (2007), Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara.

Ekodialog. (2016), www.ekodialog.com, E.T: 10 Ocak 2016.

Erten, M. (1999), *Nasıl Bir Yerel Yönetim?*, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Feyonomi. (2015), www.feyonomi.com, E.T: 25 Aralık 2015.

Fıratlı, E. (1999), *Türkiye'de Kentleşme: Ankara Örneği Nüfus Hareketleri Açısından Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Gökçe, B. (1999), *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Ankara: Savaş Yayınevi.

Görmez, K. (1997), *Kent ve Siyaset: Bir Metropol Alanda Kentleşme*, Ankara: Gazi Kitapevi Yayınları.

Han, E. ve A. Kaya (2006), *Kalkınma Ekonomisi: Teori Ve Politika*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Han E, Karluk R, Başol K, vd. (1999), Türkiye Ekonomisi, Editör: Mustafa Özer, *T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları* No:1149, Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 608, Eskişehir, 378-379.

Işık, Ş. (2005), Türkiye'de Kentleşme Ve Kentleşme Modelleri, *Ege Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, Sayı:14, 57-71.

İsbir, G. E. (2005), *Kentleşme ve Çevre Sorunları*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

İskan Politikası Nedir. (2015), www.iskanpolitikasinedir.com, E.T: 26 Aralık 2015.

Kamu Yönetimi Kaynak, (2015), www.kamuyonetimikaynak.com, E.T: 21 Aralık 2015.

Karasar, N. (1982), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara.

Kaypak, Ş. (2013), *Modernizmden Postmodernizme Değişen Kentleşme*, Global Journal of Economics and Business Studies, 2(4), 87-88.

Keleş, R. (1976), *Kent Bilim İlkeleri*, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

Keleş, R. (1980), *Kent Bilimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Keleş, R.(2008), *Kentleşme Politikası*, Ankara: İmge Yayınları.

Kejanlı, T. (2010), Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Kent Sistemi, Kale ve Merkez-Çarşı Gelişimi, *e-Journal of New World Sciences Academy*, cilt:5, sayı:3, 287-302.

Kıray, M. B. (1972), *Örgütlemeyen Kent: İzmir'de İş Hayatının Yapısı ve Yerleşme Düzeni*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınevi

Koçak, Y. ve E. Terzi (2012), Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.

Koçak, Y. (2013), *Türkiye’de Yerel Yönetimler*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Koçak, Y. (2014). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Göç Üzerine Etkisi: Kars 29 Ekim Mahallesi Örneği. *Electronic Turkish Studies*, 9(5), 1415-1417.

Köymen, O. (1999), *Cumhuriyet Döneminde Tarımsal Yapı ve Tarım Politikaları, 75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Kurt, H. (2003), *Türkiye’de Kent-Köy Çelişkisi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Küçük, Y. (1978), *Planlama, Kalkınma ve Türkiye*, Ankara: Tekin Yayınevi.

Marmara. (2015), www.marmara.gov.tr, E.T: 28 Aralık 2015.

Mimarlar Odası. (1971), *Türkiye’de Kentleşme*, Ankara: Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını.

Niray, N. (2002), Tarihsel Süreç İçinde Kentleşme Olgusu ve Muğla Örneği, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 9, 1-27.

Osmay, S. (2003), 1923’ten Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü, 75 yılda Değişen Kent ve Mimarlık, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Özdemir, V. (2014), Türkiye’de Planlı Kalkınma Deneyimleri, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1-27.

Öztürk, L. (2007), *Sürdürülebilir Kalkınma*, Ankara: İmaj yayıncılık.

Planlama. (2016), www.planlama.org E.T: 18 Ocak 2016.

Sehur, H. (1991), *Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları*, İstanbul: Tüses Yayınları.

Soysal, M. (1969), *Dinamik Anayasa Anlayışı*, Ankara: *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları*.

TAŞDELEN, H. M. (1986), Türkiye’de Şehirleşme ve Planlı Dönemde Şehirleşme Politikaları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi Sosyoloji dergisi*, 171-186.

Tatlıdil, E. (1977), Hızlı Kentleşmenin Eğitim Politikaları Üzerine Etkileri, *Bildiri, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç*, 429-431.

Tek, M. (1999), *Türkiye’de Kentleşme Politikalarında Bölge Planlaması ve Çukurova Bölgesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Tekeli, İ. (2009), *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (1998), Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, 1-24.

TMMOB Sanayi Kongresi, (2007), *Oda Raporu*, 1-112.

Toprak, Z. (1988), *Türkiye Tarımı ve Yapısal Gelişmeler 1900-1950. Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)*, der.: Şevket Pamuk ve Zafer Toprak, Ankara: Yurt Yayınları, 19-35.

Türkay, M. (2006), Yoksulluğu Aşmada Yeniden Kalkınma İktisadı Mı?, *İktisat dergisi*, Nisan-Mayıs Sayısı, 105-128.

Uzel, A. L. (1987), *İmara İlişkin Bağışlamaların Gelişimi ve Değerlendirilmesi*, Ankara: Kent-Koop Yayınları.

Yavilioğlu, C. (2002), Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1), 59-77.

Yılmaz, E. (2011), *Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Kentleşme ve Konut Politikaları*, Seminer, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.